

<p>Logotyp</p> 	<p>Nazwa instytucji</p> <p style="text-align: center;">Muzeum Ustrońskie</p>	
<p>Tytuł jednostki / publikacji / fotografii „Ustroń, Wisła, Szczyrk i okolice” (przewodnik)</p>		
<p>Ilość stron oryginału 159</p>	<p>Ilość skanów 159</p>	<p>Liczba plików publikacji 321</p>
<p>Autor Sosna Władysław, Sikora</p>	<p>Wydawnictwo / zakład fotograficzny Wydawnictwo „Sport i Turystyka”</p>	<p>Skan okładki</p>
<p>Miejsce wydania Warszawa</p>	<p>Rok wydania / Data powstania 1977</p>	
<p>Sygnatura ---</p>	<p>Rodzaj zasobu (np. zdjęcie, czasopismo itp.) książka</p>	
<p>Wymiary (wys x szer) 20 x 10 cm</p>	<p>Stan zachowania ---</p>	<p>Charakterystyka skanowanego obiektu</p>
<p>Hasła przedmiotowe (okres historyczny, postacie, miejsce) od XII do XX w., Ustroń, Wisła, Szczyrk, Beskid Zachodni, Beskid Śląski, Śląsk Cieszyński, województwo bielskie</p>		<p>bardzo wartościowy przewodnik turystyczny, dokładnie i fachowo opracowany; oprócz standardowej wiedzy przydatnej turystyce znajdziemy w nim wykazy i dawne adresy wszystkich domów wypoczynkowych, zakładowych, branżowych i leczniczo-rekreacyjnych, które funkcjonowały w omawianych miejscowościach w latach 70. XX w.; do przewodnika dołączona jest składana mapa turystyczna (w kolorze) formatu A2 (wys. 41,5 cm x szer. 59,5 cm), która znajduje się luzem w zakładce na końcu książki</p>
<p>Hasła tematyczne (np. miasto, przemysł, kuźnia, letnicy itp.) turystyka, krajoznawstwo, przewodnik turystyczny, sport, historia, uzdrowisko, letnisko, wypoczynek, rekreacja, domy wczasowe, noclegi, kultura, góry, mapa turystyczna, miasto</p>		
<p>Prawa autorskie ---</p>		

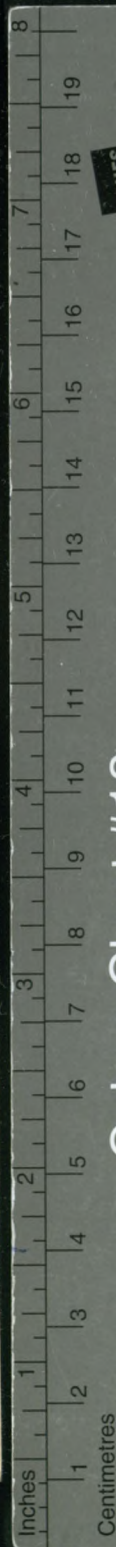
PRZEWODNIK

USTRÓŃ
WISŁA
SZCZYRK

i okolice

WŁADYSŁAW SOSNA
ANDRZEJ SIKORA

Colour Chart #13

A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19

R

G

B

Grey Scale #13

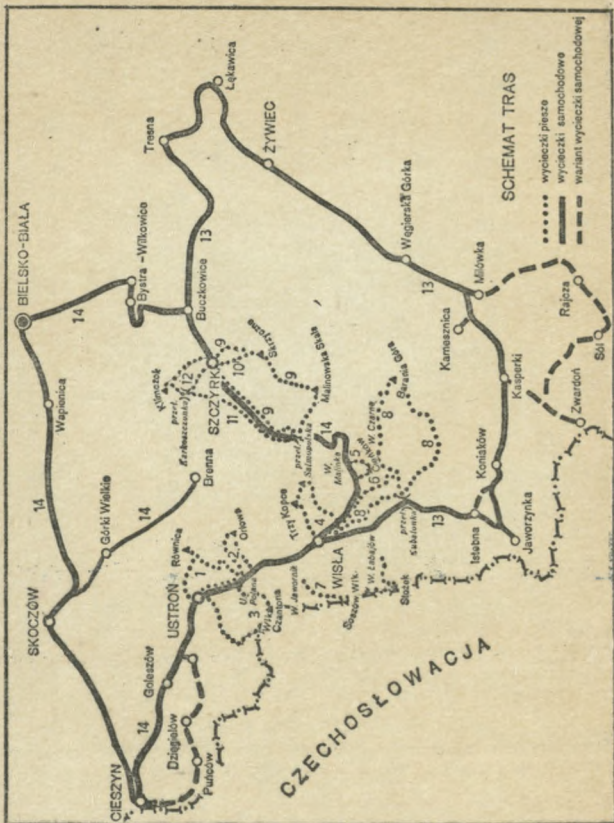
C

M

Y

K

DANES-PICTA .COM

SCHEMAT TRAS

- wycieczki piesze
- wycieczki samochodowe
- · — · — · wariant wycieczki samochodowej

CZECHOSŁOWACJA

WŁADYSLAW OSTROŃSKI
MUSEUM OSTROŃSKIE
ANDRZEJ SROGA
w Ustroniu
43-450 Ustron, ul. Hutnicza 3
tel. 854-29-96, NIP 548-10-63-97

USTROŃ
WISŁA · SZCZYRK
I OKOLICE

Wesoło!

P. Chitrego

SPORT I TURYSTYKA
WARSZAWA 1977

Okładkę projektował
WŁADYSŁAW JANISZEWSKI

Opracowanie kartograficzne
WŁADYSŁAW SOSNA
HENRYKA CAŁKOWA

Rysunki
HANNA KOHLMANN-MACZUBSKA

Redaktor
JOANNA PACOWSKA

Redaktor techniczny
DONAT CHRUSCICKI

Korektor
JOANNA OLCZYK

WYDAWNICTWO „SPORT I TURYSTYKA”
WARSZAWA 1977

Wydanie I. Nakład 20.275 egz. Ark.
wyd. 8,85. Ark. druk. 9,5. Oddano do skła-
dania w listopadzie 1976 r. Druk ukończono
we wrześniu 1977 r.

Zam. 2711/11/76. F-7 Cena zł 26.—
Łódzkie Zakłady Graficzne, Zakład nr 1.
Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 45

Pamięci Doktora Ludwika Brozka
poświęcają Autorzy

OD AUTORÓW

Zamierzeniem autorów było napisanie przewodnika po najpopularniejszych i najczęściej dziś odwiedzanych w Beskidach miejscowościach — Ustroniu, Wiśle i Szczyrku, dla tych, którzy przybywają tu na niedzielny wypoczynek, bądź na dłuższy pobyt turystyczno-wypoczynkowy. Poza „Przewodnikiem ilustrowanym po Wiśle” Andrzeja Podzorskiego z okresu międzywojennego i przewodników — „Wisła i okolice” (1953) oraz „Wisła, Szczyrk i okolice” (1962) Bonifacego Gajdzika, a także „Szczyrk i okolice” Mariana Sobańskiego (1953), ukazały się drukiem jeszcze trzy obszerniejsze przewodniki: „Województwo katowickie” Anny Jurkiewicz i Stanisława Ziemby (1962), „Beskid Śląski, Żywiecki i Mały” Stanisława Lenartowicza i Kazimierza Saysse-Tobicyka (1951) i „Beskidy — Śląski-Żywiecki-Mały i Makowski” Władysława Krygowskiego (wyd. III, 1974). Pozycje te ze względu na rok wydania są po części nieaktualne, a z uwagi na rozległość terenu, tylko małą część swojej objętości mogły poświęcić interesującym nas miejscowościom. Autorzy niniejszego przewodnika starali się napisać go nowocześnie i wszechstronnie — pokazać „stare”, ale też „odkryć nowe” na terenie całego regionu, zmieniającego się i unowocześnianego z dnia na dzień.

Oddając do rąk Czytelnika propozycje wycieczek pieszych i samochodowych po Ustroniu, Wiśle, Szczyrku i okolicy, zachęcamy czytelników do lektury pozycji zawartych w wyborze literatury. Z uwagi na to, że szereg interesujących faktów, związanych z omawianym terenem nie mogło być omówione z powodu braku miejsca, lektura opracowań o regionie powinna pomóc w doskonalszym jego poznaniu. Niniejszy przewodnik poprowadzi czytelnika najpiękniejszymi beskidzkimi szlakami, dając do-

kładne wskazówki o trasach wędrówki oraz informacje praktyczne, użyteczne dla turysty.

Pragniemy gorąco podziękować wszystkim osobom, które w trakcie opracowania przewodnika służyły autorom życzliwą pomocą i informacjami, a szczególnie Ludwikowi Brożkowi, Bolesławowi Filipowskiemu, Magdalenie Meres, Stanisławowi Oczce oraz Emilii Sośnie za pomoc w zestawieniu materiałów i przygotowaniu maszynopisu. Wyrażamy również podziękowania pracownikom BORT—PTTK w Wiśle, p. E. Polańskiemu oraz władzom administracyjnym Ustronia, Wisły i Szczyrku.

OBJASNIENIE ZNAKÓW UŻYTYCH NA PLANACH

 hotele	 obiekty zabytkowe
 domy wycieczkowe	 muzea
 schroniska młodzieżowe	 restauracje
 stacje benzynowe	

WIADOMOŚCI OGÓLNE

Położenie

Skrajnym zach. członem Beskidu Zachodniego jest Beskid Śląski. Granice Beskidu Śląskiego wyznaczają doliny rzek — Odry, Beczwy, Kysuczy z Czernianką na terenie Czechosłowacji oraz Soły z Żylicą i Białej na terenie Polski. Główny grzbiet Beskidu Śląskiego pokrywa się z grzbietem Karpat i graniczy na zach. z Jawornikami w przeł. U Tabuli (810 m) oraz z Beskidem Żywieckim w Przeł. Zwardońskiej (686 m). Wspomniany wyżej grzbiet, ciągnący się niemal równoleżnikowo, stosunkowo niski i przecięty drugą najniższą w Karpatach Przeł. Jabłonkowską (551 m), daje początek pięciu znacznym ramionom górskim o przebiegu południkowym, z odchyleniem na zach., w których występują wszystkie najwyższe szczyty Beskidu Śląskiego: Łysa Góra (1324 m), Smrek (1276 m), Kniehynie (1257 m) w Czechosłowacji oraz Skrzyczne (1257 m) i Barania Góra (1220 m) w Polsce.

W granicach Polski znajduje się jedno z tych pięciu ramion, Pasma Baraniogórskie, biorące początek na zwornikowej Ochodziej (894 m) nad Koniakowem, wybiegające na pn. ponad 40-kilometrowym, mocno rozczłonkowanym grzbietem, do Zembrzydki (589 m) nad Górkami Wielkimi. Wybitniejszymi odnogami Pasma Baraniogórskiego są ramiona Czantorii (995 m), Równicy (883 m), Klimczoka (1119 m), Skrzycznego, Glinnego (1021 m) i Wielkiej Zabawy (824 m). Odgałęzienie Klimczoka łączy się w obszernej Bramie Wilkowickiej (420 m) z Beskidem Małym, zamykającym Kotlinę Żywiecką od pn. Odgałęzienie Czantorii rozdziela w Beskidzie Śląskim wody spływające do Odry i Wisły, a w części pd. zamyka od pn. Kotlinę Istebniańską. Granica państwowa przebiega przez fragment tego oł-

gałęzienia na odcinku od Czantorii po Kiczory, następnie przecina dol. Olzy i zmierza do Warzaczowego Gronia (688 m) w głównym grzbiecie karpackim, gdzie wykręca na wsch., przecinając dol. Czadeczką i bocznym ramieniem Trojaczki (847 m) znów dochodzi do głównego grzbietu. W ten sposób w granicach Polski znalazła się mała enklawa na pd. od wododziału karpackiego, przecięta dwoma potokami — Krężelką i Czadeczką, należącymi już do zlewiska Morza Czarnego.

Interesujące nas miejscowości leżą w dolinach rzek — Beskidu Śląskiego; w dol. Żylicy Szczyrk pod Skrzyszynem (1257 m), w dolinie Wisły — Wisła pod Baranią Górą (1220 m) oraz Ustron pod Równicą (883 m) i Czantorią (995 m).

Na pn. Beskid Śląski opada dość wysokim stromym progiem na Pogórze Beskidzkie, przedzielane południkowymi dolinami Olzy, Wisły, Białej i ich dopływów. Charakterystyczną cechą Beskidu Śląskiego jest dość bogate rozczłonkowanie grzbietów górskich o kierunku południkowym, łagodna linia grzbietowa z przyokrąglonymi kulminacjami, oraz dość znaczna wysokość względna, przewyższająca miejscami nawet 700 m i głęboko wcięte, o pochylonych stokach doliny licznych potoków o bystrym spadku. Największą dolinę tworzy rzeka Wisła.

Beskid Śląski zbudowany jest z utworów kredowych, występujących w postaci piaskowców godulskich i istebniańskich, przedzielanych cienkimi warstwami łupków. Na skraju warstw istebniańskich występują ciekawe formy skalne, wiele z owych „skałek” uznanych zostało pomnikami przyrody. W kilku miejscach zalegania piaskowca godulskiego możemy obserwować pokaźnych rozmiarów rumowiska skalne, przydające uroku lasom, oraz szeregi głębokich jaskiń typu rozpadliskowego. Na przedprożu Beskidów, w warstwach wapieni cieszyńskich, występuje kilka źródeł mineralnych. Ostatnio odkryto w Ustroniu źródło ciepłej solanki wapniowo-żelazistej o dużym stężeniu, która będzie wykorzystana do zabiegów leczniczych w dużym ośrodku rehabilitacyjno-leczniczym w Ustroniu Zawodziu. Piaskowiec godulski i wapień cieszyński eksploatowane są w kilku okolicznych kamieniołomach.

Komunikacja

Woj. bielskie ma bogatą sieć linii autobusowych, umożliwiających łatwe dotarcie do wszystkich niemal zakątków regionu. Wisła i Ustron posiadają bezpośrednie połączenia z Będzinem, Bielskiem Białą, Cieszynem, Częstochową, Gliwicami, Istebną, Jawo-

rzynką, Katowicami, Koniakowem, Krakowem, Opo-
lem, Pszczyną, Raciborzem, Rybnikiem, Skoczowem,
Szczyrkem, Wodzisławiem, Zawierciem i Żywcem.
Ponadto PKS obsługuje wszystkie linie lokalne na
terenie Wisły (Czarne, Jawornik, Jurzyków, Kuba-
lonka, Łabajów, Malinka, Nowa Osada) oraz Ustro-
nia (Dobka, Równica, Zawodzie).

Do Szczyrku dojechać można bezpośrednimi au-
tobusami z Będzina, Bielska Białej, Częstochowy,
Gliwic, Katowic, Pszczyny, Raciborza, Rybnika, Tar-
nowskich Gór, Wisły, Wodzisławia, Żywca. W za-
sięgu lokalnym, autobusami PKS wyjeżdżającymi z
Bielska Białej dojechać można do Szczyrku Białej
i Szczyrku Salmopola (z ograniczeniem w okresie
zimowym, z tym że dojazd do dolnych stacji wy-
ciągów narciarskich zapewnia w tym czasie komu-
nikacja miejska).

W Wiśle znajdują się dwa dworce PKP — Wisła
Uzdrowisko i Wisła Głębcze oraz dwa przystanki —
Wisła Obłaziec i Wisła Dziechcinka, podobnie w
Ustroniu — Ustroń i Ustroń Polana. Lokalnie dojazd
jest możliwy z kierunku Bielska Białej, Pawłowic
i Cieszyna (z przesiadką w Golezowie). Do Wisły
i Ustronia dojechać można w sezonie turystycznym
bepośrednimi pociągami z Gliwic, Katowic, Sosnow-
ca, Warszawy.

Najbliższym przyst. dla Szczyrku jest odległa
o 8 km st. PKP Łodygowice na linii Bielsko Bia-
ła — Żywiec. Odległość tę można pokonać taksów-
ką lub autobusem, dogodniej jest wysiąść z po-
ciągu w Bielsku Białej, skąd bardzo łatwo dojechać
można do Szczyrku autobusem PKS (17 km, ponad
60 kursów dziennie).

Klimat

Okolice Ustronia, Wisły i Szczyrku cechuje typowy klimat górski. Średnia roczna temperatura wy-
nosi 6—7°C, średnia letnia w lipcu +16°C, średnia
zimowa w styczniu ok. —4°C. Dienne wahania
temperatury bardzo często przekraczają 20°C. W re-
jonie Wisły notowana jest szczególnie duża ilość
opadów (1000—1300 mm rocznie), z których 30—40%
stanowią śniegi, zalegające warstwą 80—200 cm
przez okres ok. 180 dni. W dni pogodne, zwłaszcza
zimą, występuje bardzo silna insolacja. Wiatry, prze-
ważnie jesienne, są bardzo porywiste, jednak głą-
bokie doliny w znacznym stopniu je łagodzą. W
Ustroniu i Wiśle notuje się najwięcej wiatrów z pd.
oraz z pn., w Szczyrku natomiast ze wsch. i zach.

Klimat Ustronia, Wisły i Szczyrku sprzyja rekon-
walescencji po chorobach dróg oddechowych i ser-
ca, łagodzi początkowe schorzenia dróg oddecho-

wych i objawy wyczerpania nerwowego. Przeciwwskazany jest natomiast dla osób z wadami serca i niewydolnością krążenia krwi.

Przyroda Beskidu Śląskiego

Bogactwem Beskidu Śląskiego są lasy, zajmujące blisko 40% jego powierzchni. Na omawianym terenie wyróżniane są dwa zasadnicze piętra roślinności:

— kraina regla dolnego (550—1100 m), którą zajmują lasy jodłowo-bukowe (świerk spotykany na tej wysokości został wprowadzony sztucznie w XIX w.);

— kraina regla górnego (ponad 1100 m), obejmująca naturalne świerczyny.

Najpiękniejsze beskidzkie partie leśne uznane zostały za rezerваты przyrody, należą do nich:

Rezerwat „Barania Góra” na Baraniej Górze w Wiśle (386 ha), w skład którego wchodzi pierwotne drzewostany w obrębie źródeł Wisły, lasy świerkowe o bogatym runie leśnym (m. in. tojad mocny, miłek dwukwiatowy, wiele odmian paproci i widłaków). Stałą ostoję ma tu jeleń karpacki oraz głuszec.

Rezerwat pstrągów utworzony został w górnym odcinku rzeki Wisły od miejsca jej połączenia z pot. Malinka.

Rezerwat „Szyndzielnia” obejmuje pierwotne lasy bukowe z domieszką jodły, świerka, jawora i wiązu, położone na granicy dolnego i górnego regla na pn.-wsch. stoku Szyndzielni. W runie wiele gatunków paproci a także napastrnica purpurowa.

Rezerwat „Góra Tuł” obejmuje partie szczytowe i pn. stoki góry Tuł (621 m). Na łąkach rośnie ponad 20 gatunków storczyków (jest to jedno z najbogatszych zbiorowisk tych roślin w Polsce), lilia złotogłów, orlik pospolity, kosaciec syberyjski i wiele innych.

Rezerwat „Zadni Gaj” w Cisownicy chroni rosnące tu cisy.

Ostoja „Bystre” w Istebnej zabezpiecza szczególnie piękne egzemplarze występującego tu świerka istebniańskiego.

Oprócz wymienionych rezerwatów ochronie podlega kilkadziesiąt pomników przyrody, m. in. stare dęby w Grodźcu, Górkach Wielkich i w Ustroniu, cisy w Istebnej i w Wiśle, sosny i tuje w Kamesznicy oraz dość duża liczba skałek, występujących na Baraniej Górze, Gańczorze, Magurce Wiślańskiej, Magurce Radziechowskiej, Malinowskiej Skale, a także jaskinie pod Malinowem, Trzema Kopcami i Skrzyżnym.

Historia

Trzy najgłośniejsze dziś miasta beskidzkie — Ustroń, Wisła i Szczyrk rozdzielone grzbietem baraniogórskim mają, pomimo geograficznej bliskości, zupełnie odrębne dzieje. Wisła i Ustroń związane są z dziejami ziemi cieszyńskiej i góralszczyzną Beskidu Śląskiego, Szczyrk natomiast stanowił część państwa żywieckiego, a stoki i śródgórskie doliny zagospodarowali przede wszystkim górale żywieccy.

Zarówno Żywiec, jak i Cieszyn, może się wykazać starą metryką osadniczą, sięgającą V w p.n.e. Poprzez Przeł. Jabłonkowską doliną Olzy i przez przeł. Glinne doliną Soły, prowadziły stare trakty kupieckie. W czasach przedhistorycznych na przedgórzu pojawiały się plemienne grodziska Gołężyczan i Wiślan, strzegące przeprawy przez spływające na pn. rzeki beskidzkie. Feudalny rozpad królestwa polskiego w XII w. spowodował wydzielenie się Śląska, a w wyniku dalszych podziałów i przekazywania ziemi pomiędzy Piastami powstało w 1290 r. księstwo cieszyńskie. Z tego ostatniego wydzieliło się w 1317 r. księstwo oświęcimskie, w skład którego wchodziła również ziemia żywiecka. Piastowie cieszyńscy władali księstwem do 1653 r. W XVI w. dotarł na ziemię cieszyńską ruch reformacyjny, który wpłynął na jej dalsze dzieje i wykrystalizowanie się ciekawych odrębności. Po wymarciu Piastów księstwo przejęli w bezpośrednie władanie Habsburgowie, tworząc w 1826 r. z dóbr popiastowskich i szlacheckich Komorę Cieszyńską. Wiosna Ludów wyzwoliła nowe siły, tworząc z ziemi cieszyńskiej żywy ośrodek życia kulturalnego i politycznego. W 1918 r., powstała w Cieszynie polska Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego, dokonując bezkrwawego przewrotu i ogłaszając Cieszyn miastem polskim. W dwa lata później nastąpił podział dawnego księstwa — wsch. część została włączona do Polski. W latach okupacji hitlerowskiej dokonano aneksji tych ziem do rzeszy.

Ciągłe rozboje na pograniczu królestwa zmusiły Kazimierza Jagiellończyka do bardziej rygorystycznych pociągnięć, w wyniku których w 1564 r. włączono ostatecznie księstwo oświęcimskie w skład Korony. Ziemią żywiecką władali wówczas Komorowscy, od 1631 r. Wielopolscy, a wreszcie w 1838 r. przejęli ją Habsburgowie. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Żywiec utrzymał prawa powiatu. W l. 1939—45 okupant zastosował i tu znaną politykę rugowania środowiska polskiego, włączając Żywiecczyznę do rzeszy. Lasy beskidzkie stały się teraz schronieniem dla polskiej partyzantki, zrazu nie dość zakonspirowanej, później coraz groźniejszej

dla okupanta. Nie bez znaczenia dla dziejów tej ziemi było zorganizowanie przez Józefa Magę w 1942 r. górskiego oddziału partyzanckiego AL, a w 1944 r. zrzućenie skoczków radzieckich, z którymi natychmiast nawiązano kontakt.

Wyzwolenie ziemi żywieckiej nastąpiło w kwietniu, ziemi cieszyńskiej w pierwszych dniach maja 1945 r. Niestety jeszcze przez nieomal dwa lata niespokojnie było w lasach beskidzkich, gdyż tym razem działało tu reakcyjne podziemie. W Polsce Ludowej konsekwentnie realizowano program reform społecznych, przebudowę gospodarki, zorganizowano Bielski Okręg Przemysłowy, a w końcu podjęto śmiały projekt utworzenia z Beskidu Śląskiego dużego ośrodka rekreacyjnego. Omawiany region poszczycić się może wspaniałym dorobkiem i nie notowanymi w dawniejszych dziejach przeobrażeniami. Przewodzące miejsce w tej dziedzinie zajmuje Ustroń, Wisła i Szczyrk.

Kultura regionu

Obok wielu poprzednio prowadzonych akcji zasiedlania pogórza i dolin górskich, największe bodaj znaczenie miało osadnictwo w XVI w. Wówczas bądź to z nakazu książęcego, bądź też z powodu coraz bezwzględniej stosowanych represji pańszczyźnianych, a później i prześladowań wyznaniowych innowierców, przedzierali się w głąb dolin górskich pierwsi osadnicy, niosący ze sobą kulturę „dworską”, ziemską. Z drugiej strony, górami przemieszczał się wędrowny lud pasterski, wolny, niezależny, którego podstawą egzystencji była gospodarka hodowlana. Zderzenie się tych dwóch nurtów osadniczych złożyło się na powstanie góralszczyzny Beskidu Śląskiego, do dziś jeszcze żywej, o swoistych cechach i ciekawej kulturze.

Jedną z odrębności tej kultury jest mowa, należąca do gwar cieszyńskich i jabłonkowskich. Cechą tych gwar jest brak mazurzenia (w przeciwieństwie do Żywiecczyny), wyraźne fonetyczne rozróżnianie głosek „rz” i „ż”, „ch” i „h”, „ó” i „u” oraz charakterystyczne wymawianie zgłoski „rzy” jak „rzi”.

Umiłowanie żywego słowa i całe bogactwo językowe widoczne jest w bajdach ludowych, przysłowiach, powiedzeniach, a także w pieśniach. Rzadko który region pochwalić się może fenomenami, mogącymi zaprezentować ponad 500 wątków opowiadań ludowych (np. Paweł Rucki z Jaworzynki). Stare tradycje kontynuują zespoły regionalne z Wisły, Istebnej, Jaworzynki, Koniakowa, Szczyrku,

Mesznej, Żywca, Milówki. Przetworzone artystycznie, prezentowane są na estradach przez Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej, Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Żywieckiej, a szczególnie przez Państwowy Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”. Wszędzie przedstawiany folklor wzbudza zachwyt publiczności i zainteresowanie znawców. Od 1964 r. organizowany jest Tydzień Kultury Beskidzkiej, obecnie odbywający się równolegle w Wiśle, Szczyrku i Żywcu.

Niezmiernie ciekawy jest świat wierzeń, obyczajów, tradycji, związany np. z wydarzeniami rodzinnymi, czy porami roku (oczepiny panny młodej, połażnicy i dziady chodzący po góralskich wioskach w okresie Nowego Roku, itp.).

Wśród mieszkańców Beskidu Śląskiego spotkać można strój góralski w jego śląsko-beskidzkiej odmianie. Najbardziej reprezentacyjny jest strój noszony w okolicach Istebnej — przyodziewek górala składa się z białych „nogawic” i lnianej koszuli, czerwonego „bruclika” i brunatnej guni narzuconej swobodnie na barki, głowę kryje „strzechocz”, na nogi założone są „kopyca” otoczone „nodkąciem” i „kырpce”. Góralka nosi swobodny, spięty pod szyją „kabotek”, czarna „mazelonka” (rodzaj spódnicy) i fartuch. W czasie chłódów dodatkowym okryciem jest „łoktuszka” lub „hacka”. Głowę okrywa ozdobny, misternie wykonany czepiec koronkowy z chustką, wkładany po raz pierwszy mężatce na weselu. Nogi okrywają bardzo długie pończochy, mocno pofałdowane i „kырpce”. W dolinach obowiązuje już inny strój mieszczkański — żywiecki i cieszyński, obecnie noszony bardzo rzadko.

Górale beskidzcy byli również mistrzami ciesiołki, a ich wyrobę cechowała zawsze duża praktyczność i estetyka. Przykładem tego może być nie tylko sprzęt codziennego użytku, wyposażenie izb (np. ławę, stoły, krzesła, „trówły”), ale również dawne „kurlawe” chałupy góralskie. Dom, stawiany na kamiennych „neckach”, z grubych bali łączonych „na zamek”, był często półtoratraktowy, adwż dach z jednej strony schodził aż do ziemi, tworząc za ścianą rodzaj schowka. Z sieni, dzielącej dom na symetryczne części, wchodziło się do izby czarnej, lub białej. W izbie czarnej, w rogu koło wejścia stała zazwyczaj „nolepa”, służąca nie tylko do gotowania strawy, ale była też miejscem podwarek w długie, szczególnie słotne wieczory. W przeciwnym kącie izby znajdował się stół z ławami pod ścianą, na której wisiały obrazy na szkle. Bogatsi gospodarze budowali tzw. „dwory”, gdzie całe obejście składało się z trzech budynków: mieszkalnego, stodoły i chlewu. Czwarty bok „dworu” stanowił od-

chylony plot sztachetowy, umożliwiający wjazd na dziedziniec.

Dziś opisane domy są już wielką rzadkością, możemy je oglądać na turystycznych szlakach, przycupnięte na stoku, w cieniu sędziwych drzew. Niekiedy dom murowany kryje w swoim wnętrzu starą góralską chałupę, gdzie indziej spękane belki okrywa deskowy szalunek, pokryty kolorową farbą. Folklor pozostaje jednak dalej żywy, chociaż często zobaczyć go można już tylko na estradzie, gdzie jest najlepszym świadectwem kultury górali Beskidu Śląskiego.

Zagospodarowanie turystyczne

Wszyscy przyjeżdżający do Ustronia i Wisły, muszą mieć przy sobie aktualne dokumenty osobiste, ponieważ poruszanie się bez nich na którymkolwiek szlaku turystycznym, przebiegającym w strefie granicznej jest niedozwolone. Szlaki w pobliżu granicy dostępne są jedynie od świtu do zmroku. Ze względu na podobieństwo oznakowania polskich i czeskich szlaków turystycznych, zwracamy uwagę na ich kolory i tablice informacyjne, objaśniające kierunek marszu. Schodzenie ze szlaku granicznego jest niedozwolone! Również na terenach poza strefą graniczną należy poruszać się wyłącznie szlakami oznakowanymi z uwagi na liczne rezerваты przyrody, uprawy leśne, niebezpieczeństwo pożaru, własność prywatną. Pomimo, że Beskid Śląski nie jest zaliczany do gór wysokich, należy uważać na zwiększoną insolację, gwałtowne zmiany ciśnienia i temperatury, burze, zadyмки, itp. Ze względu na bardzo duży ruch turystyczny należy pamiętać o kulturze na szlaku. Osoby przebywające przez kilka dni w Beskidzie Śląskim mogą tu zdobyć Górską Odznakę Turystyczną PTTK (informacje w placówkach PTTK).

Prawie wszystkie turystyczne szlaki letnie nadają się do uprawiania turystyki narciarskiej. Niezależnie od nich poprowadzone są w Beskidzie Śląskim wyłącznie narciarskie trasy zjazdowe (wykaz na str. 143). Na bardziej ruchliwych trasach zjazdowych umieszczone są tablice z informacją o stanie pokrywy śniegowej, ale przed wyruszeniem na szlak należy zapoznać się z aktualnym komunikatem śniegowym GOPR-u. Do dyspozycji narciarzy są ponadto liczne wyciągi — ogólnodostępne i zakładowe. Na polach w pobliżu wyciągów można zdobyć szlify narciarskie na organizowanych tu kursach narciarskich dla początkujących i zaawansowanych. Warto pamiętać, że każdy narciarz zo-

bowiązany jest do przestrzegania przepisów „Kodeksu Narciarskiego” i poleceń służby GOPR. Narciarze bardziej zaawansowani mogą ubiegać się o Górską Odznakę Narciarską PTTK.

Wyruszając zimą w góry nie zapomnij, że poruszanie się pieszo na zimowych szlakach narciarskich, w szczególności na trasach zjazdowych, ze względu na bezpieczeństwo ruchu narciarskiego jest zabronione!

USTROŃ

Położenie

Ustroń, jedno z większych uzdrowisk w Polsce Ludowej, leży na przedprożu Beskidu Śląskiego, u wylotu doliny rzeki Wisły, otwartej na pn., okolonej od wsch. ramieniem Równicy (883 m), od zach. ramieniem Czantorii (995 m). Na pd. krańcu Ustroń opiera się o linię grzbietową łączącą Czantorię, przesmyk Wisły, Oborę (642 m), Bukową (714 m), Kamienny (790 m) i Trzy Kopce Wiślańskie (810 m). W bok od południkowej doliny Wisły wybiegają w kierunku wsch. dolinki — Gościeradowca, Jaszowca i rozgałęzionej Dobki, z zach. zbiegają do liny Poniwca i Suchego Pot.

Wzdłuż rzeki Wisły biegnie przelotowa arteria komunikacji drogowej Katowice — Skoczów — Ustroń — Wisła. Dołącza do niej w centrum od strony zach. droga lokalna z Cieszyna, a z Goleiszowa zmierza do centrum Ustronia bocznicą linii kolejowej Bielsko Białą — Cieszyn, skąd, już wspólnie z drogą jezdnią, podąża na pd. do sąsiedniej Wisły.

Centrum Ustronia w płaskiej pradolinie Wisły, na lewym brzegu rzeki skupia wokół dawne przysiółki — Goje na zach., dawna wioska Hermanice na pn., Zawodzie na prawym brzegu rzeki oraz Polana i Dobka na pd. Od 1974 r. w granice administracyjne Ustronia zostały włączone także

wioski leżące na pn. od centrum — Nierodzim i Lipowiec. W ten sposób powstała miejscowość o łącznej pow. 64 km², zamieszкана przez 12 200 mieszk. Ustron jest węzłem szlaków turystycznych, prowadzących na Równicę, Orłową i obie Czantorie.

Historia uzdrowiska

Ustron należy do najstarszych osad na Śląsku Cieszyńskim, wymienionych już w 1305 r. Była to posiadłość szlachecka spalona w 1621 r. Obok Dolnego Ustronia, pod koniec XVI w., na posiadłościach książęcych powstawały nowe osady, będące załączkami Górnego Ustronia (dzisiejszego centrum), później Polany (po raz pierwszy wymienionej w 1607 r.) i Dobki. Ciągłe nieporozumienia co do granic posiadłości szlacheckich (trzy folwarki) i książęcych przyczyniły się do stopniowego wyrugowania szlachty z posiadłości i w 1755 r. cały Ustron był już własnością książęcą.

Zagarnięcie prawie całego Śląska przez Prusy odcięło monarchię austriacką od przemysłu hutniczego. Z nakazu księcia sasko-cieszyńskiego Albrechta Kazimierza, syna Augusta III, rozpoczęto na terenach jego posiadłości poszukiwania rudy żelaznej i na nowo podjęto myśl założenia pod Beskidami zakładu hutniczego. Sprowadzeni na Podbeskidzie słowaccy rudziarze, pracujący pod kierunkiem geologa Fuggera, znaleźli pokłady rudy darniowej w Ustroniu i w Cisownicy, a później w Górkach, Lesznej oraz w dolinie Olzy. Z blisko połowy rozparcelowanych folwarków (wówczas to powstały pozostałe przysiółki Ustronia), książę użył fundusze na budowę ośrodka hutniczego. W 1772 r. zbudowano w Ustroniu wielki piec i dokonano pierwszego próbnego wytopu surówki. W zaciśniętej dolinie Wisły, wokół której rozlegały się nawoływania trudniących się wypasem owiec w ramach dużej spółki szłaśniczej „łowczorzy”, powstało teraz 5 zakładów hutniczych, wyrabiających nie tylko surówkę i odlewy żeliwne, ale również produkujących stal, wyroby kute i walcowane. Przy-

były tu w 1839 r. inż. Ludwig Hohenegger przyczynił się do rozkwitu przemysłu Komory Cieszyńskiej. Jemu należy zawdzięczać powstanie pierwszej dokładnej mapy geologicznej Śląska Cieszyńskiego, a w związku z tym odkrycie szeregu nowych miejsc pozyskiwania rudy żelaznej. W 1846 r. uruchomiono z jego inicjatywy pierwszą walcownię napędzaną siłą wody; specjalnie wykopane kanały dostarczały wodę do pięciu stawów retencyjnych (do dziś przetrwały trzy), a ponadto służyły do spławu drewna z Ustronia i Wisły. Kolejnym sukcesem było wprowadzenie nadmuchu powietrza przy wytopie surówki, zastąpienie węgla drzewnego węglem kamiennym i zastosowanie maszyny parowej do napędu walcarki (1859 r.). W 1867 r. powstał duży zakład maszyn i konstrukcji stalowych, słynący z budowy mostów, urządzeń wyciągowych, maszyn parowych, pomp i pierwszych na kontynencie parowych pługów samobieżnych.

Kiedy wieść o właściwościach leczniczych nagrzanego żużlem wielkopieczowym wody dotarła do księcia, wybudowano specjalną łaźnię do kąpeli „gierzymowych”. Sprowadzony z Krakowa dr Paschalewski zajął się systematycznym leczeniem coraz liczniej ściągających do Ustronia kuracjuszy. Z jego inicjatywy wybudowano zakład kąpielowy, w 1804 r. „Hotel Kuracyjny”, wreszcie halę spacerową i pijalnię żętycy, napoju produkowanego wówczas do kuracji „pitnych”, przez szałaszników. W 1852 r. Ustroń, w którym hutniczy wielki piec dostarczał obok surówki również żużla do podgrzewania wody dla celów leczniczych, a w traktiorni, sąsiadującej z piecem przechadzali się kuracjusze popijający „mulkę” (gwarowa nazwa żętycy), otrzymał status gminy targowej, a więc prawie miasta.

W 2 poł. XIX w. rozpoczął się regres hutnictwa ustroniańskiego na korzyść nowego ośrodka, założonego w 1867 r. w niedalekim Trzyńcu w dolinie Olzy. Mimo bardzo taniej siły roboczej i zastosowanych ulepszeń technologii, bardzo szybko dało się odczuć wyczerpywanie się zapasów drewna i rudy, pozyskiwanej zresztą bardzo prymitywnymi

metodami, coraz dotkliwiej też zaznaczały się trudności transportowe. Wprawdzie w 1888 r. doprowadzono w końcu bocznicę kolejową z Goleiszowa do Ustronia, ale zarówno wcześniej jak i potem szereg urządzeń i zakładów zostało odsprzedanych bądź zlikwidowanych. W chwili wybuchu I wojny światowej ustronkie hutnictwo przestało istnieć. Ustanowienie w 1920 r. na Olzie i pasmie Czartorii granicy z Czechosłowacją pozbawiło ustronkich robotników miejsc pracy w hutach trzynieckich. Coraz większe uznanie zyskiwała założona tu jeszcze przed I wojną światową przez Tadeusza Regera, Polska Partia Socjalistyczna, a szczególnie jej lewicowy odłam. Największym wystąpieniem był strajk okupacyjny robotników zatrudnionych przy regulacji koryta rzeki Wisły w 1936 r., poparty kierowanymi przez KPP demonstracjami solidarnościowymi robotników fabrycznych w całej okolicy. Powodzenie akcji strajkowej przyczyniło się do radykalizowania ruchu robotniczego, a w konsekwencji miało wielkie znaczenie w kilka lat później, w czasie okupacji hitlerowskiej. Pomimo aresztowań, szeroko prowadzonej inwigilacji i akcji represyjnych najeźdźców, na terenie Ustronia już na wiosnę 1940 r. powstały załóżki oddziałów Gwardii Ludowej PPS pod dowództwem Karola Jastrzębia (prawdziwe nazwisko Schreiber) i Franciszka Zawady. Z chwilą zawiązania się PPR, Karol Jastrząb został komendantem I oddziału AL „Barania”, w krótkim czasie rozwijając nie tylko skuteczną kontrolę poczynań okupanta w dorzeczu górnej Wisły, ale od 1943 r. również akcje zaczepne. Kiedy 1 maja 1945 r. Armia Radziecka ruszyła do ostatecznego natarcia na linię Wisły, oddział ten wkroczył do Ustronia, opanował budynek gminy i przejął władzę nad miejscowością.

Oblicze współczesne

Bezpośrednio po wyzwoleniu, związani z kuźnią robotnicy stanęli do pracy, wydobywając ze schowków ukryte pasy transmisyjne i narzędzia, ruszyła

produkcja odkuwek dla różnych urządzeń transportowych. Rozwój przemysłu motoryzacyjnego w PRL pociągnął za sobą znaczną rozbudowę i modernizację kuźni, szczególnie pod koniec lat pięćdziesiątych. W 1954 r. Ustroń otrzymał status osiedla, w 2 lata później uzyskał prawa miejskie.

Istniejący w mieście zakład kąpielowy przejęła Dyrekcja Uzdrowisk Państwowych, przekazując go Państwowemu Przedsiębiorstwu w Jastrzębiu Zdroju. W 1959 r. zapadła decyzja o budowie dużego, regionalnego ośrodka wypoczynkowego w Ustroniu i Wiśle. W 1961 r. podjęto budowę pierwszego kompleksu wypoczynkowego w dolinie Jaszowca dla 2500 wczasowiczów. Planowane tu inwestycje postawiły pod dużym znakiem zapytania istnienie Kuźni „Ustroń”, dużego zakładu przemysłowego w sercu miejscowości wypoczynkowej. Ostatecznie uszanowano dwuwiekowe tradycje kuźnicze oraz wzięto pod uwagę wysoką jakość i duże osiągnięcia produkcyjne zakładu. W 1963 r. rozpoczęto budowę nowego oddziału Kuźni „Ustroń” w Skoczowie, który stopniowo przejął ciężar produkcji odkuwek matrycowych. Od 1970 r. Kuźnia „Ustroń” jest częścią kombinatu Fabryki Samochodów Małolitrażowych w Bielsku Białej.

W życiu gospodarczym współczesnego Ustronia wyróżniają się dwa kierunki — przemysłowy, którego przedstawicielem jest Kuźnia „Ustroń” oraz drugi, obecnie o znaczeniu priorytetowym, leczniczo-rehabilitacyjny, reprezentowany przez duży ośrodek uzdrowski na Zawodziu na 7000 kuracjuszy. Zatwierdzony w 1967 r. projekt budowy, obejmujący obszar 2000 ha przewidywał budowę: szpitala reumatologicznego dla ok. 370 pacjentów, sanatorium na 800 miejsc, zakładu przyrodoleczniczego, wielofunkcyjnego domu zdrojowego oraz 28 domów leczniczo-rehabilitacyjnych, każdy na 200 miejsc. Fakt odkrycia na terenie Zawodzia źródeł wysokostężonej ciepłej solanki z zawartością związków wapnia, jodu, żelaza, magnezu, bromu, sodu i chloru, obok eksploatowanych już pokładów borowiny, podnosi walory uzdrowskie Ustronia. W chwili obecnej czynnych jest już 5 domów leczni-

czo-rehabilitacyjnych oraz oddany w 1975 r. do użytku Śląski Szpital Reumatologiczny.

W powojennym trzydziestoleciu powstały w Ustroniu 2 nowe osiedla mieszkaniowe (przy ul. Konopnickiej i ul. 22 lipca), zmodernizowano nawierzchnie ulic, uregulowano koryto Wisły, podjęto szereg prac upiększających miasto przez wytyczenie chodników spacerowych, założenie nadbrzeżnych kąpielisk oraz klombów, alei kwiatowych itp. Spółdzielnia WSS „Społem” przystąpiła do produkcji wody stołowej „Czantoria”, produkowanej z wody mineralnej czerpanej ze źródła „Budziągłód” pod Jelenicą. Wybudowano dwie nowe szkoły Tysiąclecia oraz rozbudowano szkołę zawodową i technikum mechaniczne o specjalności kuźniczej, przygotowujące na miejscu kadry dla Kuźni „Ustroń”. Pięknymi wynikami pracy może się pochwalić Zakładowy Dom Kultury.

W związku z likwidacją uzdrowiska w Jastrzębiu Zdroju w 1967 r. Minister Zdrowia przeniósł prawa uzdrowiska na miasto Ustroń, co ostatecznie przypięczętowało priorytet lecznictwa nad innymi dziedzinami gospodarki miasta. Rozbudowie źródła towarzyszy przebudowa miasta, zarówno w części usługowej, jak i mieszkaniowej. Zmianie ulegnie w przyszłości również sieć komunikacyjna, w trakcie budowy znajduje się obwodnica, która ominie obecne centrum od strony zach.

Spacery po Ustroniu

Długość trasy — 5 km, czas zwiedzania — ok. 3 godz., bez znaków. Droga łatwa, ogólnie dostępna. Trasa prowadząca z dworca PKP w kierunku dzisiejszego centrum Ustronia, a następnie do dzielnicy leczniczo-rehabilitacyjnej na Zawodziu zapoznaje ze starą i nową zabudową Ustronia.

Od dworca PKP wyruszamy ul. Dworcową w lewo, do jej wylotu na główną ul. 22 Lipca. Z lewej, tuż za przejazdem kolejowym XIX-wieczne zabudowania d. kuźni na tle dużych, nowoczesnych hal.

Obecnie **Kuźnia „Ustroń”** jest jednym z oddziałów Fabryki Samochodów Małolitrażowych, wyrabiających kute części do polskiego „Fiata”. Za wybitne osiągnięcia produkcyjne zakład został wyróżniony Sztandarem Pracy I klasy.

Z ul. Dworcowej skręcamy w prawo. Po lewej stronie ulicy 400-letni **dąb**, za którym skręcamy w prawo, w wąziutką uliczkę, wyprowadzającą na mały plac z XIX-wiecznym **plotem**. Po lewej stronie znajduje się **kościół**, wybudowany w 1835 r. na miejscu poprzedniego z 1785 r. Fasada kościoła klasycyzująca, wewnątrz trójnawowe, nawy boczne wykorzystane na galerie. W ołtarzu wkomponowanym w półkoliste prezbiterium obraz „Ostatnia Wieczerza” z XIX w. Obok kościoła **plebania** z końca XIX w., kryta polskim dachem oraz d. **szkoła ewangelicka**. Z kościołem tym związany był ks. Karol Kotschy (1789—1856), który obok obowiązków duszpasterskich działał na polu oświatowym i społecznym. Wśród jego licznych publikacji wyróżniał się pierwszy polski elementarz dla dzieci, dzieło zwalczające pijaństwo oraz traktat o sadownictwie i owocach. Działalność oświatową popularyzowali także Jerzy Michejda i Jerzy Kubisz, którzy w 1880 r. założyli w Ustroniu polskie Kółko Pedagogiczne, wydające od 1892 r. do wybuchu II wojny światowej „Miesięcznik pedagogiczny”.

Z placu kierujemy się w lewo. Alejka starodrzewu prowadzi obok osiedla mieszkaniowego i nowego budynku szkoły podstawowej do głównej ul. 22 Lipca, naprzeciwko budynku **Zakładowego Domu Kultury** Kuźni „Ustroń”. Tu warto zwiedzić ekspozycję poświęconą historii kuźnictwa ustrońskiego.

Zdążamy dalej drogą w górę, mijając z lewej nowy **klub „Ruch”**, a za skrzyżowaniem z ul. Cieszyńską **cmentarz**, na którym stare krzyże żeliwne, wykonywane dawniej w odlewni ustrońskiej. Nieco powyżej znajduje się wielokrotnie przebudowany, obecnie poszerzony o kaplicę z współczesnym wystrojem **kościół** rzymsko-katolicki z 1787 r. z mурowaną wieżą z 1837 r., postawiony na miejscu kościoła z 1444 r. Obok kościoła d. **sierociniec** z 1740 r. Przed kościołem dwie **figury** z XVIII w. (św. Józef

z Dzieciątkiem i św. Jan Nepomucen), wykonane w piaskowcu przez skoczowskiego artystę, Wacława Donaya. Od strony pd. przylega do kościelnego dziedzińca **d. szkoła** parafialna z 1 poł. XVIII w. Traktem spacerowym wzdłuż pot. Bładnica wychodzimy na ustroński rynek z przyst. PKS, pawilonek WPT „Beskidy” oraz gmachem siedziby władz miejskich. Za **ratuszem** o secesyjnej fasadzie, w 1970 r. podwyższonym o jedną kondygnację, rozciąga się park, w którym **pomnik** upamiętniający ofiary terroru hitlerowskiego — w odwet za zgładzenie oficera niemieckiego, 9 listopada 1944 r. hitlerowcy rozstrzelali na oczach rodzin 42 mężczyzn.

Ocienioną ul. 1 Maja dochodzimy do rozwidlenia ulic tuż przed gmachem **technikum mechanicznego** i skręcamy w lewo w ul. Hutniczą. W tym miejscu znajdował się dawniej ustroński wielki piec, wygaszony i rozebrany w 1897 r. oraz hamernia. Po pozostałością dawnych urządzeń hutniczych jest stawek retencyjny, dziś wykorzystany między innymi jako basen dla kajaków. Obok szkoły znajduje się stary **budynek administracyjny** zarządu huty z zachowanym w przyczółku herbem. Nie opodal na rogu ul. Parkowej znajduje się **d. traktiernia** z początku XIX w., obecnie restauracja „Parkowa”. Skręcamy teraz w lewo. Wzdłuż ul. Parkowej czynne były dawniej mielerze do wypalania węgla drzewnego. Po lewej stronie **park**.

Niebawem przechodzimy przez kładkę na Wiśle i dalej na wprost, nieco w lewo wydostajemy się na skarpe, skrajem której prowadzi nowa droga, poniżej budynków leczniczo-rehabilitacyjnych, nazywanych potocznie ze względu na swój kształt „piramidami”. Drogą idziemy w lewo w dół. Z prawej strony mijamy **zakład przyrodolecniczy**, za którym duże sanatorium (obiekty w budowie). Przecinając drogę lokalną i most nad Gościeradowcem, dochodzimy do **Śląskiego Szpitala Reumatologicznego**, otwartego 1 maja 1975 r., zbudowanego na rzućcie trójramiennej gwiazdy, z obszernymi miejscami spacerowymi, nowoczesnie urządzonymi gabinetami zabiegowymi, basenami, salami ćwiczeń. Małe, kil-

kuosobowe pokoiki dla pacjentów z widokami na zalesione stoki Równicy i Czantorii stwarzają dodatkowo klimat sprzyjający pełnej rekonwalescencji.

Za mostem skręcamy w lewo w dół, gdzie z prawej pierwsze „piramidy” — budynki leczniczo-rehabilitacyjne, każdy dla 200 kuracjuszy.

Poniżej „piramidy” Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Spółdzielczości (interesujący drewniany wystrój wnętrza wg proj. wychowanków szkoły Kenara) skręcamy w lewo w dół, przez most na Wiśle. Ul. Świerczewskiego przechodzimy koło basenu kąpielowego i przez tory kolejowe alejką do rynku (przyst. PKS).

Jeśli chcemy powrócić do dworca PKP należy udać się w prawo ul. 22 lipca aż do Domu Kultury, a następnie przejściem w lewo obok kościoła ewangelickiego, cmentarza i tartaku (z rynku 15 min.).

Wycieczki z Ustronia

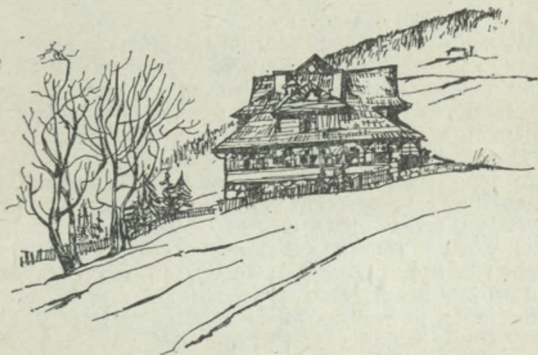
1. Ustroń — Równica — Ustroń Jaszowiec — Ustroń Polana

Długość trasy — 8 km, czas przejścia — 3½ godz., zn. czerwone. W Ustroniu zaczyna się zachodnio-beskidzki szlak turystyczny, noszący imię zasłużonego działacza turystycznego, honorowego członka PTT, prof. Kazimierza Sosnowskiego, a mający swe zakończenie w Krynicy. Trasa wycieczki prowadzi doliną Gościeradowca przez Zawodzie do schroniska pod szczytem Równicy (883 m), a następnie schodzi w dół do doliny Jaszowca z nowoczesnym ośrodkiem wypoczynkowym o tej samej nazwie. Podejście na Równicę w końcowej fazie nieco uciążliwe, lecz trud zostaje wynagrodzony pięknymi widokami góorskimi.

Z przyst. PKS na rynku wyruszamy w kierunku wsch. prostopadle do głównej drogi jezdnej (dojście do rynku z dworca PKP — patrz spacer po Ustroniu). Ul. Świerczewskiego przechodzimy przez tor kolejowy i most na Wiśle, za którym po przej-

ściu ok. 100 m wchodzimy w wąską uliczkę, prowadzącą wzdłuż pot. Gościeradowiec. Po 20 min. przecinamy obwodnicę na Zawodziu. Przed nami wyrasta z prawej strony wielokondygnacyjny gmach sanatorium. Dalej na wprost, kilkadziesiąt metrów wyżej odchodzi w lewo w skos dróżka, prowadząca do domu wypoczynkowego „Źródło Żelaziste”. W sąsiedztwie domu znajduje się źródło, zawierające znaczne ilości związków żelaza, a odkryte pod koniec XIX w.

Kontynuując wędrówkę za zn. czerwonymi przechodzimy przez potok na jego prawy (orograficznie) brzeg wąską ścieżką na leśną dróżkę. Po minięciu stoku slalomowego dróżka zaczyna coraz stromiej wspinać się w górę, ciągle wzdłuż potoku, wreszcie łagodnym łukiem w prawo osiąga małą platformę z ławeczkami (1 godz.). Obok źródła ze znakomitą wodą znajduje się głaz z tablicą, na której werset ze Starego Testamentu. W tym miejscu, w latach nietolerancji i ucisku wyznaniowego ewangelicy odprawiali swoje nabożeństwa. Wiedzie stąd strome, ale krótkie już podejście prowadzące na dolną część podszczytowej polany, na której wznosi się schronisko PTTK na Równicy.

Równica — schronisko PTTK

Na szczyt Równicy dojść można z ronda skręcając nieco w lewo z drogi jezdnej i połągą ścieżką, obszernym łukiem w prawo, mijając pojedyncze domostwo. Szlak niebieski prowadzi do lasu, my

zaś skręcamy bez znaków w lewo w górę, rychło osiągając wygodną grzbietową ścieżkę (15 min.), którą przecinamy prostopadłe i poprzez gęste krzewinki borówki wychodzimy na polanę.

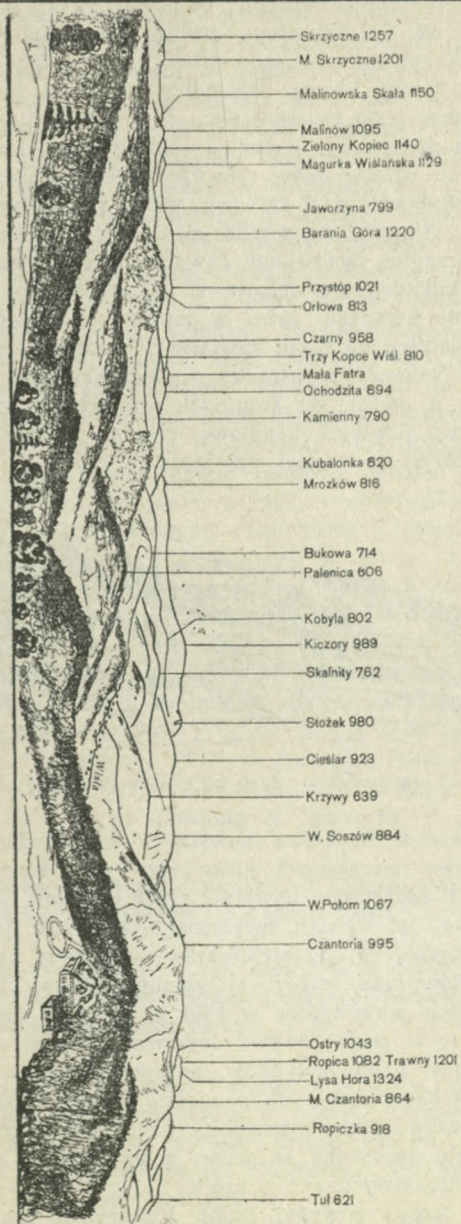
Przed nami otwiera się głęboka dolina Brennicy z wioską Brenną, zamkniętą wałem ramienia Klimczoka. W środku grzbietu widać niedużą bezleśną kulminację Błotnego (919 m) ze schroniskiem PTTK. Grzbiet kończy się kopulastą Zebrzydką (589 m). Nad wylotem doliny widoczna jest w oddali tafla Jez. Goczałkowickiego, największego zbiornika wody zbudowanego w PRL, liczącego 38 km², oddanego do eksploatacji w 1955 r. Na prawo od gniazda Trzech Kopców (1080 m), Klimczoka (1119 m) i obłej Magury (1095 m), grzbiet obniża się do przeł. Karkoszczonka. Spoza niej, w prawo, już na krawędzi lasu wyrasta masyw Skrzycznego (1257 m), największego wzniesienia Beskidu Śląskiego po stronie polskiej.

Powracamy do leśnej grzbietowej ścieżynki, skręcając w prawo bez znaków. W ok. 15 min. łagodnie wznosząca się w bukowym lesie alejka doprowadza na kulminację Równicy (883 m). Od znaku pomiarowego skręcamy w lewo, stromo w dół, na wysłonecznioną polanę z pięknym widokiem na Beskid Śląski w całej jego krasie.

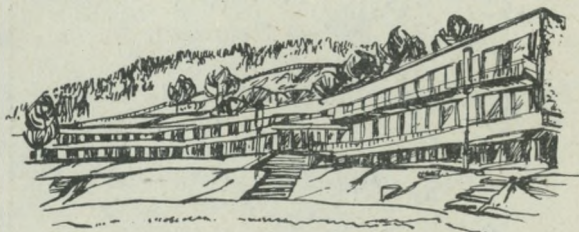
W dole pod nami schronisko. Ponad nim wyrasta masyw granicznej Wlk. Czantorii (995 m). Przy dobrej aurze, na prawo od jej szczytu, nad przełęczką widoczne są zgrupowania kilku nakładających się wybitniejszych szczytów beskidzkich w Czechosłowacji: Ostrego (1043 m), Ropicy (1082 m), Trawnego (1201 m) i najwyższej w Beskidzie Śląskim, Łysej Góry (1324 m). Na pd. widnokrąg zamykają Kiczory (989 m) z charakterystyczną kopułą Stożka (980 m). Z lewej wyróżnia się długi grzbiet masywu Baraniej Góry (1220 m) i całkiem z lewej skrawek Skrzycznego (1257 m). W miarę schodzenia powiększa się widok na doliny, z prawej strony widać całe centrum Ustronia, dalej kminy cementowni w Goleszowie i wreszcie tuż pod górami duży kombinat hutniczy w Trzyńcu, w Czechosłowacji.

Schronisko, w minionym trzydziestoleciu odremontowane, wybudowane zostało w 1928 r. przez katowicki oddział PTT.

Panorama Beskidów spod szczytu Równicy

Ze schroniska idziemy w prawo za zn. czerwonymi ok. 0,5 km drogą jezdnią, a następnie połą ścieżką w lewo w skos przez bukowy las, przecinając drogę jezdnią. Obniżamy się dalej rodzajem rynnny w lesie świerkowym i znowu przecinamy kolejno pętlę drogi jezdnej i ścieżkę leśną, kończąc się na drodze nieco powyżej skrzyżowania dróg na Skalnicy. Stąd ciekawy widok na dolinę rzeki Wisły i rozłożony wzdłuż niej Ustroń, z częściowo widocznymi budowlami Zawodzia. Schodzimy jeszcze kilkadziesiąt metrów w dół na wprost, a następnie skręcamy ostro w lewo w wąską uliczkę, prowadzącą na taras kawiarni „Jaszowiec”, w centrum usługowym ośrodka wypoczynkowego Jaszowiec (1 godz.). Na kolejnych tarasach, wsparte na słupach pawilony handlowe, poczta i Dom Kultury, w którym m. in. sale wystawowe.

Jaszowiec — dom wypoczynkowy ZNP

Ośrodek Jaszowiec powstał z bezpośredniej inicjatywy ówczesnych gospodarzy woj. katowickiego, I sekretarza Edwarda Gierka i gen. Jerzego Ziętka. W wyniku rozpisanego konkursu przyjęto rozwiązanie grupy architektów — Ireny i Czesława Kotelów oraz Jerzego i Zygmunta Winnickich. Do budowy przystąpiono w 1961 r. W ciągu niespełna 10 lat w pustej dolinie Jaszowca powstał ośrodek złożony z 15 budynków, zgrupowanych w trzech skupiskach, mogących pomieścić łącznie 2500 wczasowiczów. Stowarzyszenie Architektów Polskich uznało Jaszowiec za jedno z najlepszych rozwiązań urbanistycznych w kraju.

Z tarasu powyżej Domu Kultury w prawo, w

skoś stoku wychodzimy na „starą” drogę. Dalej na wprost w dół, przez most, koło wysepki przyst. PKS **Jaszowiec-poczta**, skręcamy w prawo, na kolejny most. Powyżej zakrętu sześć domów wypożyczynkowych, spiętych od lica trapezowymi ścianami, pomiędzy którymi uskokami wznoszą się 4 kondygnacje pokoików, z wejściami na balkony. Spozą zakrętu ukazuje się 5 dalszych domów re-sortu górnictwa, które tworzą ciekawą fasadę, zwróconą na pd. Drogą jezdnią dochodzimy do kolejnego przyst. PKS, tuż obok **Domu Nauczyciela** o długiej, łamanej fasadzie. Jest to pierwszy wybudowany w ośrodku dom (1963 r.), nad którym wznosi się amfiteatralnie wzmiankowane już centrum usługowe. Koło **Domu Nauczyciela** skręcamy nieco w prawo na promenadę, prowadzącą pod najniższym zgrupowaniem czterech domów wypożyczynkowych, złożonych z luźnych pawilonów, połączonych przeszklonymi przejściami. Z lewej strony mijamy jedyny pochodzący z okresu międzywojennego **dom wypożyczynkowy** huty „Pokój”. Po dojściu do drogi jezdnej przekraczamy most na Jaszowcu, skręcamy w prawo poprzez kładkę wiszącą na Wiśle. Dalej w prawo, a potem w lewo przechodzimy koło **d. zabudowań przemysłowych**, przecinamy tor kolejowy i drogą jezdnią zmierzamy w prawo, do przyst. PKS w **Ustroniu Polanie**, lub 100 m dalej do przyst. PKP, skąd możemy dojechać do centrum **Ustronia** (z Jaszowca $\frac{3}{4}$ godz.).

2. **Ustroń — Wisła Oblaziec — Ustroń Dobka — Orłowa — Palenica — Ustroń Polana**

Długość trasy — 9 km, czas przejścia $3\frac{1}{2}$ godz., zn. zielone. Z wyjątkiem krótkiego podejścia na Orłową (813 m), szlak łatwy.

Z **Ustronia** dojechać można do **Wisły Oblazca** pociągiem lub autobusem z przyst. **Ustroń-rynek** w kierunku **Wisły, Istebnej, Jaworzynki** lub **Konia-kowa**, względnie kursem docelowym do **Ustronia Dobki** na przyst. **Dobka-szkoła**.

Przyst. PKP **Wisła Oblaziec** zlokalizowany jest

naprzeciwko tartaku, w pobliżu dużego kamieniołomu piaskowca godulskiego, podstawowego budulca Beskidu Śląskiego, używanego m.in. na okładziny elewacji, płyty i jako tłuczeń do budowy dróg.

Z przyst. PKP wyruszamy drogą jezdnią w lewo, ok. 300 m i za przyst. PKS Wisła Obłaziec skręcamy w kierunku widocznej wiszącej nad Wisłą kładki. Na drugim brzegu skręcamy w lewo połąką dróżką wśród zagajników, łukiem w prawo wychodzimy nie opodal **kawiarenki** na lokalną drogę wiodącą wzdłuż pot. Dobka (z Ustronia Polany do Dobki 30 min.). Prawym brzegiem potoku, omywającego strome stoki **Obory** (642 m), idziemy łagodnie w górę, mijając pole namiotowe i wreszcie dochodzimy do rozwidlenia dróg przed budynkiem szkoły i przyst. PKS **Dobka-szkoła** (3/4 godz.). Idziemy dalej na wprost ok. 300 m połąką dróżką, mając po prawej stronie szkołę, po lewej małą dzwonnice, za którą skręcamy w lewo. Teraz dość stromo koło zabudowań gospodarczych wspinamy się na grzbiet **Orłowej** (813 m). Nachylenie stoku stopniowo łagodnieje, osiągamy podszczytową polanę, na której skrzyżowaniem szlaków, tuż obok samotnego gospodarstwa. Z łąki ładny widok na graniczne pasmo Wlk. Czantorii, Równicę i wznoszący się nad doliną **Leśnicy Stary Groń** (797 m).

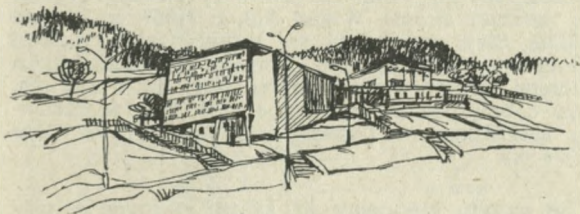
Na skrzyżowaniu szlaków skręcamy w lewo i wspólnie ze zn. niebieskimi schodzimy stromo w dół do przełączki **Przelacz** (10 min.), gdzie opuszczamy szlak niebieski i zbaczamy w lewo. Wkrótce wychodzimy z lasu, z lewej otwiera się widok na dolinkę **Suchej Dobki**, nad którą wznosi się imponujący grzbiet, który dopiero co opuściliśmy, z prawej ośrodek wypoczynkowy w **Jaszowcu**. Połogą ścieżką mijamy z prawej strony kulminację **Palenicy**, po czym w dół nieco stromiej prostopadle do doliny Wisły. Dróżką obok gospodarstwa i **szkoły Tysiąclecia** wychodzimy na lokalną drogę, którą kierujemy się w prawo do mostu na **Wiśle**, przechodząc przez niego i znowu w prawo, przez tory kolejowe aż do przyst. PKS **Ustron Polana** oraz położonego nieco dalej przyst. PKP (1 1/4 godz.), skąd możemy dojechać do centrum **Ustronia**.

3. Ustron Polana — Czantoria — Mała Czantoria — Ustron

Długość trasy — 10 km, czas przejścia — 4 godz., zn. czerwone, potem żółte. Dzięki wyciągowi pokonujemy bardzo szybko znaczną różnicę wysokości, skąd już niedaleko na szczyt Wlk. Czantorii. Pozostała część szlaku jest praktycznie przyjemnym zejściem w dół, z ładnymi widokami.

(Uwaga! Ze względu na poruszanie się wzdłuż granicy państwowej obowiązuje posiadanie dokumentów osobistych, schodzenie z wytyczonych szlaków jest zabronione.)

Z rynku w Ustroniu dojazd autobusem do przyst. PKS Ustron Polana kursem w kierunku Wisły, Istebnej, Jaworzynki i Koniakowa lub z dworca PKP do Ustronia Polany.

Ustron Polana — dolna stacja wyciągu na Wielką Czantorię

Z przyst. PKS lub PKP Ustron Polana idziemy drogą jezdnią kilkadziesiąt metrów w stronę centrum Ustronia i przez parking wchodzimy do holu dolnej stacji wyciągu krzesełkowego na Wlk. Czantorię. Wyciąg został oddany do eksploatacji w październiku 1967 r., jako inwestycja uzupełniająca dla Jaszowca. W ciągu kwadransa pokonujemy trasę dł. 1,64 km, wjeżdżając o 462 m wyżej, z prędkością ok. 2 m/s.

Do górnej stacji wyciągu dojść można za zn. czerwonymi, kierując się powyżej parkingu w lewo, do doliny Suchego Pot., a następnie w lewo przez las do przecinki leśnej, wspólnie z nartostradą

bardzo stromo aż do pol. Stokłosicy, na krańcu której znajduje się górna stacja wyciągu (1½ godz.).

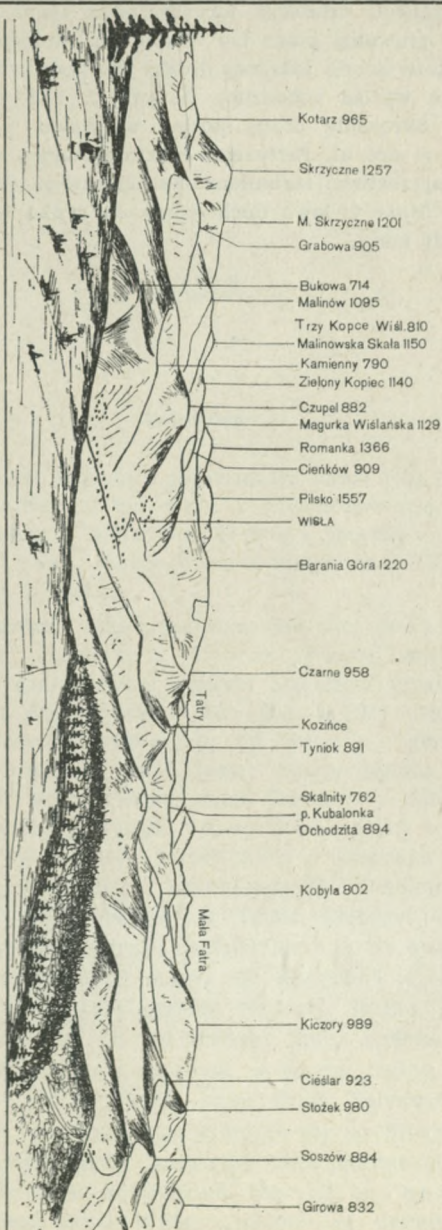
Z tarasu stacji rozciąga się bardzo ładny widok na dolinę Jaszowca, Równicę i rozłożony wzdłuż rzeki Wisły Ustron z dzielnicą rehabilitacyjno-leczniczą na Zawodziu. Na prawo od Jaszowca, widnokrąg zamykają szczyty pasma baraniogórskiego.

Od wyciągu, trochę stromo, kamienistą dróżką w lesie wychodzimy na wyrębisko (15 min.), skąd już tylko ok. 10 min. do szczytu **Wlk. Czantorii**, skrzyżowania szlaków turystycznych i granicy państwowej.

Ze szczytu Czantorii na widnokregu widzimy od wsch. fragment Skrzycznego (1257 m), Malinowską Skalę (1150 m) poprzedzoną garbem Malinowa (1095 m), dalej Zielony Kopiec (1140 m), czubatą Magurkę Wiślańską (1129 m) i wreszcie długi grzbiet Baraniej Góry (1220 m); na pd. widok zamyka Kiczora (989 m) a na jej lesistym tle, z wyciętą przecinką Stożek (980 m); dalej na prawo rysuje się w głębi po czeskiej stronie Wielki Połom (1067 m), a nad Doliną Olzy wyróżniają się szczyty płasko ściętej Kozubowej (976 m) oraz Ostrego (1043 m), spoza którego wyrasta grzbiet Ropiczy (1082 m), a nad nią, przy dobrej pogodzie widoczne najwyższe wierzchołki beskidzkie — Trawny (1201 m) i Łysa Góra (1324 m).

Ze szczytu kierujemy się za zn. czarnymi w prawo, do lasu, którego skrajem, wzdłuż granicy państwowej nie opodal czeskiego schroniska wychodzimy na polankę. W dalszym ciągu trawersujemy stok, przechodząc koło kiosku, przez zagajnik, wzdłuż słupów granicznych. Szlak dość raptownie obniża się teraz do przełączki, gdzie granica skręca w lewo. Idziemy w prawo, pomiędzy szałasami w kierunku widocznego szczytu Małej Czantorii. Z prawej cały czas możemy oglądać sąsiedni szczyt Równicy, a poza nami grzbiet Wlk. Czantorii. W niespełną godzinę, od przełączki nieco pod górę, osiągamy wierzchołek Małej Czantorii (864 m) i skrzyżowanie szlaków. Teraz za zn. żółtymi zmierzamy nieco w lewo do lasu, ale w niespełną 5 min. skręcamy ostro w prawo (opuszczamy szlak czarny wiodący na Tuł). Szlak żółty im. dr. Jana Galicza,

Widok z polany szczytowej na Wielkiej Czantorii

zasłużonego działacza turystycznego ziemi cieszyńskiej prowadzi przez las w dół, pn. stokiem Małej Czantorii aż do lokalnej dróżki ($\frac{3}{4}$ godz.). Stąd dalej na wprost schodzimy do **przyst. PKS** na Jelenicy. Skręcamy drogą jezdnią w prawo, potem w lewo w dół ul. Partyzantów, której wylot znajduje się naprzeciwko **technikum mechanicznego** ($\frac{1}{2}$ godz.). Ul. 1 Maja w lewo dochodzimy do rynku w **Ustroń** (10 min.).

WISŁA

Położenie

Wisła jest jednym z siedemnastu miast woj. bielskiego, granicząc od zach. z Czechosłowacją, na pn. sąsiaduje z Ustroniem, Brenną i Szczyrkiem, na wsch. z Lipową, Radziechowami-Wieprzem i Milówką, na pd. z Istebną.

Geograficznie Wisła położona jest nad rzeką Wisłą w jej najwyższym górskim odcinku, zewsząd otoczona wzniesieniami Beskidu Śląskiego, przewyższającymi dno doliny o 250—600 m. Jej granice administracyjne wyznaczają od wsch. — górskie ramię Równicy a dalej pasmo baraniogórskie, od pd. i zach. wododziałowe ramię Czantorii — Stożka, od pn. wąski przesmyk odgałęzień Czantorii i Bukowej. Tym właśnie przesmykiem z kierunku pn. prowadzą dwie arterie komunikacyjne — kolejowa, kończąca się niebawem w Wiśle Głębcach oraz kołowa, tuż za centrum, rozdzielająca się na dwie — jedna zmierza na pd. doliną pot. Kopydło i w przeł. Kubalonka przecina grzbiet ramienia Stożka, prowadząc dalej na pd. do Istebnej, druga podąża doliną Wisły, wykręca na wsch. w boczną dolinę pot. Malinka i na pn. wsch. przez Przeł. Salmopolską w pasmie baraniogórskim kierując się do Szczyrku. Od opisanych dróg prowadzą inne boczne drogi lokalne do dolin wiślańskich. Idąc od pn., na prawym brzegu rzeki Wisły położone są doliny —

Tokarnia, Partecznik, Gościejów, Malinka, a dalej Białej i Czarnej Wiselki, a na lewym brzegu — Gahura, Jawornik, Dziehcinka, Kopydło, a głębiej Łabajów i Głębiczek.

Wisłę charakteryzuje w znacznym stopniu rozproszona zabudowa, tak że poza centrum, każda z dzielnic tworzy swoistą jednostkę. Nazwy poszczególnych dzielnic wywodzą się z nazw dawnych przysiółków. Oto ważniejsze z nich — na pd. od centrum Gościejów, Nowa Osada, Malinka, Czarne, Dziehcinka, Kopydło, Głębce, Łabajów; na pn. od centrum Piła, Jawornik i Oblaziec.

Centrum Wisły na wys. 430 m mieści się w trójkącie następujących gór — Bukowa (714 m), Kamienny (790 m) i Wierch Skalnity (762 m), w rozszerzeniu doliny rzeki Wisły.

Na 110 km² pow. Wisły (15 km z zach. na wsch. oraz 11 km z pn. na pd.) mieszka 10 500 mieszk.

Z przeszłości Wisły

Najstarszą pisaną wzmiankę o Wiśle znajdujemy w urbarzu książeńcem z 1623 r. W poł. XVII w. liczyła ona 30 osadników, m.in. — Cieślar, Szarzec, Wróbel, Bujok, Polok, Pilch, Kulig, Wałach, Raszka, Czyż, Kuczera, będące do dziś zresztą bardzo popularnymi nazwiskami. W 2 poł. XVI w. na groniach otaczających Wisłę pojawili się wędrowni pasterze w poszukiwaniu łąk dla wypasu bydła i owiec. Z biegiem czasu osiedli tu i stopili się z ludźmi z dolin w jedną społeczność, którą dziś określa się jako góralszczyznę beskidzką. Nietolerancja i coraz większe ciężary, aż do pozbawienia górali w 1848 r. praw wypasu owiec na polanach i przymusowa sprzedaż kontyngentów wódki z gorzelnii arcyksiążecej, a także pożary, powodzie, nieurodzaj i epidemie nie stwarzały warunków do łatwego życia zaszytej głęboko w dolinie Wisły, góralskiej wioski. Rozbudzone w poł. XIX w. zainteresowania sprawami ludu wiejskiego, a w szczególności góralszczyzną i górami, w końcu i w ten zakątek Beskidów zaprowadziło naukowców pol-

skich tej miary co Ludwik Zejszner, Wincenty Pol, Lucjan Malinowski i innych. W 1882 r. zawitał do Wisły Bogumił Hoff, z zamiłowania etnograf, podróżnik i publicysta. Efektem wycieczki do źródeł Wisły było nie tylko zaspokojenie zainteresowań krajoznawczych. Bogumił Hoff zebrał bogaty materiał etnograficzny, który później wykorzystał w swoich artykułach prasowych i publikacjach książkowych. Zachwycony urokami Wisły, w trzy lata później powrócił tu już na stałe. Po jego śmierci (1894 r.) dalszą działalność propagandową na rzecz mało znanej wówczas Wisły prowadził jego syn Bogdan, któremu w sukurs przyszedł warszawski lekarz, dr Julian Ochorowicz. Dzięki ich działalności w 1907 r. powstało Stowarzyszenie Miłośników Wisły, a w rok później polscy nauczyciele powołali do życia Koło Macierzy Szkolnej. Urzędnicy Komory Cieszyńskiej zaniepokojeni rozgłosem Wisły w społeczeństwie polskim i ściąganiem tu przez dr. Ochorowicza coraz to innych przedstawicieli polskiego świata kulturalnego (m.in. Bolesław Prus, Władysław Reymont, Maria Wysłouchowa, Władysław Umiński), zakazali góralom sprzedaży drewna na budowę polskich pensjonatów pod groźbą utraty pracy w lasach.

Po odzyskaniu niepodległości zmianie uległy stosunki własnościowe, majątek Komory przejęło państwo. W 1927 r. wybudowano nową drogę do Wisły, którą kursowały z Cieszyna do Wisły pierwsze autobusy Jana Molina. W l. 1928—32 wybudowano dalszy odcinek linii kolejowej z Ustronia do Wisły Głębców oraz wytyczono nową drogę przez Kubalonkę do Istebnej. W centrum wsi zbudowano dom zdrojowy, szkołę, dalej restaurację, hotel, zaś w ustronnych zakątkach powstało szereg will i pensjonatów dla zamożniejszych wczasowiczów.

Lata okupacji znaczone były terrorem i eksterminacją wielu rodzin, które stały się więźniami obozów zagłady. W listopadzie 1944 r. wylądowali w Wiśle partyzanci radzieccy pod dowództwem kpt. A. Anisimowa — „Orłowa”. Za pomoc udzielaną partyzantom i dezertерom Wehrmachtu gestapowcy karali śmiercią.

Wyzwolenie Wisły nastąpiło 3 maja 1945 r., ale dopiero jesienią 1946 r. dzięki wspólnemu wysiłkowi wojska, UBP, MO i ORMO zlikwidowano ostatnie grupy reakcyjnego podziemia, grasującego w okolicznych lasach.

Oblicze współczesne

W miarę stabilizacji życia gospodarczego po II wojnie światowej rozpoczął się turystyczny najazd na Wisłę robotników z zakładów pracy ze Śląska, a następnie z terenu całej Polski. Wielkie znaczenie dla rozwijającej się żywiłowo turystyki masowej miała decyzja KW PZPR w Katowicach z 1959 r. o kompleksowym zagospodarowaniu terenów Wisły i Ustronia, jako dużego ośrodka wypoczynkowego dla ludzi pracy Śląska i Zagłębia. W 1964 r. przystąpiono do budowy pierwszego z trzech zaplanowanych ośrodków na Jarzębatej dla 800 wczasowiczów, zakończonego całkowicie w 1971 r. Wybudowano kilka okazałych pawilonów na stokach Czerhli nad doliną Partecznika (ostatni dom z 1975 r.) oraz na Bukowej. Równolegle podjęto budowę stacji osadników i oczyszczalni ścieków, oddaną do użytku w 1972 r., przystąpiono do zakładania sieci wodociągowej i budowy zapory wodnej w Wiśle Czarnem (l. 1968—74).

Od 1965 r. Wisła zaliczona jest do miejscowości turystycznych o znaczeniu międzynarodowym. W najbliższym dziesięcioleciu przystąpi się do budowy dużego hotelu, domu wycieczkowego i ośrodka campingowego, ponadto w Malince, Nowej Osadzie i Jaworniku powstaną dalsze dzielnice wczasowe. Plany perspektywiczne na 1985 r. przewidują, że Wisła będzie dysponowała łączną bazą noclegową na 22 500 miejsc. Inwestycjom tym towarzyszyć będzie budowa obiektów kulturalno-rozrywkowych (dom kultury, kino, muzeum, park etnograficzny), obiektów usługowych, urządzeń sportowo-turystycznych itp. Przewidziana jest również przebudowa sieci drogowej, w tym budowa odcinka drogi karpackiej przez Ustroń, Wisłę, do Istebnej. W ramach szeroko po-

jętej idei ochrony środowiska wszystkie pomieszczenia ogrzewane będą gazem ziemnym. Od 1974 r. do Wisły dociera pociąg elektryczny.

Również w zakresie budownictwa mieszkaniowego zaszły w Wiśle zasadnicze zmiany. W ciągu ostatnich dziesięciu lat zbudowano ponad 500 budynków mieszkalnych, w centrum powstało osiedle mieszkaniowe. W przyszłości powstaną nowe osiedla domków jednorodzinnych w Głębcach, Fiedorowie i Jaworniku.

Wszystkie drogi jezdne zostały oświetlone i otrzymały asfaltową nawierzchnię. Przeprowadzono bardzo uciążliwe prace regulacyjne Wisły, wzdłuż której w wielu miejscach urządzono wygodne plaże. W centrum powstał deptak, park z muszlą koncertową, amfiteatrem, kącikiem zabaw dla dzieci.

W niedalekiej przyszłości gruntownej przebudowie ulegnie centrum Wisły, gdzie obecne budynki zostaną zastąpione wysoką zabudową, z bogato rozwiniętą częścią usługową i recepcyjną. Bardzo dużo prac wykonano w ramach zobowiązań do telewizyjnego banku miast w 1975 r. Obok szeregu prac porządkowych zagospodarowano nieużytki wzdłuż rzeki Wisły na tzw. Jonidle, gdzie powstał piękny deptak, basen kajakowy, boisko, parking, zbudowano nową karczmę regionalną, a w centrum nowy dworzec PKS.

Oprócz funkcji wypoczynkowej Wisła spełnia również rolę dużego ośrodka turystyki letniej i zimowej, a także centrum sportowego. Z Wisły prowadzi kilkanaście szlaków górskich letnich i zimowych. Do dyspozycji turystów oddano dom wycieczkowy, dwa schroniska górskie, stacje turystyczne i kwatery prywatne, których dysponentami są biura PTTK i Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Turystyczne „Beskidy”. Pięknym obiektem sportowym jest Ośrodek Przygotowań Olimpijskich. Ponadto w Wiśle zbudowano 4 skocznie narciarskie, a przy kilku domach wypoczynkowych czynne są wyciągi narciarskie i kryte baseny kąpielowe.

Cenną placówką kulturalną jest miejscowe Muzeum Etnograficzne. Folklor wiślański rozślawia miejscowy zespół regionalny pieśni i tańca, zało-

zony przez Adama Niedobę w 1949 r. Piękną do-
roczną imprezą kulturalną, odbywającą się w pierw-
szym tygodniu sierpnia jest Tydzień Kultury Be-
skidzkiej, zainicjowany w 1964 r. W amfiteatrze
można podziwiać najlepsze zespoły regionu cieszyń-
skiego i żywieckiego oraz zespoły innych regionów
górkich z kraju i z zagranicy. Przy okazji sma-
kosze mogą degustować dania regionalne. Impre-
zie towarzyszą wystawy plastyków i twórców lu-
dowych.

Obraz Wisły współczesnej różni się zasadniczo
od zapomnianej, zacisznej góralskiej wioski letni-
skowej, a przecież Wisła niedalekiej przyszłości bę-
dzie jeszcze bardziej nowoczesna i piękna.

Spacer po Wiśle

*Długość trasy — 4 km, czas zwiedzania — ok.
3 godz., bez znaków. Droga łatwa, z krótkimi stro-
miznami, ogólnie dostępna. Trasa spaceru prowadzi
przez centrum Wisły do nowych ośrodków wypo-
czynkowych, zapoznając zarówno ze starą, jak i no-
wą zabudową uzdrowiska.*

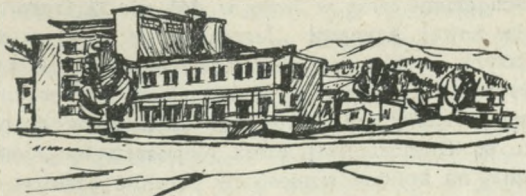
Wycieczkę rozpoczynamy od dworca PKS przy
ul. Lipowej lub pobliskiego dworca PKP przy ul.
1 Maja. Naprzeciwko dworca PKS stoi kościół ka-
tolicki, współcześnie rozbudowany, wystawiony na
miejscu starego w 1868 r. Obok kościoła cmentarz,
na którym pochowany jest m.in. zasłużony lekarz,
autor szeregu prac z dziedziny higieny szkolnej, dr
Stanisław Kopczyński (1873—1933) oraz artysta ma-
larz Czesław Kuryatto (1903—1951), autor licznych
portretów typów wiślańskich i pejzaży beskidzkich.

Ul. Lipowa doprowadza nie opodal dworca PKP
do połączenia z ul. 1 Maja, którą zmierzamy dalej,
aż do pl. Bogumiła Hoffa. W pobliżu skrzyżowania
ul. 1 Maja i ul. Kolejowej stały do czasu wybuchu
II wojny światowej pierwsze domy wycieczkowe
propagatora Wisły, dr. Juliana Ochorowicza. W
zach. pierzei pl. B. Hoffa znajduje się parterowy
budynek d. karczmy z początku XIX w., w której

od 1964 r. znajduje się **Muzeum Etnograficzne**. Powstało ono z inicjatywy kierownika tutejszej szkoły, z zamiłowania etnografa, Andrzeja Podzorskiego (1886—1971). W skromnych pomieszczeniach znajduje się bogata ekspozycja etnograficzna oraz wystawa prac Czesława Kuryatty. Po tej samej stronie placu, naprzeciwko kościoła d. **szkoła ewangelicka** z 1824 r. Na ścianie szkoły tablica pamiątkowa Jana Sztwiertni (1910—1940), wybitnie uzdolnionego muzyka, twórcy ponad 100 opusów, w tym słynnej *Suity beskidzkiej* i oryginalnej opery ludowej *Salasznicy* z librettem Ferdynanda Dyrny. Jan Sztwiertnia został zamęczony w obozie koncentracyjnym w Gusen.

Kościół ewangelicki, klasycystyczny, pochodzi z 1838 r., wieżę dobudowano w 1863 r. Wnętrze halowe, w prezbiterium skromny ołtarz, w kruchcie wystawa starych druków protestanckich, m.in. Biblii z XVI w., słynnego śpiewnika *Cithara sanctorum* Jerzego Trzanowskiego z XVI w., postylle. Wśród portretów fotografia zasłużonego działacza społecznego, ks. dr. Juliana Burschego, straconego w 1942 r. w Berlinie.

Dalej przechodzimy obok **liceum ogólnokształcącego** z tablicą pamiątkową, poświęconą dr. Stanisławowi Kopczyńskiemu. W holu szkoły portrety i tablica pamiątkowa nauczycieli szkoły, straconych przez okupanta.

Wisła — Dom Zdrojowy

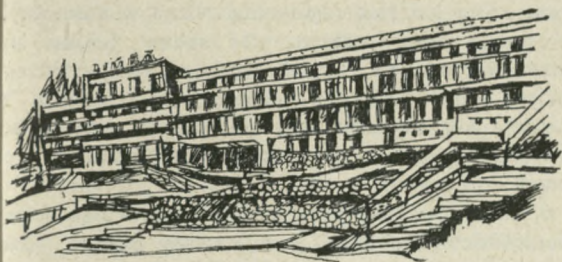
Na wprost przed nami **Dom Zdrojowy** z lat trzydziestych XX w., obecnie mieści się tu Urząd Miejski, kino, biblioteka, Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK oraz restauracja „Zdrojowa” W pn. skrzydle z podcieniem szereg sklepów.

Przed Domem Zdrojowym skręcamy w prawo do parku **Kopczyńskiego** i deptakiem do amfiteatru z muszlą koncertową, miejsca sierpniowych uroczystości Tygodnia Kultury Beskidzkiej. Od amfiteatru podążamy w prawo obok miejsca zabaw dla dzieci. Nieco dalej kamienny próg z hasającymi miasami, pogodny motyw dekoracyjny parku, wykonany przez twórcę ludowego, Jerzego Szarca. Schodkami wychodzimy na ul. Olimpijską. Po drugiej stronie ulicy skwer z ciekawym pomnikiem rzeki Wisły; z obelisku symbolizującego górę, woda tryska do basenu, w którym pławią się trytony. Na cokole umieszczono w 1975 r. piękną rzeźbę wiślaniki w stroju cieszyńskim dłuta Artura Cienciały.

Mostem przechodzimy na drugi brzeg Wisły. Po lewej stronie piękny **Ośrodek Przygotowań Olimpijskich** oraz siedziba **ZS „Start”**. Skręcamy teraz w prawo, na ul. M. Konopnickiej. Za kilkoma nowoczesnymi willami pokazują się **drewniane domy** z początku XX w. W jednym z nich mieszka popularny rzeźbiarz, Artur Cienciała. Latem w ogrodzie przed domem wystawa prac artysty.

Nie opodal następnego mostu na Wiśle, skręcamy w lewo na ul. Gimnazjalną, którą pniemy się dość stromo w górę na stok Jarzębatej. Przed nami 4 okazałe domy wypoczynkowe — „Turnia”, „Halny”, „Relaks” i „Uroczysko”, zbudowane w l. 1964—71. Pod nami widok na dolinę rzeki Wisły oraz wyloty doliny pot. Kopydło i pot. Dziehcinka.

Schodzimy teraz w lewo w dół, ul. 22 Lipca, tuż koło nowej kawiarni „Jarzębata”, a niżej wzdłuż dalszych domów wypoczynkowych, wśród których wyróżnia się kolorowa fasada domu wypoczynkowego „Smrek”. Ul. Partecznik dochodzimy do wylotu ul. Górnośląskiej, którą rozpoczynamy podchodzenie na kolejne wzniesienie Czerhla, gdzie w kolejnych pętach drogi dalsze duże pawilony — „Storczyk”, „Limba”, „Gawra” ze „Skalnicą”, „Krokus” i „Cisówka”. Z drogi otwiera się coraz obszerniejszy widok na centrum Wisły na tle Wierchu Skalnitego (762 m); na prawo widoczna Bukowa (714 m), na stokach której widać pętlę wytyczonej drogi z budującymi się domami wypoczynkowymi

Wisła Partecznik — dom wypoczynkowy „Limba”

trzeciego wiślańskiego ośrodka rekreacyjnego. Wszystkie trzy ośrodki — Jarzębata, Partecznik i Bukowa, pomieszczą łącznie 2500 wczasowiczów.

Nad domem wczasowym „Limba”, z zakrętu ul. Górnośląskiej wychodzimy na dróżkę, która poprzez zagajnik prowadzi w lewo stromo w dół. Prześciągamy ul. Kuryatty, schodzimy schodkami nad Wisłę, kierując się w lewo na kładkę koło basenu kąpielowego. Minawszy mostek alejką przez park Kopczyńskiego, nie opodal amfiteatru dochodzimy na pl. B. Hoffa, skąd w prawo ul. 1 Maja do dworca PKP lub PKS przy ul. Lipowej w centrum Wisły.

Wycieczki z Wisły

4. Wisła Gościejów — dolina pot. Gościejów — Trzy Kopce Wiślańskie — Kamienny — Wisła Centrum

Długość trasy — 10 km, czas przejścia — 3 godz. 30 min., zn. zielone, potem żółte. Szlak dość łatwy.

Dojazd autobusem PKS z dworca PKS w Wiśle Centrum do przyst. Wisła Gościejów na liniach Wisła Czarne, Malinka lub Szczyrk.

Przyst. PKS Wisła Gościejów znajduje się przy ul. Wyzwolenia, naprzeciwko zbudowanego w 1975 r. w ramach telewizyjnego banku miast ośrodka wypoczynkowego. Na jego skraju wybudowano parking

oraz nową karczmę regionalną. Niżej, w naturalnym otoczeniu drugi parking, plac zabaw, boiska, stówek dla kajaków, kąpielisko, a na drugim brzegu Wisły harcówka, pole namiotowe i strzelnica. W pobliżu karczmy, tuż nad Wisłą, stoi **pomnik**, poświęcony pamięci mieszkańców Wisły, rozstrzelanych przez hitlerowców w 1945 r.

Z ul. Wyzwolenia skręcamy w lewo w głąb doliny pot. Gościejów, ulicą o tej samej nazwie, gdzie początek szlaku zielonego. Droga prowadzi doliną nad potokiem, na stokach szereg nowych domów. Osiągnąwszy koniec drogi (ok. 30 min.), wybieramy w lewo w skos odbiegającą dróżkę polną, prowadzącą na **pol. Buciereszka** do samotnej szopki, w pobliżu której źródło. Skręcamy w prawo do potoku i pniemy się teraz w lewo, dość stromo w górę do wyrębiska, na skraju przysiółka **Gościejów**. Tu kończą się zn. zielone, a zaczynają żółte (0,5 godz.). Z polanki ładny widok w kierunku nadgranicznego Stożka (980 m).

Szlakiem żółtym idziemy w lewo, wychodząc wkrótce na skraj lasu, na wsch. wierzchołek **Trzech Kopców Wiślańskich**, zw. też Gościejowem (810 m). Tu zmieniamy nieco kierunek marszu w lewo i w niespełna 30 min. dochodzimy do skrzyżowania szlaków na zach. wierzchołku **Trzech Kopców Wiślańskich**.

Z całego grzbietu możemy podziwiać ładny widok w kierunku pn. na głęboką dolinę Leśnicy, nad którą wznosi się grzbiet Starego Gronia (797 m), dalej Kotarza (965 m) i obniżający się grzbiet grupy Klimczoka. W lewo rysuje się Orłowa (813 m) i stożkowata Równica (883 m). Na zach. widoczny nadgraniczny grzbiet Wlk. Czantorii i Stożka oraz wyzierające spoza niego wierzchołki Beskidu Śląskiego po stronie czeskiej.

Z **Trzech Kopców** kierujemy się w lewo, dalej za zn. żółtymi. W ok. 15 min. omijamy w lesie kopułę szczytu Kamienny (790 m). Po wyjściu z lasu, na **pol. Jarzębata** wykonujemy łuk w prawo, znów do lasu, dość stromo w dół. Z lewej strony, pomiędzy drzewami, widoczna zabudowa **ośrodka wypoczynkowego Jarzębata**, a po wyjściu z lasu, na

przeciwnym wzniesieniu Czerhli dostrzegamy bliźniaczy ośrodek Partecznik. Ścieżką leśną dochodzimy do doliny pot. Partecznik, wzdłuż którego prowadzi ul. Partecznik (30 min.). Ulicą zmierzamy w lewo w dół i za zakrętem, ul. Olimpijską w lewo i ul. 1 Maja w prawo, dochodzimy do centrum Wisły (ok. 15 min.).

5. Wisła Malinka — Cienków — Wisła Nowa Osada II

Długość trasy — 5 km, czas przejścia — 2 godz., zn. niebieskie, potem żółte. Szlak łatwy.

Dojazd z dworca w centrum Wisły do przyst. Wisła Malinka-spółdzielnia autobusem PKS w kierunku Malinki lub Szczyrku.

Obok kiosku „Ruch” przy ul. Malinka w Wiśle **Malinka** przechodzimy dalej prawie prostopadle do drogi jezdnej przez mostek na Malince, ul. Cienkowską w lewo, koło kaplicy ewangelickiej. Teraz nieco w prawo w górę do lasu, cały czas mając po lewej boczną dolinkę Malinki. Znaki spacerowe (trzy niebieskie punkty na białym kole) doprowadzają w 45 min. na bezleśną **przełęczkę pod Cienkowem** (720 m). W przełęczce znajdujemy turystyczny szlak żółty, którym idziemy w prawo.

Za nami pozostaje dol. Malinki z zamykającym ją od wsch. Malinowem (1095 m), którego stokiem pnie się w górę droga jezdna z Wisły do Szczyrku poprzez Przeł. Salmopolską. Przed nami w dole dol. Białej Wisłki, u wylotu której widać skraj jeziora zaporowego u zlewiska Czarnej i Białej Wisłki. Nad jeziorem wznosi się stroma ściana zalesionego Zadniego Gronia, na stokach którego widać dachy domu wypoczynkowego pracowników Urzędu Rady Ministrów. Prawie cały pd. widnokrąg zasłania masyw Baraniej Góry (1220 m), której ledwo wyróżniający się wierzchołek widoczny jest w osi dol. Białej Wisłki. Na lewo od niej Magurka Wiślańska (1129 m) z charakterystyczną czapą lasu.

Cienków trawersujemy z prawej strony, wchodzimy do lasu i za małym wzniesieniem z **polaną** (10 min.) opuszczamy się stopniowo coraz niżej, tuż nad domami wypoczynkowymi „**Hutnik**”

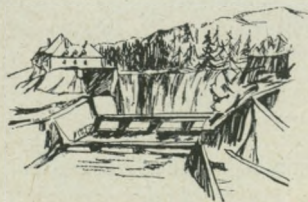
i „Gazownik”, wychodząc naprzeciwko DW PTTK „Nad zaporą” w Wiśle Nowej Osadzie (45 min.). Obok domu wycieczkowego małe jezioro przeciwpowodziowe. Z lewej strony zapory wybudowano specjalną kaskadę dla pstrągów. Sprzed DW PTTK, ul. Czarne zdążamy w dół do pobliskiego przyst. PKS Wisła Nowa Osada II (10 min.), skąd możemy dojechać do centrum Wisły.

6. Wisła Czarne — pol. Szarcuła — Kubalonka — Koziońce — Gronik — Wisła Centrum

Długość trasy — 13 km, czas przejścia — 4 godz., zn. niebieskie szlaku spacerowego potem żółte i zielone szlaku spacerowego, na końcu bez znaków. Trasa łatwa.

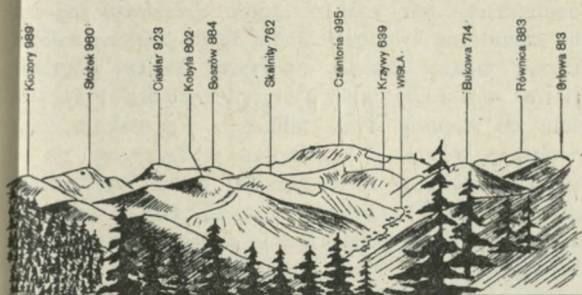
Dojazd z centrum Wisły do przyst. PKS Wisła Czarne-zapora autobusem PKS linii Wisła — Czarne.

Przyst. PKS znajduje się tuż obok zapory na Wiselce, zbudowanej w l. 1968—74, usytuowanej nieco poniżej dawnego zlewiska Czarnej i Białej Wiselki. W wyniku spiętrzenia zaporą o wys. 36 m powstało jezioro (pow. 3,6 km²), które w razie potrzeby przejmie falę powodziową obu Wisetek. Znad zapory widok w głąb dol. Białej Wiselki oraz otwierającą się z prawej dol. Czarnej Wiselki. Droga jezdna doprowadza do rozwidlenia dróg (10 min.) za przyst. PKS Wisła Czarne I. Skręcamy w prawo, wąską drogą, gdzie zaczyna się niebieski szlak spacerowy i pniemy się w górę, wąskimi serpentynami. Przy drugiej pętli (20 min.) dochodzimy do zabudowań d. zameczku prezydenta RP, obecnie domu

Wisła Malinka — zapora

wypoczynkowego pracowników Urzędu Rady Ministrów. Zameczek zbudowano w 1931 r. wg proj. arch. Adolfa Szyszko-Bohusza. Nowy obiekt stanął w pobliżu pogorzelniska d. zameczku myśliwskiego Habsburgów

Panorama spod Koziniec

z 1907 r., z którego pozostały jedynie drewniane zabudowania gospodarcze z lewej strony drogi.

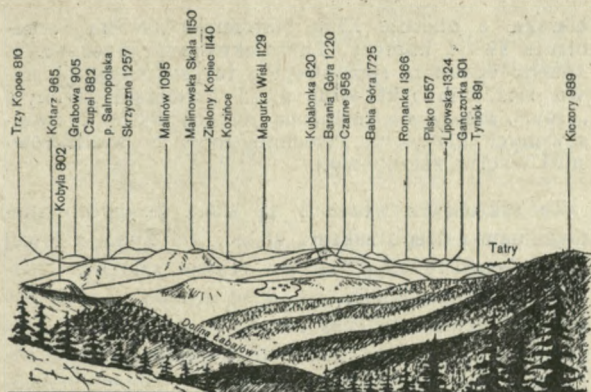
Dalej dość stromo droga wyprowadza na pol. Szarcule, gdzie parking (45 min.). Stąd za zn. żółtymi skręcamy ostro w prawo do lasu. Wkrótce przekraczamy kulminację trasy, wierzchołek Kubalonkę (820 m) i rozpoczynamy łagodne schodzenie. Wychodzimy na polankę, skąd ładny widok na grzbiet Cienkowa, rozdzielający dol. Malinki i dol. Białej Wiselki oraz zamykające widnokrąg pasmo baraniogórskie. Przed nami widoczna wieża przekąźnikowa na szczycie Koziniec. Za samotnym domostwem, nieco w lewo spotykamy szlak zielony, wiodący z przeł. Kubalonka (45 min.). Zdążamy teraz przez las, w lewo w skos dość stromo w dół na pol. pod Koziniecami, gdzie dochodzimy do czarnego szlaku turystycznego (20 min.). Nieco dalej, obok opłotków koniec szlaku żółtego, skręcamy w połągą ścieżkę w prawo na Gronik. Za lasem dołącza zielony szlak spacerowy. Idąc cały czas grzbietem Gronika, stopniowo obniżając się, z obu stron możemy podziwiać piękne widoki na dol. Kopydło z lewej strony, głęboko wcinającą się dol. Łabajów z wiaduktem, zamkniętą wysokim wałem Kiczor (989 m) i charakterystycznego Stożka (980 m). Z prawej strony widok na dol. Wisły i wylot dol. Malinki. Osiągamy w końcu zabudowania willowe, wśród nich wyróżnia się dom wczasowy FWP „Wierchy”. Dróżką nad kamieniołomem,

dochodzimy bez znaków przez brzozowy zagajnik do **cmentarza** ewangelickiego. Przed kaplicą z lewej strony piękny **pomnik** odkrywcy Wisły, Bogumiła Hoffa, wykonany przez Artura Ciencialę. Przy wejściu do kaplicy dwie tablice z nazwiskami ofiar ostatniej wojny. Z cmentarza wychodzimy na ul. Gronik, którą w lewo, poniżej domu wczasowego „Jodla” do ul. 1 Maja (10 min.), którą w prawo, dojdziemy przez skrzyżowanie na Oazie do centrum Wisły na pl. B. Hoffa (20 min.).

7. Wisła Jawornik — Soszów — Stożek — Wisła Łabajów

Długość trasy — 8 km, czas przejścia — 3 godz. 30 min., zn. zielone potem czerwone i zielone. Droga w okolicy Stożka nieco trudna. Uwaga! Trasa wycieczki przebiega wzdłuż granicy państwowej, obowiązuje posiadanie dokumentów osobistych. Dojazd z centrum Wisły do Wisły Jawornika autobusem PKS.

Z przyst. PKS w Wiśle Jaworniku idziemy na zach. w kierunku jazdy autobusem. W prawo odchodzi szlak czarny na przeł. Beskidek, a nieco dalej w lewo szlak niebieski. Idziemy za zn. zielonymi dnem dolinki pomiędzy zgrupowaniem domostw, dalej już polną dróżką, zrazu dość stromo przez łąkę do lasu, gdzie stopniowo wykręca w lewo, prowadząc w skos stoku na polanę pod **Małym Soszowem** (1 godz. 15 min.). Tu dochodzimy do czerwonego szlaku, biegnącego wzdłuż granicy państwowej. Schodzenie ze szlaku jest niedozwolone! Z lewej strony d. schronisko, obecnie własność prywatna. Z polanki ładny widok na otoczenie Wisły. Nadgraniczną ścieżką obok starej chatki góralskiej zdążamy pod górę. Za lasem, z prawej strony, już za granicą, kulminacja **Wik. Soszowa** (884 m). Obszernym bezleśnym łukiem w prawo schodzimy do szerokiej przecinki, skąd wygodną ścieżką znów stopniowo w górę. Wychodząc z lasu osiągamy wkrótce (45 min.) rozłożysty wierzchołek **Cieślara** (923 m), skąd roztacza się piękny widok

Widok z polany na Stożku

na całe niemal pasmo baraniogórskie, zaś po stronie czeskiej na pasmo Ropicy. Przed nami rysuje się zalesiony Stożek (980 m). Schodzimy teraz w dół, w pobliżu przysiółka Mały Stożek. Z siodła pod Stożkiem, nieco poniżej połączenia ze szlakiem żółtym rozpoczynamy krótkie, ale bardzo strome podejście na Stożek. Zn. zielone szlaku wyprowadzają na drogę gospodarczą, którą dalej w górę, wsch. stokiem góry, stopniowo skręcając w prawo. Nieco poniżej kulminacji, tuż nad granicą państwową schronisko na Stożku. Z polany pod schroniskiem rysuje się malowniczo wcięta dol. Łabajów na tle pasma baraniogórskiego (45 min.).

Schronisko na Stożku zostało wybudowane w 1922 r. z inicjatywy PTT „Beskid Śląski” w Cieszynie, najstarszej polskiej organizacji turystycznej na Górnym Śląsku, założonej w 1910 r. Po II wojnie światowej, schronisko bliskie dewastacji, społecznym wysiłkiem działaczy reaktywowanego Oddziału PTT zostało uratowane. W l. 1962—66 przeprowadzony został kosztowny remont schroniska. Zmieniła się zewnętrzna fasada, wewnątrz zyskało więcej przestrzeni, zaplecze wyposażono w nowoczesne urządzenia oraz doprowadzono do schroniska wodociąg. Gospodarzem schroniska od przeszło ćwierćwiecza jest Jan Cięgiel.

Stożek jest ulubioną górą narciarzy. Od momentu założenia schroniska tu właśnie dawna Sekcja Nar-

ciarska, a obecnie Klub Narciarski „Watra” organizuje swoje imprezy. Zaprojektowany przez zasłużonego działacza sportowego i turystycznego Gustawa Koźdonia (1911—73) zjazd narciarski słynnym „esem”, cieszy się zasłużoną renomą wśród zaawansowanych narciarzy. Przecinką leśną prowadzi również wyciąg zaczepowy.

Ze schroniska wracamy tą samą drogą do znanego nam ostrego zakrętu za zn. zielonymi, z lewej strony pozostawiając strome zejście szlakiem czerwonym. Droga obniża się dość stromo w dół, poniżej zakrętu, cały czas lasem. Po ok. 30 min. wychodzimy na polanę. Za nami z prawej strony widoczny jest wierzchołek Stożka i fragment polany pod schroniskiem. Wkrótce osiągamy dno dol. Łabajów (10 min.). Dróżką wzdłuż potoku, w kwadrans dochodzimy do końcowego przyst. PKS w **Wisła Łabajowie**, skąd autobusem dojechać można do centrum Wisły.

8. Wisła — przełęcz Kubalonka — Stecówka — Barania Góra — Wisła Czarne

Długość trasy — 15 km, czas przejścia 5—6 godz., zn. czerwone potem niebieskie. Wycieczka nietrudna, ale wymaga pewnego przygotowania kondycyjnego ze względu na znaczny dystans. Dojazd z centrum Wisły do przeł. Kubalonka autobusem PKS w kierunku Kubalonki, Istebnej, Jaworzynki, Koniakowa, Żywca.

Z centrum Wisły jedziemy autobusem w kierunku pd. doliną pot. Kopydło, od **Wisły Głębców** piękną drogą wspinając się do przeł. Kubalonka na granicy Wisły i Istebnej. Nieco poniżej przystanku w kierunku jazdy, duże **sanatorium przeciwgruźlicze**.

Z przyst. PKS na **Kubalonce** kierujemy się w lewo w skos, szlakiem czerwonym, wiodącym wąską drogą obok restauracji „Kubalonka”. W przecince poniżej restauracji piękny widok na dolinę Olzy i wyróżniającą się bezleśną Ochodzitą (894 m), na stokach której widać zabudowania Koniakowa. Dro-

Wisła Partecznik — dom wypoczynkowy „Storczyk”

gą idziemy aż do pol. Szarcuła z parkingiem, gdzie skrzyżowanie szlaków — zielonego, żółtego i czerwonego. Na przeciwległym krańcu polanki skręcamy nieco w lewo do lasu za zn. czerwonymi w górę. W chwilę później okazałych rozmiarów

wychodnia skalna z prawej strony. Za nieznaną kulminacją **Beskidka** (763 m), dróżka leśna wyprowadza na pol. **Stecówkę**, gdzie znajduje się prywatne schronisko Michała Legierskiego i drewniany kościółek góralski (1 godz.).

Skrajem lasu podążamy na wsch. kraniec polany, w obniżeniu której wchodzimy do lasu, znów nieco w górę, cały czas lekko wyróżniającym się grzbieciem, aż do skrzyżowania leśnych drózek i rozwidlenia szlaku czerwonego i czarnego, tuż przed pol. **Pietraszonka**. Tu skręcamy w lewo w dół do dol. Czarnej Wiselki. Przeciwny Wiselkę, prawym brzegiem rwącego potoku zdążamy w górę (ok. 15 min.) a następnie schodzimy na dość stromą ścieżkę leśną w lewo. W ciągu 20 min. dochodzimy do nowego schroniska PTTK pod Przysłopem. Obok stało stare schronisko drewniane, d. zameczek myśliwski Habsburgów z końca XIX w., po I wojnie światowej adaptowane przez PTT. Długoletnim i zasłużonym gospodarzem schroniska był Karol Kroker (1895—1965), z którego inicjatywy powstała również skocznia powyżej schroniska, obecnie ostro rysująca się na ogołoconym z drzew stoku (ze Stecówki 1 godz.).

Dość stromą ścieżką, wzdłuż lasu wychodzimy ponad schronisko i nieco poniżej wierzchołka polany skręcamy w prawo do lasu. Ciągłe pnąca się w górę leśna dróżka, po 45 min. wyprowadza na wyrębisko, na skraju którego dołącza z prawej strony czarny szlak z Milówki. Spoza zakrętu w lewo, w przecince leśnej (1 godz.) pokazuje się kamienny słup na szczycie **Baraniej Góry** (1220 m).

Las na wierzchołku Baraniej Góry, zasłaniający turystom piękne widoki, i wykazujący już wyraźne cechy skarlenia, stanowi istotny czynnik przyrodniczy i klimatyczny. Właśnie dzięki lasom na Baraniej Górze notuje się w Beskidzie Śląskim najwyższe opady roczne (1200—1300 mm), co nie pozostaje bez wpływu na źródła Wisłek.

Barania Góra wysyła w kierunku zach. masywne, stopniowo opadające ramię Przysłopu, zakończone Czarnem (958 m), u stóp którego, 6 km od wierzchołka Baraniej, spotykają się, obecnie już w jeziorze, dwa główne potoki źródłowe Wisły — Czarna i Biała Wiselka. Czarna Wiselka zatacza wokół wymienionego ramienia prawie półkole dł. 9,3 km, podchodząc pod wierzchołek Baraniej od strony pd., Biała Wiselka dł. 6,7 km, niby równoleżnikowa cięciwa zmierza pod kopułę Baraniej od strony pn. pasemka. Podstawowy potok Wiselki stanowi Czarna Wiselka, jej dolina jest wąska, wyżłobiona niemal na całej długości w warstwach istebniańskich. Zależnie od kierunku spływu po nachylonych na pd. zach. ławicach Czarna Wiselka tworzy bystrza i progi. W górnym biegu dolinka potoku jest coraz płytsza, wątlejący ciek miejscami zanika wśród splekanego dna, pokrytego warstwą przesiąkniętej wodą gliny i piasku, związanej kożuchem mchów, ściółką i świerkowymi korzeniami. Zapadła darń ujawnia miejscami podziemne korytarzyki, niejednokrotnie bardzo głębokie, w których sączy się woda, to znów wśród igliwia wyściełającego gliniasty dołek tworzy się stawek, zasilany kropelkami wody ściekającej po podmytym korzeniu. Tak oto z wątych wykarpów podświerkowych, mchów niczym gąbka, kropelka po kropelce, z dziesiątków strużynek powstaje Wisła prawie 1 km od szczytu góry, na wys. ok. 1200 m.

Pn. stok Baraniej opada w dół stromą ścianą obrywu. Na dnie karu (półkolistego zagłębienia po dawnym polu firnowym) ok. 120 m poniżej szczytu, wypływa z niszy Biała Wiselka, której struga nosi nazwę Wątrobnego. Stromym, płytkim korytem podąża w dół. Wreszcie wpada na próg, tworząc największy w Beskidzie Śląskim, dwustopniowy wodospad wys. 9 m. Tuż pod nim, spieniony na kaskadach wartki strumień łączy się z drugim potokiem, Roztocznym, tworząc razem Białą Wiselkę. Tu dolina znacznie rozszerza się, wykazując wyraźną asymetrię. Pn. stok jest łagodniejszy, zalesiony, pd. stromy, niekiedy opadający wysoką pionową ścianą. Na szóstym kilometrze Biała Wiselka wpada do jeziora zaporowego, mieszając swe wody z Czarną Wiselką.

Większy spadek, bardziej bystry strumień, często spieniony na licznych progach, uzasadnia przydomek Wisielki — Biała. Natomiast Czarna Wisielka, nieco obfitsza w wodę, ale powolniejsza, żłobiąc piaskowiec istebniański, wymywa gruboziarniste zlepierce, które kontaktując się z powietrzem ciemnieją, nadając wodzie charakterystycznego kolorytu.

Cały masyw baraniogórski zalega roślinność dwóch stref — do wys. ok. 1150 m — dolnoreglowa, powyżej — górnoreglowa. Mimo znacznej ingerencji człowieka, w kilku miejscach zachowały się piękne okazy naturalnych stanowisk lasu mieszanego, a wyżej świerkowego, liczącego 150—200 lat. Piękne egzemplarze świerka możemy podziwiać szczególnie w górnych partiach doliny Białej Wisielki. Runo leśne dość jednolite w Beskidzie Śląskim, tu jest bogatsze, szczególnie na młakach i nad brzegami potoku. Dorodne paprocie, widłaki jałowcowate, a z kwiatów: modrzyk górski, omieg górski, szczaw alpejski, jaskier platanolistny i tojad mocny są ozdobą nadbrzeżnych kęp i łąk śródleśnych. Dość licznie reprezentowane są okazy przyrody nieożywionej w postaci wychodni skalnych, złomisk, ścian oraz osuwisk. Po dzień dzisiejszy lasy baraniogórskie są ostoją głuszca, dość licznej rodziny gryzoni, a także saren i jeleni.

Już w okresie międzywojennym uznano Baranią Górę za rezerwat przyrody. W 1953 r. powiększono rezerwat do pow. 383,04 ha. Ochroną rezerwatową objęty jest obszar źródliskowy Wisły oraz partie starodrzewu baraniogórskiego. Potoki są rezerwatem pstrągów. Poruszanie się poza terenem szlaków górskich jest dozwolone wyłącznie za zgodą służby leśnej.

Z Baraniej Góry rozciąga się jedynie fragmentaryczny widok na dol. Białej Wisielki, nadgraniczne pasmo Czantorii i ramię Skrzycznego. Pomiedzy świerczyną dojrzeć można najwyższe szczyty Beskidów — Pilsko i Babią Górę na wsch.

Ze szczytu kierujemy się na pn. za zn. niebieskimi, schodząc tarasami w dół, a następnie po 10 min. w lewo do lasu. Po przecięciu jednej ze strug Białej Wisielki, skręcamy ostro w prawo, potem w lewo, za trzecim już potokiem. Korzystniej teraz przejść na lewy brzeg strugi, gdyż w czasie jednej z powodzi Wisielka zmieniła koryto. Niżej, znów przecinamy powiększony potok i dochodzimy prawym brzegiem do słynnego wodospadu na Wątrobnym. Niżej osiągamy drogę gospodarczą, gdzie

z Wątrobnym łączy się Rزتoczny i tworzy Białą Wiselkę (1 godz.). Idziemy w dół, co 15 min. mijamy kolejne trzy większe potoki dopływowe Białej Wiselki. Od ostatniego jest już niedaleko do przyst. PKS na Fojtuli w Wiśle Czarnem. Koło restauracji znajduje się ostatni przyst. PKS, skąd możemy dojechać autobusem do centrum Wisły.

SZCZYRK

Położenie

Szczyrk leży w pn.-wsch. części Beskidu Śląskiego, w wąskiej dol. Żylicy (400 m npm). Administracyjnie Szczyrk należy obecnie do woj. bielskiego. Szczyrk graniczy od pn. z Wapienicą i Bystrą-Wilkowicami, na wsch. z Buczkowicami i Lipową, od pd. z Wisłą i od zach. z Brenną. Miasto rozciąga się w górnym biegu pot. Żylica, lewobrzeżnego dopływu Soły. Centrum miejscowości skupia się w okolicy wylotu Dol. Biłej. Zabudowania rozpoczynają się niemal od granicy Buczkowic i ciągną się wąskim pasem aż po Przeł. Salmopolską (934 m.). Od 1976 r. Buczkowice weszły w skład gminy Szczyrk.

Szczyrk jest miastem, ale zabudowa jego nie przypomina typowej zabudowy miejskiej, a orientację po rozległej miejscowości ułatwiają nazwy poszczególnych osiedli — Szczyrk Biła, Szczyrk Górny, Szczyrk Salmopol i in. Oprócz tego na zboczach okalających miejscowość gór rozrzucone są przysiółki, sięgające do wys. 900 m, np. Skalite, Piekowskie. Zdarzają się też pojedyncze zagrody położone wysoko w górach, jak np. na pol. Hondraszki.

Szczyrk otoczony jest wieńcem zalesionych gór. Lasy, głównie świerkowe, schodzą niemal do samych dolin, pozostawiając niewiele miejsca na uprawę roli. Z kolei niektóre pola położone są wysoko

na stromych pd.-wsch. zboczach gór. Od pn. okalają Szczyrk szczyty Magury (1095 m), Klimczoka (1119 m) i Trzech Kopców Wiślańskich (1080 m). Od przeł. Karkoszczonka (736 m) malowniczy grzbiet przybiera kierunek pd. i wznosi się na Beskidek (850 m), po czym opada na przełęczkę nad przysiółkiem Piekowskie (794 m), aby następnie wzniesć się na Beskid Węgierski (914 m), zw. też Hyrcy i po kolejnym obniżeniu osiąga Kotarz (965 m), z Kotarza przez Grabową (905 m) biegnąc na Przeł. Salmopolską (934 m). Grzbiet osłaniający Szczyrk od pd. biegnie przez Malinów (1095 m), na oddzieloną od niego przełęczką Malinowską Skałę (1150 m), która wysuwa ku pn. wsch. krótki grzbiet, wznoszący się na Małym Skrzycznem (1201 m), po czym kulminuje na Skrzycznem (1257 m), najwyższym szczytem polskiej części Beskidu Śląskiego, by opaść przez Skalite (864 m) ku dol. Żylicy.

Na 39 km² powierzchni Szczyrku (5,5 km z zach. na wsch. oraz 9,5 km z pn. na pd.) mieszka ok. 5000 mieszk.

Historia

Powstanie Szczyrku wiąże się z dwoma ruchami migracyjnymi ludności. Pierwszy z nich prowadził z gęściej zaludnionych obszarów, leżących w dorzeczu górnej Wisły, drugi zaś, pasterski, wiódł od wsch. grzbietami Karpat. Kroniki wzmiankują, że w 1631 r. Szczyrk miał ok. 100 mieszkańców. Osada powstała więc na pewno wcześniej. Leżała ona na pn. zach. rubieżach ziemi żywieckiej. Od 1608 r. Szczyrk wchodził w skład tzw. państwa łodygowickiego, powstałego na skutek podziału ziemi żywieckiej na odrębne dominia magnackie i dzielił jego losy aż do najnowszych czasów.

O Szczyrku wspominał wójt żywiecki Andrzej Komoniewski w swojej kronice z XVI w., nazywając miejscowość „Szczerkiem”, wymieniał też pot. Żylicę. Nazwa Szczyrku pochodzi podobno od „szczyrkania”, tj. odgłosu, jaki wydaje spadający wartko po kamieniach strumyk, bądź od pobrzękiwania dzwonek, zawieszanych na szyjach owiec i bydła.

Mieszkańcy Szczyrku zajmowali się pasterstwem, wypasając na okolicznych stokach owce, kozy i bydło, zarówno na halach, jak i w lasach regla dolnego. O tym, że pasterstwo było podstawą bytu mieszkańców tej wioski, świadczyć może również fakt, że na starej pieczęci Szczyrku, odcisniętej na zachowanych do dziś XIX-wiecznych dokumentach znajduje się rysunek, przedstawiający przyrządy i narzędzia pasterskie. Poza tym mieszkańcy Szczyrku strzegli granicy pomiędzy państwem łodygowickim a księstwem cieszyńskim, m. in. przed zbójnikami.

Pomyślna koniunktura osady pasterskiej trwała dotąd, dopóki właścicielom opłacało się brać tzw. czynsz spaśny za użytkowanie przez górali lasów na wypas i pobieranie drewna. Z chwilą przejęcia dóbr łodygowickich przez pruską rodzinę Anhalt-Coethen w poł. XIX w., pierwotne lasy Szczyrku zostały w dużej mierze wycięte i zastąpione szybko rosnącą świerczyną. Mieszkańcy Szczyrku wraz z mieszkańcami sąsiednich wsi skarżyli się na takie postępowanie właścicieli, godzące w podstawę ich egzystencji. W galicyjskim sejmie krajowym w 1899 r. uzyskali tyle, że co roku właściciel musiał przedstawiać plan wyrębu do zatwierdzenia.

Podobne koleje losu przechodził obecny przysiółek Szczyrku, a w przeszłości odrębna wieś, Salmopol. Został on założony prawdopodobnie w okresie kontrreformacji, przez protestantów, chroniących się w tych odludnych stronach przed prześladowaniami religijnymi. Jako odrębna wieś Salmopol założony został w 1 poł. XIX w. W tym czasie w Szczyrku były już trzy młyny wodne i tartak. Szczyrk był jedną z najzamożniejszych wsi państwa łodygowickiego.

W związku z upadkiem gospodarki pasterskiej górale musieli szukać pracy w fabrykach Bielska i Białej. Wybudowanie drogi z Bielska do Szczyrku w 1932 r. na trwałe związało obie miejscowości. Coraz bardziej doceniano walory letniskowe Szczyrku, na stokach Skrzycznego powstało schronisko klubu narciarskiego z Bielska, w dolinie kilkanaście pensjonatów i domów letniskowych.

Podczas II wojny światowej miejscowość przeżyła wiele akcji terrorystycznych. Dla złamania ducha mieszkańców okupant dokonał „pokazowej” egzekucji na specjalnie sprowadzonych tu dziesięciu więźniach oświęcimskich. Pomimo tego mieszkańcy nadal pomagali partyzantom, których grupy działały w okolicznych lasach. Jedną z nich była góraska grupa AL pod dowództwem J. Habdasa. Wyzwolenie Szczyrku nastąpiło w kwietniu 1945 r.

Oblicze współczesne

Po II wojnie światowej Szczyrk staje się coraz prężniejszym letniskiem oraz ośrodkiem sportów i turystyki narciarskiej. W 1956 r. Szczyrk otrzymał status osiedla, a w 1974 r. miasta. Budowa dwuetapowego wyciągu krzesełkowego na Skrzyczne w 1959 r. była wówczas największą inwestycją Szczyrku, dziś czynnych jest tu 11 wyciągów narciarskich, zaczepowych i orczykowych, które łącznie ze wspomnianym wyciągiem krzesełkowym zdolne są przetransportować 5000 narciarzy w ciągu godziny. Największym inwestorem w tym zakresie jest resort górnictwa, który uruchomił tu własny ośrodek narciarski. Wytyczono w Szczyрку 13 tras zjazdowych, w tym słynną wyczynową trasę FIS, która jako jedyna w Polsce uzyskała licencję międzynarodową. Zbudowano też dwie skocznie, wyczynową na Skalitem i treningową, igelitową na Beskidku.

Rozwija się także nowoczesne budownictwo. Do najnowocześniejszych obiektów należy dom wypoczynkowy „Zagroń” Zabrzańskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego, komfortowo urządzonego duży pawilon, zdolny pomieścić 360 gości, z własnym krytym basenem i bazą narciarską. Do najnowszych budynków w Szczyрку należy dom wczasowy Przedsiębiorstwa Materiałów Posadzkowych w Katowicach. Do dyspozycji turystów oddano także okazały DW PTTK na 300 miejsc. W chwili obecnej cała baza noclegowa znajduje się w gestii PTTK oraz WPT „Beskidy”. Wliczając do tego ponad 80

domów wypoczynkowych różnych branż przemysłowych, w Szczyrku może wypoczywać ok. 9000 gości. W trosce o właściwy poziom usług zbudowano w centrum Szczyrku m. in. nowy pawilon handlowo-gastronomiczny „Żylica”. Przebudowie uległy drogi, zagospodarowano klomby, kwietniki, ścieżki spacerowe, itp. W 1968 r. oddano do użytku nową przełotową drogę jezdnią do Wisły przez Przeł. Salmopolską. Nie sposób pominąć jeszcze tak istotnej sprawy, jak np. budowa ujęć wodnych, regulacja potoków, budowa szkoły Tysiąclecia. W 1971 r. Szczyrk zdobył wyróżnienie w konkursie Mistrza Gospodarności oraz II miejsce razem z Zakopanem, w ogólnopolskim konkursie miejscowości najlepiej przygotowanych do sezonu zimowego.

Od 1967 r. w Szczyrku odbywają się również uroczystości Tygodnia Kultury Beskidzkiej. Wszelkim imprezom kulturalnym patronuje Regionalny Dom Kultury. Miejskowy zespół regionalny „Ondraszek” przypomina dawny folklor Szczyrku. Zimą odbywają się doroczne imprezy sportowe — zawody narciarskie w konkurencjach alpejskich, zawody o puchar Beskidów w zjazdach i skokach.

W najbliższym okresie przewiduje się budowę dużego campingu na 300 miejsc oraz hotelu turystycznego na tyleż miejsc. Pod przeł. Karkoszczonka organizowana jest izba regionalna, która będzie załącznikiem projektowanego skansenu etnograficznego. Poniżej, w dol. Bilej powstanie w przyszłości duży ośrodek wypoczynkowy, a na Klimczok poprowadzi kolejny wyciąg krzesełkowy. Wymienione tu zamierzenia są tylko fragmentem ambitnych planów rozbudowy zimowej stolicy Beskidów, podjętych z inicjatywy władz woj. bielskiego i gospodarzy terenu.

Spacer po Szczyrku

Długość trasy — 5 km, czas zwiedzania — 2 godz. 30 min. — 3 godz. Trasa ta pozwala zapoznać się z centrum Szczyrku oraz malowniczymi fragmentami osiedli w Szczyrku Górnym i w Szczyrku Bilej.

Wędrówkę rozpoczynamy na dworcu PKS, wchodzimy na główną arterię Szczyrku, ul. Beskidzką, którą skręt w prawo. Po 5 min. spostrzegamy z lewej strony w otoczeniu starych drzew kościół św. Jakuba, zbudowany na przeł. XVIII/XIX w. Jest to drewniana budowla, konstrukcji zrębowej z późnobarokowym wyposażeniem wnętrza. Skręcamy teraz w prawo w ul. Sportową, którą dochodzimy do widocznej z oddali skoczni narciarskiej na stoku góry Skalite (864 m). Widok skoczni przedstawia się nader imponująco, należy ona bowiem do największych tego typu obiektów w kraju. Od 1950 r. była stale powiększana (ostatnia przebudowa skoczni miała miejsce w 1966 r.), a jej profil upodobniono do zarysu słynnej skoczni w Holmenkolen. Rekord długości skoku wynosi 82,5 m i ustanowiony został w 1972 r. przez Finą Kalevi Tuhkanena. Co roku odbywają się tu oraz na skoczni w Wiśle Malince międzynarodowe zawody o Puchar Beskidów.

U podnóża skoczni odbywają się corocznie w sierpniu obchody „Tygodnia Kultury Beskidzkiej”, imprezy, której zasięg daleko przekroczył granice Beskidów. Biorą w niej udział zespoły regionalne z kraju i z zagranicy, prezentując głównie folklor ziem górskich. Obok występów estradowych odbywają się także m. in. wieczory gawęd, poezji, wystawy twórców ludowych.

Skręcamy ponownie w prawo nad Żylicą, której brzegi są latem ulubionym miejscem dla amatorów opalania. Idąc dalej, obserwujemy obok nowoczesnej architektury stare, częstokroć drewniane wille, pochodzące w głównej mierze z okresu międzywojennego. Jest ich niewiele, gdyż Szczyrk należy do miast, które cały swój dorobek zawdzięczają powojennemu XXX-leciu.

Z prawej strony mijamy ponownie dworzec PKS, a po przeciwnej stronie bramki narciarskiego wyciągu orczykowego na Palenicę. Dochodzimy do nowego mostu nad Żylicą, który przekraczamy, po czym wędrujemy w górę potoku cienistą aleją, ul. Spacerową. Po lewej stronie basen kąpielowy. Po minięciu kładki nad Żylicą osiągamy następny mo-

stek na skrzyżowaniu ul. Spacerowej z ul. Leśną, którą prowadzi zielony szlak turystyczny na Skrzyczne (patrz trasa 9). Ul. Leśną docieramy do skrzyżowania ulic i węzła szlaków turystycznych (1 godz.).

Udajemy się teraz ul. Górską, w górę pot. Biła. Po lewej stronie nowoczesny DW PTTK. Po przeciwnej stronie budynek FWP „Maria” w stylu zakopiańskim. Nieco powyżej niego odgałęzia się ul. Wrzosowa, prowadząca do domu wczasowego zabrzańskich górników, „Zagroń”.

Szczyrk — dom wypoczynkowy „Zagroń”

Dochodzimy do igelitowej skoczni narciarskiej, usytuowanej na stoku Beskidka (850 m), na której nawet w środku lata organizowane są skoki narciarskie. Koło skoczni skręcamy w lewo, dosyć niepozorną drogą, ul. Lipową. Przechodzimy wzdłuż płotu i zaczynamy się wznosić, przyjmując zarazem kierunek powrotny. Przecinamy trasę wyciągu orczykowego na Beskidek i trasę stoku slalomowego na dość stromym skłonie Beskidka. Za nami pozostaje widoczna stąd kopuła Magury (1095 m) z położonym u jej stóp „Zagroniem”. Przechodzimy dalej w poprzek stoku, droga zaczyna się stopniowo obniżać. Po lewej stronie pozostaje w dole DW PTTK, a przed nami interesujący widok na centrum Szczyrku i wyniosły grzbiet Skrzycznego (1957 m). Wzdłuż starych góralskich domów dochodzimy do ul. Kasztanowej, którą w prawo, by po chwili osiągnąć główny trakt Szczyrku ul. Myśliwską, naprzeciwko wylotu dol. Dunacie — ul. Uzdrowskiej. Ul. Myśliwską w prawo, za 5 min. dochodzimy do dolnej stacji wyciągu krzeselkowego na Skrzyczne, cieszą-

cego się dużym powodzeniem. W 25 min. osiągnąć można szczyt **Skrzycznego**. W połowie trasy znajduje się stacja pośrednia na **Hali Jaworzynie**. Wyciąg może przewieźć 360 osób na godz. W budynku stacji znajduje się bar, a w pobliżu przyst. **PKS Szczyrk-kolejka** oraz parking samochodowy.

Powracamy teraz ul. Myśliwską w dół, od skrzyżowania z ul. Uzdrowską wzdłuż Żylicy. Po lewej stronie mijamy gmach Urzędu Miejskiego i remizę strażacką, a za nim budynek **Ośrodka Kultury Regionalnej**, w którym biblioteka, czytelnia, sala odczytowa i kawiarnia „Diabelski Młyn” z wystrojem sporządzonym przez miejscowego rzeźbiarza, Józefa Migdała. Po przeciwnej stronie, nieco poniżej, przechodzimy obok **stacji CPN i pawilonu WPT „Beskidy”** w Bielsku Białej Oddział w Szczyрку. Po tej samej stronie mijamy **restaurację „Pod Skrzycznym”** i nieduży **park „Zwierzyniec”**. W parku **pomnik**, wystawiony ku czci zamordowanych tu w 1943 r. więźniów oświęcimskich. Od parku niedaleko już do skrzyżowania ul. Myśliwskiej, ul. Górskiej i ul. Beskidzkiej. Tą ostatnią dochodzimy do dworca **PKS**, mijając po drodze szereg pięknych i dużych domów wczasowych. Niżej przechodzimy koło nowo zbudowanego **domu handlowego „Żylica”**, w którym oprócz części sklepowej znajduje się restauracja i kawiarnia o wystroju regionalnym. Niżej pozostawiamy restaurację „Patria” oraz urząd pocztowy, dochodząc do skwerku, gdzie w prawo znajduje się dworzec **PKS** w **centrum Szczyрку**.

Wycieczki ze Szczyрку

9. Szczyrk — Skrzyczne — Malinowska Skala — Malinów — Przełęcz Salmopolska

Długość trasy — 13 km, czas przejścia — 5 godz., zn. zielone, potem czerwone. Szlak ładny i urozmaicony, polecany dla amatorów ciszy i ustronnych zakątków. Pierwszy odcinek szlaku na Skrzyczne dość trudny.

Z dworca PKS w centrum Szczyrku idziemy w lewo, ul. Beskidzką aż do skrzyżowania z ul. Górską i węzła szlaków turystycznych. Tu skręcamy w lewo w ul. Leśną, przechodząc przez most na Żylicy i rozpoczynamy podejście leśną dróżką w dol. Palenicy. Mijamy z prawej strony przysiółek **Krupówka**, a po kilkunastu minutach grupę zabudowań przysiółka **Krysty**. Widać stąd mocno wypiętrzony masyw Skrzycznego, poprzecinany szerokimi przecinkami tras zjazdowych. Skręcamy w lewo i po chwili osiągamy niewielki grzbiecik, którym podchodzimy ok. 5 min., do rozwidlenia dróg. Tu zn. zielone prowadzą w prawo do góry. Zdążamy teraz młodnikiem w górę w kierunku pd. mijając po drodze **Halę Podskrzyżeńską** (40 min.). Następnie traversujemy zbocze leśne pełne rumowisk skalnych, przydających mu dzikiego i posępnego wyglądu, po czym wychodzimy na niewielką przełęczkę w grzbiecie wiodącym od Skrzycznego ku Skalitemu. Z przełęczki widok na połogie i niskie grzbiety, wysunięte przez Skrzyczne w kierunku Kotliny Żywieckiej. Grzbietem podchodzimy w górę, z prawej, na sąsiednim grzbiecie widzimy **Halę Jaworzynę** z pośrednią stacją wyciągu krzeselkowego na Skrzyczne. Osiągamy **trasę zjazdową FIS**, którą pniemy się ok. 5 min., po czym skręcamy w prawo w las i wkrótce dochodzimy do kolejnej trasy zjazdowej i niebieskiego szlaku turystycznego. Odtąd wspólnie za zn. niebieskimi podchodzimy dalej, opuszczając za ok. 5 min. trasę zjazdową i skręcamy w lewo przez dziki las, pełen złomisk skalnych. Dalej jeszcze raz przecinamy trasę FIS. Po kilku minutach osiągamy małą **platformę**, skąd niespodziewanie otwiera się piękny widok na Kotlinę Żywiecką z Jez. Żywieckim, otoczoną wokół łańcuchem gór Beskidu Małego i Żywieckiego. Imponująco wygląda stąd **Babia Góra** (1725 m), najwyższy wierzchołek w Beskidach Zachodnich. Przy dobrej widoczności można dostrzec na horyzoncie Tatry.

Następnie skręcamy ostro w prawo przez las, znów wychodząc na trasę narciarską, gdzie kierujemy się przecinką w lewo, ku górnej **stacji wyciągu krzeselkowego** na Skrzycznym. Stąd już nie-

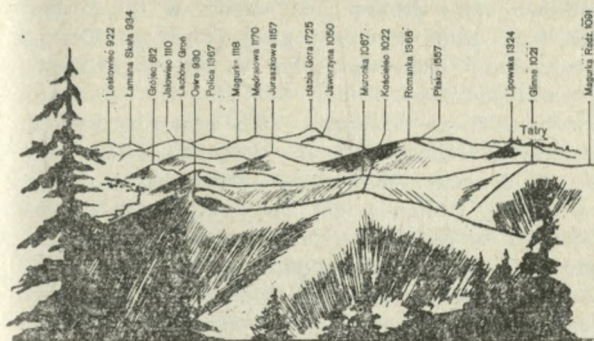
daleko do schroniska PTTK, leżącego na opadającej ku wsch. podszczytowej polanie (ze Szczyrku 2 godz. 30 min.).

Widok z polany na Skrzycznem należy do najciekawszych w Beskidzie Śląskim. Na pn. wsch. wylania się Beskid Mały, następnie od wsch. Pasemko Pewelskie, zaś od pd. wsch. panuje widoczny stąd niemal w całej rozciągłości Beskid Żywiecki z Jałowcem, Policą, Babią Górą, Pilskiem i Romanką. Spoza Pilski ukaże się czasem łańcuch Tatr, zaś na pd. zza wierzchów grupy raczańskiej zębate wierzchołki Małej Fatry.

Od skrzyżowania szlaków turystycznych przy schronisku wyruszamy za zn. zielonymi na grzbiet górski. Z prawej strony wierzchołek Skrzycznego, pokryty wątlymi świerkami. Od drewnianej konstrukcji bierze początek jedna z tras narciarskich. Idziemy w lewo na pd. zach. szeroką przecinką grzbietową po ok. 10 min. odchodzi w prawo narciotrada. Idziemy dalej w tym samym kierunku, aby za 20 min. osiągnąć niewyróżniający się wierzchołek Małego Skrzycznego (1201 m), z wyciągiem orczykowym. Widać stąd fragmenty dol. Żylicy i Brennicy. Skracamy teraz w kierunku pd. obniżając się do przełączki i krótkim, dość stromym podejściem forsujemy wierzchołek Malinowskiej Skały (1150 m) (1 godz.).

Ok. 40 m przed szczytem znajduje się charakterystyczny blok skalny z piaskowca istebniańskiego. Warto zatrzymać się tu dłużej, gdyż na dalszym odcinku widoki będą dość ograniczone. Głęboką dolinę Leśnej okalają od pn. stok Skrzycznego z Halą Jaskową, od pd. ostro rysujące się wierzchołki Ostrego i Muronki, również z polankami, w głębi Beskid Żywiecki.

Opuszczamy szlak zielony i skręcamy nieco w prawo za zn. czerwonymi w dół. Po 20 min. zejścia osiągamy łagodną przełęcz, skąd dość stromo rozpoczynamy podejście na Malinów. 25 min. później odchodzi w lewo wąska ścieżka oznakowana białymi pasami, prowadząca do znanej jaskini pod Malinowem, tzw. Jamy (5 min. od szlaku). Jaskinia (1005 m) ze 132 m korytarzy utworzona w piaskow-

Widok z Malinowskiej Skały

cu godulskim przez spękania i przesunięcia skał, znana już była w XVI w. Krąży o niej wiele legend, m. in. o ukrytym gdzieś w głębi korytarzy królika ze szczerego złota oraz o Ondraszku, zbójniku beskidzkim. Wejście do jaskini ułatwiają drabiny (do zwiedzania potrzebna latarka).

W 10 min. powyżej jaskini osiągamy zalesiony szczyt **Malinowa** (1095 m). Nieco niżej, na rozległym szczytowym grzbiecie odchodzą w prawo zn. zielone od Szczyrku. Idziemy dalej jednym z niżej podanych opisów. Trasa zasadnicza za zn. czerwonymi wiedzie dalej grzbietem Malinowa, dość szeroką przecinką leśną, stopniowo coraz stromiej. W niespełna 25 min. osiągamy Przeł. Salmopolską, jedną z najwyższych położonych przełęczy w Beskidzie Śląskim. Tuż nad nią grzbiet górski rozwidła się — w kierunku pn. podąża grzbiet baraniogórski, na zach. odbiega ramię Równicy. Nazwa przełęczy pochodzi od niżej położonej części Szczyrku, Salmopola. Do II wojny światowej stało tu schronisko, spalone w wyniku walki stoczonej przez partyzantów, zaskoczonych tu przez gestapowców.

Z przełęczy powrót do Szczyrku autobusem PKS (11 km). Linia czynna tylko od kwietnia do października. Chcąc wówczas dojechać do centrum Szczyrku, musimy przejść szlakiem żółtym do **Szczyrku Solisko** (przyst. autobusowy Szczyrk Salmopol I). Szlak wiedzie w pobliżu d. stacji turystycznej, po-

czątkowo starą dróżką dość stromo w dół i wychodzi na drogę jezdnią poniżej serpentyn. Drogą tą schodzimy dalej ok. 2 km w dół, wzdłuż pot. Żylica (1 godz.).

Szybsza droga do przyst. PKS prowadzi wprost ze szczytu Malinowa za zn. zielonymi. Nieco poniżej kulminacji Malinowa skręcamy w prawo, wąską ścieżką, stromo w dół. Po 20 min. stok łagodnieje. Za wyciągiem narciarskim wychodzimy na **Halę Pośrednią** z szopami pasterskimi i zabudowaniami. Z górnej części hali widok na dol. Żylicy i okolicę. Schodzimy w dół w kierunku pn.-zach., po czym drogą leśną obniżamy się równolegle do drogi jezdnej. Ze ścieżki oryginalny widok na pola uprawne, przedzielone rzędami kamiennych usypisk na stromych stokach Kotarza. Ścieżka wyprowadza na drogę jezdnią, tuż koło zlewiska pot. Malinów z prawej i Żylicy, biegnącej wzdłuż drogi. W pobliżu przyst. PKS, u wylotu dolinki pot. Malinów bar „Solisko”, skąd do centrum Szczyrku 5 km.

10. Szczyrk — Hala Jaworzyna — Skrzyczne

Długość trasy — 3,5 km, czas przejścia 2 godz. 30 min., zn. niebieskie, potem zielone. Droga dość żmudna, ale piękna widokowo.

Dojazd z centrum Szczyrku autobusem PKS w kierunku Szczyrku Soliska, Salmopola lub Wisły do przyst. Szczyrk-kolejka.

Z przyst. PKS Szczyrk-kolejka wracamy kilkaset metrów w dół drogi. Z prawej strony otwiera się dol. Dunacie, którą biegnie ul. Uzdrowska, gdzie skręcamy w prawo. Idąc w górę dolinki ok. 400 m, wykonujemy ostry zakręt w prawo. Mijając kilka zabudowań, podchodzimy zrazu łagodnie, potem stromiej, zach. skrajem **Hali Śliwiackiej**. Z prawej strony mijamy samotne zagrody i skręcamy w prawo w las, przechodząc pod linami wyciągu krzeselkowego, w górę w skos osiągając pol. **Hondrski**. W dalszym ciągu pniemy się dość stromo w górę, w pobliżu kolejnej zagrody, po czym stromo lasem

dochodzimy w sąsiedztwie wyciągu na **Halę Jaworzynę** (1 godz. 30 min.), gdzie znajduje się stacja pośrednia kolejki. Z hali piękny widok na grupę Klimczoka i Beskid Mały. Podchodzimy dalej w górę do lasu i po 10 min. napotykamy trasę zjazdową. W tym miejscu dołączają zn. zielone. Opis szlaku od połączenia ze zn. zielonymi — patrz trasa 9.

Powrót ze Skrzycznego wyciągiem krzeselkowym. Od dolnej stacji wyciągu wracamy do centrum Szczyrku autobusem PKS lub też 2 km pieszo wg opisu spaceru po Szczyрку.

11. Szczyrk Biła — przełęcz Karkoszczonka — Beskidek — Kotarz — Przełęcz Salmopolska

Długość trasy — 10 km, czas przejścia — 3 godz., zn. żółte, potem czerwone. Wyjście na przełęcz nieco strome, dalej miła wędrówka grzbietowa szczytami gór o niewielkich deniwelacjach z ładnymi widokami. Dojazd z centrum Szczyrku do Szczyrku Biłej lub dojście z centrum ul. Beskidzką, a następnie ul. Górską (1 godz.). Trasa autobusu PKS kończy się w uroczej kotlinie dol. Biłej otoczonej stokami Beskidka, Klimczoka i Magury. Wokół, dość wysoko na zboczach, widać góralskie zabudowania.

Z przyst. PKS Szczyrk Biła skręcamy nieco w lewo, wzdłuż potoku. Po 5 min. odchodzą w prawo zn. zielone, wiodące do siodła pod Klimczokiem. Zn. żółte prowadzą dalej wzdłuż potoku, następnie drogą pod górę wśród pól. Dalej skręcamy ostro w lewo na pd. i już łagodnie lasem osiągamy **przeł. Karkoszczonkę** (30—45 min.). Przełęcz ta, zwana także Skałką, stanowi najkrótsze połączenie Szczyrku z Brenną. Na przełęczy skrzyżowanie szlaków — czerwone w lewo na Przeł. Salmopolską, w prawo na Klimczok, do Brennej Bukowej żółte. Z przełęczy widok na górną partię dol. Biłej oraz na kulminację Skrzycznego. Nasza trasa wiedzie w lewo za zn. czerwonymi w kierunku pd. Początkowo trawersujemy zbocza **Beskidka** (850 m), po czym wy-

chodzimy na grzbiet i po przejściu zalesionego garbu osiągamy rozległą **pol. Piekowskie**, opadającą ku Szczyrkowi. Z polany widok na Małe Skrzyczne, Malinowską Skalę i Malinów oraz na stromo piętrzący się przed nami wierzchołek **Beskidu Węgierskiego** (914 m). Skrajem lasu schodzimy w dół, po czym zaczynamy podchodzić dość stromo lasem na Beskid Węgierski, którego wierzchołek osiągamy w 1 godz. 15 min. marszu od przełęczy. Z prześwitów leśnych widok na Szczyrk i dolną stację wyciągu krzesełkowego, a w przeciwnym kierunku na Stołów, Błotny i rozczłonkowane grzbiety Kotarza, opadające do doliny Brennej. Z Beskidu Węgierskiego schodzimy łagodnie, mijając kilka niewielkich polanek z szopami pasterskimi, z których otwiera się widok na majestatyczne Skrzyczne. Krótkim podejściem osiągamy wierzchołek **Kotarza** (965 m) (45 min.). Podczas zejścia, pod szczytem, w lesie, po prawej stronie, złomiska skalne i odgałazienie szlaku niebieskiego do Brennej. W górnej części szlak niebieski prowadzi przez urocze polany, gdzie dotąd odbywa się wypas owiec. Schodząc dalej z Kotarza, wychodzimy na rozległą polanę z polami i zagrodami góralskimi na bardzo stromych stokach. Widać stąd otoczenie Przeł. Salmopolskiej i śmiało serpentyny wiodącej na nią drogi. Podchodzimy teraz łagodnie, rzadkim lasem pod szczyt **Grabowej** (905 m). Przy zejściu z niego mijamy skrzyżowanie z czarnym szlakiem, wiodącym przez Stary Groń do Brennej. Zmierzamy dalej wyębami i skrajem lasu do pobliskiej **Przeł. Salmopolskiej** (1 godz.).

Z Przeł. Salmopolskiej wracamy do centrum Szczyrku autobusem PKS (11 km). Uwaga! Autobus kursuje tylko od kwietnia do końca października. Jeśli autobusy już nie kursują, do najbliższego przyst. mamy 1 godz. drogi. Schodzimy z przełęczy w lewo, za zn. żółtymi, zrazu dróżką, a poniżej drogą jezdnią, jeszcze 2 km do przyst. PKS Szczyrk Salmopol I, skąd odchodzą autobusy do centrum Szczyrku.

12. Szczyrk Biła — Klimczok — Podmagurskie — Szczyrk

Długość trasy — 8 km, czas przejścia — 3 godz. 30 min., zn. żółte potem czerwone, czarne i niebieskie. Trasa nieco trudna.

Dojazd do Szczyrku Biłej z centrum Szczyrku i dojście na przeł. Karkoszczonkę patrz opis trasy 11. Z przeł. Karkoszczonka podchodzimy w kierunku pn., tj. w prawo, za zn. czerwonymi. Po 1 godz. marszu ścieżka nieco łagodnieje i skręca w prawo, trawersując stoki Klimczoka. Tuż przed siodłem ścieżka jest bardziej stroma. Wychodzimy wreszcie na polankę w siodle pod Klimczokiem, gdzie skrzyżowanie szlaków w kierunku Błotnego, Szyndzielni, Magury oraz do Bystrzej i Szczyrku. Z siodła, w ciągu 15 min. za zn. czarnymi podchodzimy dość stromo na szczyt Klimczoka (1119 m).

Widok z Klimczoka jest dość rozległy — na pn. okolice Bielska Białej, od wsch. Beskid Mały, na pd. Beskid Żywiecki z Babią Górą i Pilskiem, a bliżej, wkoło Beskid Śląski. Przy dobrej widoczności, pomiędzy Babią Górą a Pilskiem widoczne są Tatry.

W okresie świątecznym Klimczok roi się od niedzielnych spacerowiczów, którzy wywiezieni na Szyndzielnię kolejką gondolową, wieloma dogodnymi ścieżkami turystycznymi zdążają w różnych kierunkach. W okresie zimy okolice Klimczoka należą do najliczniej odwiedzanych terenów narciarskich.

Do siodła schodzimy tą samą ścieżką, szlakiem czarnym, skąd do pobliskiego schroniska pod Magurą 10 min. drogi.

Schodzenie do Szczyrku rozpoczynamy ze skrzyżowania szlaków w siodle pod Klimczokiem za zn. niebieskimi i zielonymi, stromo w dół. Po ok. 10 min. las przerzedza się i z wielkiego wyrębu rozpościera się piękny widok na dol. Biłej i Skrzyżne. W tym miejscu szlak zielony skręca w prawo, my zaś za zn. niebieskimi skręcamy nieco w lewo i schodzimy łagodnie lasem, aby za 10 min. wyjść na pola przysiółka Podmagurskie, położonego

na wysokości ok. 800 m, na pd. stokach Magury. Pola przegradzane są usypiskami z kamieni. Schodzimy dalej w dół, mijając po drodze góralskie zagrody, wśród których znajdują się i stare domy z „dzikiego” kamienia. Z każdego nieomal miejsca niezrównany widok na masyw Skrzycznego, a bardziej w lewo na Kotlinę Żywiecką obramioną Beskidem Żywieckim. W dolnej części przysiółka znaki skręcają w prawo, aby następnie skręcić w las i krętą drogą zejść w dół do kolejnego przysiółka **Górka** z charakterystyczną kaplicą Matki Boskiej, w której rzeźby miejscowego rzeźbiarza, Józefa Kruczka. Do przysiółka budowana jest obecnie droga jezdna ze Szczyrku. Zn. niebieskie prowadzą teraz kręto w dół, a dalej również stromo lasem w dół, aż do miejsca, gdzie ścieżka rozszerza się w niewielką uliczkę, która doprowadza do centrum **Szczyrku** naprzeciwko restauracji „Patria” przy ul. Beskidzkiej. Tu skręcamy w lewo i za 5 min. dochodzimy do dworca PKS w centrum miasta.

Wycieczki samochodowe

13. Pętla beskidzka południowa: Ustroń — Wisła — Istebna — Koniaków — Milówka — Węgierska Górka — Żywiec — Łękawica — Tresna — Łodygowice — Szczyrk — Wisła — Ustroń

Długość trasy — 124 km, czas przejazdu — ok. 2,5 godz., czas zwiedzania — 5—6 godz.

Trasa wycieczki prowadzi pd. częścią obwodnicy beskidzkiej przez trzy przełęcze — Kubalonkę (761 m), Koniakowską (780 m) i Salmopolską (934 m). Ciekawy folklor Istebnej, zabytki Żywca, malownicze Jez. Żywieckie, ośrodek sportów zimowych w Szczyrku, pamiątki martyrologii i cudowny pejzaż górski są głównymi atutami tej trasy. Do wszystkich opisanych na trasie miejscowości dojechać można autobusami PKS. Na trasie liczne zakręty oraz podjazdy przewyższające 10% pochyłości terenu. W okresie zimowym odcinki Koniaków — Milówka

i Szczyrk Solisko — Wisła Malinka mogą być nieprzejezdne. Również autobusy PKS nie kursują na tych trasach od listopada do końca marca.

Z Rynku w centrum Ustronia skręcamy w prawo na ul. 1 Maja. Od stacji CPN na Brzegach aż do Wisły jedziemy wzdłuż torów kolejowych, które trzykrotnie przecinamy, a przejechawszy po raz drugi przez most na Wiśle, osiągamy centrum Wisły (patrz opis str. 33). Za dworcem PKP wjeżdżamy na ul. Kolejową, w prawo, potem w lewo (10 km).

Turyści odbywający tę wycieczkę autobusem PKS wyruszają z Ustronia do Wisły, skąd odjeżdżają autobusy w kierunku Istebnej, Jaworzynki i Koniakowa (docelowo) a przez Istebną i Koniaków do Żywca (tylko w okresie letnim).

Z parkingu na pl. Bogumiła Hoffa w centrum Wisły jedziemy w lewo, ul. Kolejową i ul. 1 Maja. Mijając na wprost skrzyżowanie w Oazie (stacja CPN), opuszczamy dolinę rzeki Wisły, wjeżdżając w dolinę jej dopływu, Kopydło. Z lewej strony nowa zabudowa willowa. Gdzieś dostrzec można starsze domy Wisły, niekiedy w stylu witkiewiczowskim, np. wille „Jodła”, „Wierchy”. Z prawej strony nowa szkoła zawodowa i technikum hotelarsko-gastronomiczne. Dalej, za reprezentacyjnym domem FWP „Patria” na chwilę widok dol. Łabajów, którą spina wiadukt kolejowy. Ul. Kubalonka wychodzi na górski odcinek trasy. Z prawej strony, wśród drzew Dziecięce Sanatorium Rehabilitacyjne. Stromym podjazdem wjeżdżamy do lasu i rozpoczynamy pokonywanie serpentyn, stąd jeszcze 3 km do przeł. Kubalonka (9 km), na której parking, bar „Beczka”, restauracja „Kubalonka”, przyst. PKS Kubalonka. Jesteśmy w Istebnej (15 km).

Istebna, siedziba gminy, duża śródgórska wioska w Kotlinie istebniańskiej, której osią jest równoleżnikowo płynąca Olza. Zwarta zabudowa wzdłuż Złotego Gronia (710 m) tworzy wyraźną ulicówkę. Pozostałe przysiółki rozrzucone są po kilkanaście domostw na obrzeżu wioski, na śródleśnych polanach, w promieniu kilkunastu kilometrów.

Pierwsza wzmianka o Istebnej zachowała się w urbarzu z 1643 r. Osada rozrastała się wzdłuż pd. stoku karczowanego Złotego Gronia, począwszy od zach. przysiółka Jasnowice, zapewne powstałego na początku XVI w. Górale trudnili się wypasem bydła i owiec, produkcją serów oraz obróbką wełny i drewna. Pozbawienie górali w 1848 r. praw do gospodarowania na wyrębiskach i polanach, zmusiło ich do wędrówki za chlebem. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., górale częściowo odzyskali swoje prawa. Osiadły w Istebnej Ludwik Konarzewski założył tu szkołę plastyczną, a dom Konarzewskich stał się ośrodkiem kulturalnym, miejscem gdzie spotykały się wybitne osobistości świata artystycznego, naukowego i gospodarczego. Dzięki staraniom dyrektora Banku Polskiego w Warszawie, Adama Stanisława Mickiewicza, doszło do wybudowania pod Kubalonką okazałego sanatorium dla dzieci i młodzieży wg projektu Jadwigi Dobrzyńskiej i Zygmunta Łobody, oddanego do użytku w 1937 r. Dzięki inicjatywom wojewody, Jerzego Ziętka, w 1961 r. sanatorium uległo znacznej rozbudowie (do 700 miejsc). Nowoczesne wyposażenie i wysokie kwalifikacje lekarzy, którym patronuje światowej sławy prof. dr Wiktor Bross, pozwoliły uzyskać bardzo wysoki stopień uleczalności gruźlicy.

W czasie hitlerowskiej okupacji mieszkańcy Istebnej dali wiele przykładów patriotycznej postawy, nie poddając się represjom okupanta.

Istebna Kubalonka — sanatorium

Z przełęczy dalej główną drogą w dół. Po lewej stronie wśród drzew zabudowania sanatorium, a z prawej, na skarpie zabytkowy kościółek z 1779 r., przeniesiony z Przyszowic ze zbiorem ludowej sztu-

ki sakralnej z muzeów Bielska Białej, Bytomia, Cieszyna i Gliwic. Tu przyst. PKS Kubalonka-osiedle.

Na rozdrożu w lewo w dół, krętą drogą wyjeżdżamy z lasu do przysiółka **Andziółówka**, niżej przecinamy Olzę, a pokonawszy pętlę pod szkołą w Istebnej, docieramy do centrum wioski, na tzw. Rogowcu (15 km), gdzie przyst. PKS **Istebna-centrum**. Po prawej, w głębi alejki **kościół** z 1794 r., rozbudowany w 1929 r., z bardzo ciekawym wystrojem, wykonanym głównie przez rodzinę Konarzewskich oraz Jana Wałacha. Możemy tu podziwiać przykład artystycznego przeniesienia motywów beskidzkiej sztuki ludowej do obiektu sakralnego. Rzeźby winorośli koło krucyfiksu, chrzcielnicy i ambony są dziełem dłuta Ludwika Konarzewskiego (seniora), a obraz w ołtarzu głównym, pędzla Jana Wałacha. Ciekawą kapliczkę z prawej strony ołtarza wypełniają malowidła ścienne, przedstawiające górali w strojach ludowych, obrazy na szkle i ołtarzyk ozdobiony elementami z ceramiki. W lewej nawie ołtarzyk z płaskorzeźbą i mensą w postaci skrzyni. Przetaki, wyłożone koronkami, wykorzystane są jako lampy.

Za kościołem **cmentarz**, na którym zbiorowa mogiła i symboliczny pomnik zamordowanych w Jabłonkowie przez hitlerowców zakładników z Istebnej. Na cmentarzu spoczywa też zasłużony dyrektor sanatorium, dr Zygmunt Dadlez (1887—1962), rodzina Konarzewskich, ks. Emanuel Grim (1883—1950), zbieracz folkloru, autor wielu prac etnograficznych, a także utworów literackich pisanych wierszem i prozą. Przed kościołem, po prawej **pomnik** Pawła Stalmacha (1824—1885), działacza ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, dłuta Ludwika Konarzewskiego. 50 m od skrzyżowania w kierunku Koniakowa, na tzw. targowisku **pomnik**, upamiętniający publiczne powieszenie przez okupanta 5 więźniów przywiezionych z Oświęcimia. Upamiętnione miejsce egzekucji znajduje się także na terenie sanatorium, a kilka dalszych pojedynczych mogił rozsianych jest po przysiółkach Istebnej.

Z Istebnej Rogowca jedziemy dalej w kierunku Jaworzynki (Uwaga! Pojazdy do 2 ton mogą skró-

cić drogę przez wieś, łącząc się z trasą wycieczki na Beskidku).

Przyst. PKS Jaworzynka-centrum (19 km), zatrzymujemy się na placyku obok restauracji, ok. 200 m za kościołem. Naprzeciwko restauracji odgałęzia się stromo w dół droga lokalna do dol. Czadeczki.

W bok, ok. 50 m od drogi głównej, znajduje się drewniany dom rodziców Jana Bojki, w którym urządził on małe muzeum, przedstawiające wnętrze izby góralskiej, dość bogato wyposażonej w stare sprzęty, służące do gotowania strawy, obróbki wełny i lnu. Niekiedy izdebkę ozdabiają rzeźby gospodarza, który wiele swych prac wystawia w muzeach etnograficznych. Swoistym fenomenem jest jaworzyński bazarz, „ujec” Jan Rucki, który zna kilkaset wątków opowiadań ludowych. Wiele inicjatyw podejmuje również kierownik miejscowego klubu „Ruch”, Jan Bury, organizator wielu imprez folklorystycznych. We wsi działa zespół regionalny pieśni i tańca pod kierunkiem Anny Kaleniak.

Góralska wioska **Jaworzynka**, opierająca się na granicznym Wawrzaczowym Groniu (688 m), ma równie stare tradycje, jak sąsiednia Istebna. Po dzień dzisiejszy zachował się tu „wyspowy” system zabudowy wsi, przy czym każdy z przysiółków ma swoją oryginalną nazwę i historię. Na Wawrzaczowym Groniu rozpoczyna się „polska część” grzbietu karpackiego, który zmierza w kierunku wsch. na bezleśną Ochodzitą (894 m). Na prawo od tego grzbietu, w dole wiją się dwie równoległe dolinki potoków Czadeczka i Krężelka, należące już do zlewiska Morza Czarnego. Na wale górskim rozdzielającym te dwie dolinki, usadowiły się m. in. przysiółki Zapasieki, Odkrzas, Wielki Potok, Wypłakana.

Powrót z Jaworzynki tą samą drogą, do skrzyżowania 2 km.

Ze skrzyżowania pod Jaworzynką, za ok. 3 km, dość stromym podjazdem osiągamy wzniesienie **Beskid** (przyst. PKS Istebna Beskid) (24 km). Z lewej strony można podziwiać ulicową zabudowę Istebnej, na krańcach której znajdują się kościoły.

Do chałupy nr 163, Jana Kawuloka, († 1976 r.), udajemy się pieszo drogą w stronę centrum Istebnej (droga zamknięta dla pojazdów powyżej 2 ton) 10 min., poniżej kościoła ewangelickiego po lewej stronie. Gospodyni Franciszka i córka Zuzanna opowiadają nie tylko o obyczajach panujących dawniej w „kurlawej”, chałupie, ale również prezentują muzykę góralską na różnych fujarkach, piszczałce sałasznikowej, rogu pasterskim, trąbicie, okarynie, czy gajdach.

Ruszamy dalej na wsch. pokonując bardzo stromy i ostry zakręt, za płaskowyżem Dachtony i osiągamy centrum Koniakowa (26 km). Zatrzymujemy się w pobliżu strażnicy OSP (przyst. PKS Koniaków-centrum).

Koniaków jest najwyżej położoną wioską w regionie cieszyńskim (ok. 800 m npm), a równocześnie najmłodszą, gdyż dopiero w 1812 r. Komora Cieszyńska pozwoliła góralom istebniańskim, przesuwającym coraz dalej zaciosy na drzewach, by uzyskać nowe tereny łąkowe do wypasu owiec, na stałe osadnictwo i budowanie nowych „dworów”. Dziś Koniaków rozślawiają koronkarki, „heklujące” z cienkich nitek piękne koronkowe serwety o motywach roślinnych i geometrycznych. Najpiękniejsze robótki zobaczyć można w izbie regionalnej u Zuzanny Gwarek, która przejęła tradycje koronkarskie po swojej teściowej (również Zuzannie), pierwszej słynnej heklowaczce koniakowskiej. Do izby zejść można dróżką nieco poniżej strażnicy OSP, którą 350 m w prawo w dół do schludnego murowanego domu w ogródku (po prawej). Również w strażnicy OSP eksponowane są zbiory koniakowskich górali, oprowadza tu „ujec” Haratyk, mieszkający w bezpośrednim sąsiedztwie strażnicy.

Kontynuując trasę pokonujemy teraz bardzo stromy podjazd pn. stokiem Ochodzitej (894 m), do rozległego siodła nad przeł. Koniakowską (29 km). Tędy przebiegała do niedawna granica pomiędzy woj. katowickim i krakowskim oraz pow. cieszyńskim i żywieckim. Z prawej strony, pozostawiamy wierzchołek Ochodzitej, a przed nami, po lewej

stronie drogi wyrasta niewysoka kopuła **Koczego Zamku** (najbliższy przyst. PKS Koniaków Ochodzita na linii Wisła — Żywiec).

Z wierzchołka podziwiać można wokół rozległy krajobraz. Na wsch. spoza Romanki (1366 m) i Lipowskiej (1324 m) przy dobrej widoczności można wyróżnić skrawek drugiego najwyższego szczytu w Beskidach — Pilska (1557 m). Dalej na prawo rozciąga się graniczne pasmo Beskidu Żywieckiego z wyróżniającym się podwójnym wierzchołkiem Rycerzowej (1226 m) i Wielkiej Raczy (1236 m) już na pd. Niekiedy, przy dobrej pogodzie, na prawo od Pilska dostrzec można Tatry, zaś na prawo od Rycerzowej fragmenty Małej Fatry z charakterystycznym poszarpanym Rosudźcem (1610 m). Na prawo od Ochodzitej na ostatnim planie widoczna jest najwyższa w Beskidzie Śląskim Łysa Góra (1325 m). Dalej w prawo, nad doliną Olzy horyzont zamykają Kiczory (989 m). W oddali widać grzbiet Wielkiej Czantorii (995 m). Na pn. rozciąga się bezleśny Tyniok (891 m), nad którym wznosi się długi zalesiony grzbiet Baraniej Góry (1220 m). Tuż pod nami, na wsch. od przełęczy ciągnie się długa rynna dol. Kamesznicy. Nad jej wylotem można wypatrzeć zarysowujące się niskie szczyty Beskidu Małego i Wzgórzy Pewelskich. Panorama ta należy do najładniejszych w Beskidach w ogóle, a przy dobrej pogodzie widok z Koczego Zamku, a szczególnie z Ochodzitej, jest dużym przeżyciem estetycznym.

Z Koczym Zamkiem wiąże się ludowe podanie, głoszące że stał tu niegdyś zamek węgierskiego grafa, który przywędrował tu z rodzinnych stron, albowiem ojciec chciał go ożenić z niemłą mu baronówną. Graf ów, nazwiskiem Kocsi zakochał się w pięknej Jadwidze, góralce z Koniakowa i ożenił z nią. Niedługo potem zjechał stary graf. Na wieść o ożenku syna z prostą górką kazał pacholkom porwać Jadwigę, jeden z nich zabił ją czekaniem. Kocsi mszcząc śmierć żony zranił w bitwie ojca, który umarł z powodu odniesionych ran. Na skutek tych tragicznych wydarzeń, młody graf, trawiony tęsknotą i rozpaczą dostał pomieszenia zmysłów, podpalił zamek i przepadł gdzieś bez śladu. Ruiny zamku rozebrali miejscowi górale, pozostała jedynie nazwa. Nocami w kamieniołomach pod szczytem coś płacze i zawodzi, podobno to dusza grafa szuka Jadwigi.

Kilkukilometrowy zjazd do Lalik. Stąd można odbyć wycieczkę przez Zwardoń i Rajczę do Milówki.

Wariant: Laliki przez Zwardoń i Rajcę do Milówki

Z Lalik do Milówki dojechać można w okresie maj — listopad autobusami PKS. Przez Zwardoń i Rajcę (tylko samochody osobowe i kursowe autobusy PKS).

Dojeżdżamy do przysiółka Laliki—Kasperki (6 km), gdzie przystanek PKS. Na skrzyżowaniu dróg (na wprost trasa główna do Milówki i Żywca przez Kamesznicę) skręcamy w prawo do Zwardonia. Po drodze mijamy drewniane domy góralskie malowane w niebieskie pasy z charakterystycznymi szalunkami z desek, tworzącymi wraz ze ścianą chałupy i dachem schowek przydatny dla celów gospodarczych. Dojeżdżamy do pot. Czerna, głównego źródłiskowego potoku Soły, gdzie w przysiółku **Piekło** na skrzyżowaniu dróg skręcamy w prawo do odległego o 3 km Zwardonia (w lewo droga do Żywca). Drogą prowadzącą nieomal cały czas świerkowym lasem dojeżdżamy do Zwardonia (12 km).

Zwardoń (600 m n.p.m.) jest miejscowością letniskową położoną pod Przeł. Zwardońską (686 m). Znany on był w okresie międzywojennym zwłaszcza jako ośrodek sportów zimowych — wybudowano tu wtedy kilka domów wczasowych, które istnieją do dziś (m. in. FWP). Panują tu doskonałe warunki narciarskie (113 dni z pokrywą śnieżną, maksymalna jej grubość 104 cm). Zwardoń jest punktem wyjścia na Rachowiec (zn. czerwone, ok. 1 godz. 30 min.), na Wielką Raczę (zn. czerwone, ok. 5 godz.), za zn. niebieskimi można stąd przejść do Koniakowa i dalej na Baranią Górę.

Ze Zwardonia leżącego tuż nad granicą z Czechosłowacją powracamy tą samą drogą do skrzyżowania w przysiółku Piekło, skąd kierujemy się prosto nową drogą wzdłuż Dol. Czernej w kierunku Żywca. Na opadających

ku drodze zboczach Rachowca po prawej pd.-wsch. stronie, znajduje się rezerwat „Butorza”, obejmujący kilkadziesiąt hektarów stu-letniego dorodnego lasu świerkowego, wcho-dzącego w skład regła dolnego.

Wjeżdżamy na teren wsi Sól (22 km) le-żącej w dolinie pot. Słanica, w której przyst. PKS oraz st. PKP. Nazwa miejscowości po-chodzi od nie eksploatowanych słonych źró-deł w dolinie Słanicy, znajdujących się ok. 2 km w bok od naszej drogi w górę potoku. W centrum wsi zachowała się częściowo stara drewniana zabudowa oraz drewniana dzwonnica z 1837 r. Z Soli prowadzą zn. czar-ne na Będoszkę Wielką (ok. 3,5 godz.) i zn. czerwone na Rachowiec (ok. 2 godz.). Po le-wej, pn. stronie grupa Wielkiej Zabawy (824 m), nieomal nie uczęszczana przez tury-stów, choć warta poznania ze względu na pię-kne widoki z jej bezleśnych wierchów. Z Soli niedaleko już do Rycerki Dolnej, którą osią-gamy w miejscu, gdzie do trasy dochodzi z prawej strony boczna droga wiodąca do Ry-cerki Górnej. Rycerka Dln. ma kilka przyst. PKS, st. PKP. Wieś jest punktem wyjścia na Rycerzową (1207 m) za zn. czerwonymi, ok. 4 godz.

Zbliżamy się (27 km) do kolejnej miejsco-wości letniskowej, Rajczy (ok. 485 m npm), siedziby Urzędu Gminy. W Rajczy łączą się potoki — Czarna, Rycerka i Ujsola, tworząc Sołę, prawobrzeżny dopływ Wisły, jedną z najpiękniejszych, lecz również do niedawna jedną z najgroźniejszych rzek beskidzkich. Częste powodzie w jej dorzeczu były przy-czyną wybudowania w dolnej części jej gór-skiego biegu, tj. poniżej Żywca, systemu za-pór wodnych, tzw. kaskady Soły. W Rajczy znajduje się st. PKP oraz kilka przyst. PKS. Rajcza jest punktem wyjścia na Lipowską (1324 m) (zn. żółte, 3 godz. 30 min. — 4 godz.) i Halę Boraczą (854 m) przez Suchą

Górze (1024 m) (zn. niebieskie, ok. 3 godz.); początek szlaków przy st. PKP.

Z Rynku kierujemy się na wprost drogą wiodącą w kierunku Żywca. Dol. Soły zwięza się tworząc przełom pomiędzy stokami Wielkiej Zabawy po lewej stronie, a stokami Suchej Góry po prawej. W kolejnym rozszerzeniu dolina przechodzi w wieś **Milówkę** (35 km). W Milówce (patrz opis niżej) kończy się trasa wariantu Laliki — Milówka.

Za skrzyżowaniem w Lalikach, po lewej, wioska **Szare**, przebiegająca równolegle do dol. Kamesznicy. Pn. stokiem góry Suchej (636 m) zjeżdżamy bardzo stromo w dół do doliny pot. Kamesznica. Z lewej strony mijamy wyloty dolin — Szare i Kamesznicy.

W centrum **Kamesznicy**, rozległej wioski zachował się XIX-wieczny dworek Wielopolskich w otoczeniu parku. Ozdobą parku są piękne okazy tui i sosny amerykańskiej. W XIX w. wydobywano na terenie wioski rudę żelazną przewożoną do Węgierskiej Górki. Z Kamesznicy pochodził słynny zbójnik żywiecki z XVIII w., Jura Fiedor — Proćpak, dowodzący 200-osobową „familiją”. Również z sąsiedniego Szarego wywodził się zuchwały harnaś Tomasz Masny (XVIII w.). W czasie okupacji hitlerowskiej Kamesznicę najbardziej dotknęła hitlerowska akcja wysiedleńcza (1269 osób, 277 gospodarstw). W 1943 r. rozstrzelano tu 10 osób.

Z Kamesznicy prowadzą dwa szlaki turystyczne — żółty dol. Janoski do schroniska pod Przysłopem i czarny na Baranią Górę (3 godz.).

Następnie skręcamy w prawo, na wsch. do szerokiej doliny rzeki Soły. Wnet osiągamy siedzibę gminy **Milówka** (39 km). Na skrzyżowaniu skręcamy w lewo w kierunku Żywca, a do centrum wioski — w prawo (przyst. PKS Milówka-skrzyżowanie lub st. PKP).

Milówka jest wsią letniskową, założoną w XVI w., w l. 1872—1934 miasteczko. We wsi chałupa nr 77 rodziny Kąkolów, pochodząca z 1739 r. odnowiona w 1760 r., jedna z najstarszych zachowanych na

Żywiecczyźnie chałup. Chałupy żywieckie, jakkolwiek podobne z bryły do chałup śląskich, różnią się jednak od nich. Spotyka się tu bowiem często połączenie części mieszkalnej z gospodarczą pod jednym dachem, często też chałupa obudowana jest nawet z trzech stron odrębnymi pomieszczeniami gospodarskimi. Na terenie Żywiecczyzny występują również niespotykane we wsiach zamieszkiwanych przez górali śląskich, chałupy częściowo lub całkowicie bielone na zewnątrz. Z innych zabytków na zwiedzanie zasługuje **kościół** wzniesiony w 1 poł. XIX w., z barokowym wyposażeniem wnętrza z poprzedniego, XVII-wiecznego kościoła. W Milówce, podobnie zresztą jak na całej Żywiecczyźnie, zwracają uwagę liczne **kąpiczki i figury przydrożne**, będące najczęściej dziełem miejscowych twórców ludowych. Bardzo proste, często nawet prymitywne w swej budowie, są jednak od wieków charakterystycznym elementem krajobrazu i przejawem zmysłu artystycznego ludności góralskiej. W Milówce organizowane są corocznie zimą przeglądy ludowych zespołów obrzędowych. Działa tu również zespół regionalny górali żywieckich z siedzibą w spółdzielni „Pilsko”. Z Milówki prowadzi szlak zielony doliną Pot. Milowskiego na Lipowską (4 godz.).

Zabudowania Milówki łączą się nieomal z **Ciścem** (42 km), gdzie mieści się oddział Żywieckiej Fabryki Papieru. Mieszkanki Ciśca — Katarzyna Motyka i Maria Madejczyk wytwarzają piękne kwiaty i ozdoby z bibułki.

Wjeżdżamy do **Węgierskiej Górki**, siedziby gminy, dużej wsi (47 km). Miejscowość o bogatych tradycjach, wzmiankowana była już w 1477 r. W tym roku król węgierski, Maciej Korwin domagał się od ówczesnego pana Żywiecczyzny wydania mu szeregu osad, w tym także Żywca. Nazwa wsi pochodzi podobno z czasów sporu pomiędzy Polską a Węgrami o przynależność ziemi żywieckiej, kiedy to wysłannicy króla Węgier przysięgali, że klęczą na węgierskiej ziemi, uprzednio napelniwszy w tym celu nogawki spodni ziemią przywiezioną z Węgier. W nowszych czasach miejscowość znana była z założonej w 1838 r. przez Wielopolskiego huty żelaza

z dwoma wielkimi piecami. O lokalizacji huty zdecydowała obfitość drzewa w okolicznych lasach oraz występujące w Węgierskiej Górcie i Kamesznicy pokłady rudy żelaznej. W późniejszym okresie przekształcono hutę w odlewnię żeliwa. W minionym XXX-leciu PRL zakład rozwinął się w sposób dynamiczny, produkując również na eksport.

Węgierska Górką zastąpiła podczas kampanii wrześniowej. Nocą z 2/3 września 1939 r. kompania forteczna pod dowództwem kpt. Tadeusza Semika zatrzymała tu przez 29 godzin, nacierającą od pd. dywizję bawarską — 17 000 żołnierzy. Obrońcy, broniący przejścia praktycznie z trzech niedokończonych fortów, pozbawieni zapasów amunicji, żywności i środków łączności, walczyli do momentu okrążenia i utraty sił. W ocalałym forcie „Wędrowiec” urządzono **izbę pamiątek** — dojsie z przyst. PKP lub PKS Węgierska Górką za zn. czerwonymi drogą lokalną w kierunku Żabnicy, za torami kolejowymi (ok. 20 min.).

W Żabnicy na miejscu, gdzie 3 września 1943 r. hitlerowcy zamordowali 10 osób stoi obecnie **pomnik**. Żabnica słynie dziś z kulturowanej tu tradycji przebierańców. Tworzy tu rzeźbiarz Józef Kupczak i działa zespół regionalny. Do Żabnicy dojechać można autobusem PKS.

Oprócz roli ośrodka przemysłowego, Węgierska Górką pięknie położona nad rzeką Sołą jest osiedlem letniskowym. Przez Węgierską Górką przebiega czerwony główny szlak beskidzki. W kierunku zach. dotrzeć można na Baranią Górę (5 godz.), w kierunku wsch. przez Abrahamów, na Halę Rysiankę (4 godz. 30 min.) i Pilsko (6 godz. 30 min. - 7 godz.).

Przejeżdżamy na lewy brzeg Soły i na Zielonem mijamy **camping PTTK**. Ze wzniesienia ładny widok na Romankę (1366 m) i jej otoczenie oraz wioskę Cięcinę w dole, gdzie zachował się drewniany kościół z poł. XVII w. Łączymy się z prawobrzeżną drogą z Węgierskiej Górką i obniżamy na dno rozpoczynającej się tu Kotliny Żywieckiej, najstarszego regionu osadniczego, gdzie obok Żywca znajdują się wsie — Lipowa, Cięcina, Radziechowy, Łody-

gowice, i Gilowice. Niebawem osiągamy wsch. krańiec wsi Radziechowy (51 km), rozciągającej się równoleżnikowo wzdłuż potoku o tej samej nazwie, a będącego lewym dopływem Soły.

W centrum wsi (3 km w bok od naszej trasy), jeden z najstarszych na Żywiecczyźnie kościół muryrowany z końca XIV w., z relikdami gotyku, z wyposażeniem barokowym. Dojście z przyst. PKP lub PKS Radziechowy-Wieprz lub dojazd do przyst. Radziechowy-poczta. Z wioski prowadzi szlak niebieski na Halę Radziechowską (2 godz.), z ładnymi widokami na Beskid Żywiecki.

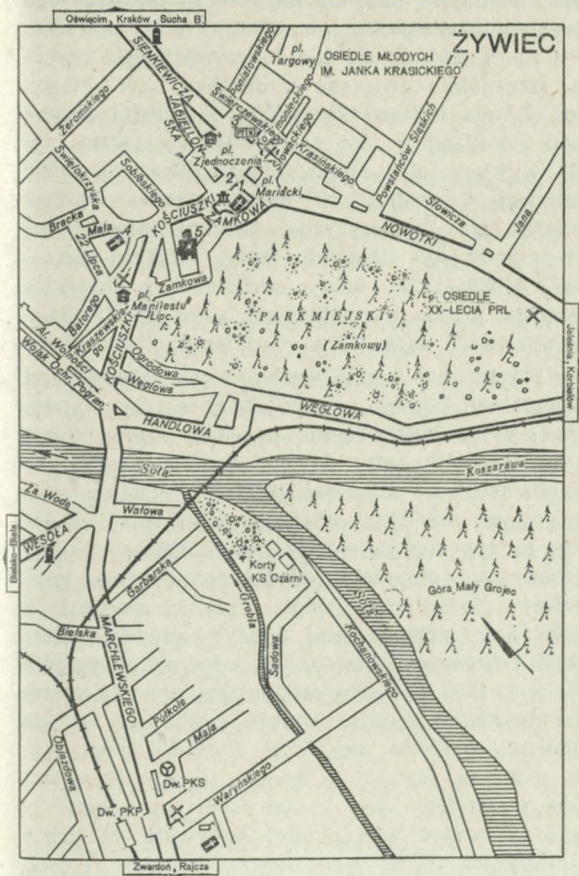
W sąsiedniej, bliźniaczej wiosce **Wieprz**, stanowiącej jedną gminę, mieszka rodzina Ficoniów, którzy rzeźbią góralskie świątki ludowe.

Po prawej stronie drogi przybliży się coraz bardziej podwójny wierzchołek Grójca (612 m). Wjeżdżamy do Żywca od strony dzielnicy Pawlusie (59 km). Od 1856 r. istnieje tu browar, produkujący doskonałe piwo, cieszące się dużym powodzeniem na rynkach krajowych i zagranicznych. Produkcja roczna wynosi 750 000 hektolitrów (z czego 27% na eksport). Do wysokiej jakości piwa przyczynia się w dużym stopniu góraska woda z Dol. Leśnej.

Jedziemy dalej do centrum miasta odległego o 3 km, w lewo odchodzi droga do Lipowej.

Żywiec (ok. 350 m), otoczony zewsząd górami, położony nieomal pośrodku Kotliny Żywieckiej, u splywu Soły i jej największego prawobrzeżnego dopływu, Koszarawy. Od pn. przylega do miasta Jez. Żywieckie. Żywiec jest ważnym węzłem kolejowym (Bielsko Białą, Sucha i Zwardoń) oraz drogowym (Bielsko Białą, Oświęcim, Sucha i Wisła z odgałęzieniem do Zwardonia). Dworce PKP i PKS położone są 2 km na pd. od centrum, w dzielnicy Zabłocie; w mieście komunikacja miejska. Prężne środowisko kulturalne.

Żywiec został lokowany na przełomie XIII/XIV w. na prawie cieszyńskim. Korzystne położenie na skrzyżowaniu dróg handlowych, wiodących w kierunku Krakowa, Węgier i Śląska spowodowało szybki rozwój osady. Miasto wymienione jest po raz pierwszy w dokumencie z 1327 r., w którym

1. Kościół parafialny	4. Kościół św. Krzyża
2. D. dzwonnica	5. Zamek
3. Ratusz	

książę oświęcimski, Władysław uznał się za lennika króla czeskiego. W 1457 r. król Kazimierz Jagiellończyk kupił od księcia Jana III oświęcimskiego księstwo oświęcimskie, w skład którego wchodził także Żywiec, oddając go w ręce Komorowskiego, starosty orawskiego. Rodzina Komorow-

skich, władająca miastem do 1624 r., obdarzyła go szeregiem przywilejów na „wolny targ”, warzenie piwa itp. Rozwijało się też dobrze rzemiosło cechowe, szczególnie związane z obróbką skór. Piękną kartę Żywca i Ziemi Żywieckiej stanowiła obrona przed Szwedami w 1656 r. Szwedzi wprawdzie zdobyli Żywiec, ale dzięki nieustępliwej postawie mieszczan i okolicznych górali musieli wkrótce opuścić całą Żywiecczyznę. Znanym obywatelem Żywca był jego długoletni wójt, Andrzej Komonicki (1659—1729), dobry administrator, protektor rzemiosła, przede wszystkim zaś autor kroniki dziejów miasta z l. 1438—1728 — *Dziejopisu żywieckiego*.

Po I rozbiorze miasto weszło w skład monarchii habsburskiej. Dopiero w 2 poł. XIX w. rozpoczął się rozwój życia kulturalnego, powstało szereg towarzystw społeczno-kulturalnych, uruchomiono fabrykę papieru (1833 r.) i browar (1856 r.). Pomimo pewnego ożywienia życia gospodarczego, nadal panowała tu typowa galicyjska nędza. Okres międzywojenny nie przyniósł radykalnej poprawy, gdyż rolniczy powiat nie mógł wyżywić wszystkich mieszkańców przeludnionej ziemi. Doszło do demonstracji robotniczych, m. in. od salw policji zginęło 16 marca 1932 r. pięciu robotników, a wielu zostało rannych. II wojna światowa była dla miasta i powiatu okresem niezwykle ciężkim. Żywiecczyzna wcielona została do Rzeszy, a ludność objęta akcją wysiedlania (ok. 15 000 osób) oraz eksterminacji. W mieście i w okolicy odbywały się liczne egzekucje, m. in. na Targowicy powieszono 11 osób (2 kwietnia 1942 r.), w Zabłociu 5 osób (29 marca 1945 r.). Miejsca straceń upamiętniają dziś pomniki. Działały na tym terenie również organizacje podziemne — GL i AK. Wyzwolenie miało miejsce 5 kwietnia 1945 r. po zaciętych walkach, w wyniku czego miasto dość znacznie ucierpiało. Okres powojenny to szybki rozwój przemysłu i urządzeń socjalnych, dzięki którym Żywiec stał się ośrodkiem przemysłowym. W ciągu minionych 30 lat rozbudowano m. in. Fabrykę Śrub, Fabrykę Papieru, Zakłady Futrzarskie, browar, wybudowano nową Ży-

wiecką Fabrykę Maszyn, Fabrykę Mebli, zbudowano urządzenia wodociągowe, kanalizacyjne i oczyszczalnię ścieków.

Zwiedzanie miasta zajmuje ok. 1 godz. 30 min. (z muzeum 2 godz. 30 min.). — Długość trasy niecałe 3 km. Miasto zwiedzamy wg następującej marszruty: ul. Zamkowa — pl. Zjednoczenia — ul. Kościuszki — ul. Świętokrzyska — ul. Batorego — pl. Manifestu — ul. Kościuszki — park Zamkowy — ul. Zamkowa.

Wycieczkę rozpoczynamy z parkingu przy ul. Zamkowej, przy której stoi kościół parafialny z 1 poł. XV w., znacznie rozbudowany w XVI w., z wieżą wys. 60 m, zwieńczoną hełmem nad arkadową galerijką. Ciekawie przedstawia się renesansowa **kaplica Wniebowzięcia Matki Boskiej** fundacji Komorowskich, ukończona w 1608 r., wzorowana na słynnej kaplicy Zygmuntońskiej. We wnętrzu kościoła na szczególną uwagę zasługuje późnogotycka płaskorzeźba „Zaśnięcie Matki Boskiej” (ok. 1500 r.) w bocznym ołtarzu, ciekawe stalle roboty Krystiana Fabiańczyka z Sopotni oraz bardzo ładne późnobarokowe organy. Instrument ten, fundacji Franciszka Wielopolskiego wykonał Ignacy Ryszak z Opawy w 1714 r. Na uwagę zasługują również renesansowe portale.

Na pl. Zjednoczenia w pd.-zach. jego narożu stoi kamienna **wieża** z 1721 r., kryta dachem namiotowym, d. dzwonnica. We wsch. pierzei secesyjny **ratusz**, siedziba władz miejskich. W jednym z półkolistych naczółków herb Żywca—głowa wołu (lub żubra) na niebieskim tle.

Dalej idziemy ul. Kościuszki, gdzie warto zwiedzić **Muzeum Regionalne**, w którym działają: przyrodniczy, archeologiczny, historii miasta i etnograficzny (szczególnie reprezentowane są bogate stroje żywieckie). Pięknym przykładem śląskiej sztuki sakralnej jest rzeźba **Anny Samotrzcę** z XIV w. (z kościoła św. Krzyża). W muzeum odbywają się również wystawy regionalnych twórców ludowych. W Żywcu tworzą m. in. rzeźbiarze — Tomasz Piela

i Tadeusz Ostrowski, natomiast Zygmunt Bielewicz prowadzi tradycyjny warsztat piernikarski.

Przechodzimy ul. Świętokrzyską do kościoła św. Krzyża z końca XIV w., w głównym zrębie gotyckiego, a dalej ul. Batorego z parterowymi domkami mieszczańskimi dawnego Żywca, wytyczającymi kręty bieg ulicy na pl. Manifestu z **pomnikiem Wdzięczności, Męczeństwa i Braterstwa Broni**, wykonanym wg projektu rzeźbiarza Antoniego Biłki. Ufundowało go społeczeństwo ziemi żywieckiej w 1963 r., czcząc pamięć poległych, pomnik wystawiono w 700-letnią rocznicę uzyskania przez Żywiec praw miejskich. Przez al. Wolności dochodzimy do ul. Kościuszki, którą w lewo.

Z ul. Kościuszki skręcamy w prawo, naprzeciwko restauracji „Polonia”, na ocieniony drzewami deptak, prowadzący skrajem **parku Zamkowego**, założonego w 1712 r., w późniejszym okresie, stosownie do epoki zmienianym. Wśród typowych przedstawicieli rodzimego lasu łęgowego i dąbrowy spotkać tu można różne gatunki drzew i krzewów egzotycznych z Ameryki i Azji — wejmutka, jedlica, choina kanadyjska, jodła kalifornijska, sosna Jef-

Żywiec — dawny zamek, obecnie technikum leśne

frey'a, tuja, a z liściastych — miłorząb, magnolia, jabłoń kaukaska, winorośl, robinia akacjowa i in. Przez park prowadzą liczne ścieżki z mostkami nad kilkoma ciekami Młynówki. W stawkach pływają łabędzie. Na jednej z wysepek **pawilonik** w po-

stąci chińskiej pagody, zbudowany w XVIII w. Na skraju parku, od strony pn. znajduje się okazałych rozmiarów **zamek** habsburski z końca XIX w., obecnie technikum leśne. Nieco dalej w lewo od „nowego pałacu” „stary zamek”, wybudowany przez Komorowskich na przełomie XV/XVI w., w 1569 r. przekształcony na okazałą rezydencję. Dobudowano wówczas do zamku pd. skrzydło, zamykające dziedziniec zamkowy. Mimo dalszych przeróbek, wspomniany dziedziniec, otoczony pięknymi galerijkami arkadowymi, dodaje budowli należnego jej splendoru. Za basztą ciągną się zabudowania wartowni i stajni. Przez pasażyk wychodzimy na ul. Zamkową, do punktu wyjściowego naszego spaceru po mieście.

Z centrum miasta, z pl. Mariackiego można się udać w góry następującymi szlakami — na Kościelc w Beskidzie Małym (zn. żółte, 3 godz.), Romankę (zn. niebieskie, 4 godz.) i Grójec (zn. żółte, 1 godz.).

Z postoju przy ul. Zamkowej, przez pl. Zjednoczenia i ul. Sienkiewicza wyjeżdżamy z miasta. Po lewej stronie **stacja CPN**, skręcamy w prawo pod górę, skąd roztacza się piękny widok na Jez. Żywieckie, zamknięte od pn. Beskidem Małym. Przećcinamy dolinę pot. Moszczanica, a za następnym wzniesieniem pokazuje się głęboka dolina Łękawki, uchodzącej do obszernej zatoki jeziora.

Nad zakolem leży wioska **Zadziele**, w której w 1939 r. mieszkańcy wioski wraz z żołnierzami baonu „Żywiec” wstrzymali przez kilka godzin napór wojsk hitlerowskich.

Na skrzyżowaniu w Zadzielu (63 km) skręcamy w prawo, w kierunku Ślemienia, a następnie w lewo (3 km) do **Łękawicy** (68 km), starej wioski z XV w. Zatrzymujemy się w Łękawicy za strażnicą OSP, obok kiosku „Ruch”. Po prawej stronie, w głębi 100-metrowej alejki, stoi na wzniesieniu drewniany **kościółek** z początku XVI w., z wieżą z 1641 r. wykonaną przez żywieckiego cieślę, Jerzego Wiśnickiego. Korpus kościoła o cechach gotyckich z dobudowanymi w XVIII w. sobotami. Ściany nawy zdobi bardzo cenna polichromia z 1630 r. pę-

dzła Fabiana Sobinowicza z Żywca. Zarówno cie-siołka, jak i późnorenesansowe malowidła na desce są przykładem wysokiego kunsztu żywieckich mi-strzów, łączących w całość elementy budownictwa chłopskiego z podpatrzoną w miastach architekturą danej epoki.

Kilkaset metrów dalej osiągamy drogę jezdnią Su-cha — Żywiec, gdzie skręcamy w lewo. Na pagór-ku dołącza do nas stary trakt solny z Przeł. Ko-cierskiej. Przed nami znów piękny widok na je-zioro, nad którym w oddali wznosi się duża ko-puła Skrzycznego (1257 m), najwyższego szczytu Beskidu Śląskiego po stronie polskiej. Na skrzyżo-waniu w **Oczkowie** (65 km) w prawo i teraz cały czas wsch. brzegiem jeziora, aż do zapory na skra-ju wioski **Tresna** (68 km), w której przyst. PKS Tresna lub Czernichów na linii Żywiec — Kęty. Znajdująca się tu zaporą wys. 39 m jest trzecią zaporą na Sole. Wybudowana w l. 1960—66 utwo-rzyła jezioro o pow. 103 ha. Większość wysiedlo-nych z miejsca zalanego wodami jeziora osiadła w nowych domach, wybudowanych nad brzegiem jeziora w Moszczanicy, w Małej Tresnej i Zarze-czu. Poniżej zapory znajdują się jeszcze dwie prze-grody — w Porąbce i w Czańcu. Ponadto pod wi-doczną z zapory górą Żar (776 m), trwają prace nad budową hydroelektrowni szczytowo-pompowej, pierwszej tego rodzaju w Beskidach Zachodnich i największej tego rodzaju w Europie. Uruchomiona zostanie w 1977 r.

Za zaporą skręcamy na lokalną drogę w lewo, krętą, malowniczo prowadzącą na zach. i pn. brze-giem jeziora, przez Małą Tresną, Zadziele do **Pie-trzykowic** (75 km). Uwaga: w razie czasowego zam-knięcia drogi objazd przez Międzybrodzie, Przegibek i Bystrą—Wilkowice.

Już w listopadzie 1939 r. w Pietrzykowicach, Ło-dygowicach i Lipowej powstała tajna chłopska or-ganizacja „Racławice”, związana politycznie ze Stronnictwem Ludowym. Działała na stosunkowo du-żym obszarze do 1942 r., kiedy to jej członków zdziesiątkowały liczne aresztowania. W 1940 r. zało-

żono w Pietrzykowicach jedno z pierwszych w pow. żywieckim Kół Przyjaciół Związku Radzieckiego. Obecnie działa tu zespół regionalny, występujący w **stojach** mieszczan żywieckich.

Na skrzyżowaniu z główną drogą w prawo w kierunku Bielska Białej. 2 km dalej mijamy z prawej centrum wioski **Łodygowice** (77 km). Dojazd pociągiem do st. PKP Łodygowice lub autobusem PKS, na linii Żywiec — Bielsko Białe.

Pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z 2 poł. XIV w. W 1608 r. na skutek podziału dóbr żywieckich, Łodygowice stały się siedzibą państewka stanowego. W 1 poł. XVII w. kasztelan krakowski, Jerzy Zbaraski rozpoczął budowę **dworu obronnego**, ukończoną przez jego następcę, Stanisława Warszyckiego. Dwór, przebudowany w XIX w. w stylu neogotyckim utracił w dużej mierze charakter zażytkowy. Otaczające go fortyfikacje zostały w większej części rozebrane. W lepszym stanie zachował się **kościół** drewniany z 1 poł. XVII w., wyróżniający się ładną bryłą, w której wieża, nawa z wysokim dwuspadowym dachem i soboty tworzą jedną harmonijną całość. Należy on wraz z innymi tego typu obiektami do grupy śląsko-małopolskiej. W czasie II wojny światowej okupant wysiedlił z Łodygowic 2060 mieszkańców, wprowadzając na ich miejsce osadników niemieckich. Dojazd do centrum wioski ok. 1 km w prawo od drogi głównej.

Po 4 km jazdy drogą główną znów zmieniamy kierunek na zach. drogą lokalną do Szczyrku przez wioskę **Rybarzowice**. Przed nami ostro rysuje się dolina pot. Żylicy, z lewej wynosi się Skrzyczne (1257 m), z prawej Magura (1095 m), za nami pozostał wał Beskidu Małego z Magurką (912 m) i Czuplem (933 m). Niebawem jesteśmy w **Buczkowicach**. W pobliżu rosłego jesionu, pomnika przyrody, stoją dwa **pomniki**, pierwszy wystawiono ku czci mieszkańców Buczkowic poległych na frontach II wojny światowej i zamordowanych przez hitlerowców, drugi w podziękowaniu wyzwolicielom — żołnierzom Armii Radzieckiej. Z lewej strony widoczna jest nowa szkoła im. Mikołaja Kopernika,

oddana do użytku w 1974 r. W wiosce mieszka ludowy rzeźbiarz, Ludwik Sternal. Za zasługi w czasie II wojny wioska odznaczona została Krzyżem Partyzanckim. Od 1976 r. Buczkowice są częścią gminy Szczyrk.

Przez skrzyżowanie, drogą na wprost, wzdłuż pot. Żylica, ul. Beskidzką wjeżdżamy do Szczyrku (88 km). Z lewej strony widoczna na Skalitem **skocznia narciarska**, dalej nowy **pawilon handlowy „Żylica”**. Skręcamy w prawo w ul. Górską w dol. Biłej, na parking koło domu wycieczkowego PTTK. (Opis miasta i wycieczek ze Szczyrku patrz str. 53).

Po zwiedzeniu Szczyrku kontynuujemy podróż, wracając do skrzyżowania z ul. Beskidzką i jej przedłużeniem w prawo, ul. Myśliwską. Mijamy po lewej **stację CPN**, dalej **dolną stację wyciągu krzesełkowego** na Skrzyczne (z prawej parking). Po lewej pd.-wsch. stronie masyw Skrzycznego i Małego Skrzycznego (1201 m), a po prawej, opadające stromo bezpośrednio ku drodze zbocza Beskidka, Beskidu Węgierskiego, a dalej Kotarza i Grabowej. Zwężającą się doliną, ul. Salmopolską dojeżdżamy do Szczyrku **Soliska**, do miejsca, gdzie znajduje się **parking niestrzeżony**, przyst. PKS Szczyrk Salmopol I oraz bar „Solisko” (5 km od centrum). W okresie późnej jesieni, zimy i wczesnej wiosny kończy się tu trasa autobusów PKS. Rozpoczynamy stąd podjazd ul. Wiślańską na Przeł. Salmopolską, położoną ok. 300 m wyżej. Żylica płynie obok, w głębokim jarze. Wznosząc się stromo w górę, mijamy po prawej **kaplicę ewangelicką** w dolnej części przysiółka Salmopol oraz skrzyżowanie z polną drogą, którą biegnie wprost ku przełęczy żółty szlak, my zaś pokonujemy jeden z czterech zakrętów. Za kolejnym zakrętem mały **parking** i droga do pobliskiego **wyciągu narciarskiego** na Pośrednim. Jeszcze kilka zakrętów i wyjeżdżamy na rozległe obniżenie w grzbiecie górskim — Przeł. Salmopolską (99 km), będącą ważnym węzłem szlaków turystycznych oraz obiektem zainteresowania narciarzy (patrz trasa 9).

Rozpoczynamy efektowny zjazd w kierunku Wisły. Dolina pot. Malinka, prawobrzeżnego dopływu

Wisły, do której zjeżdżamy, jest w odróżnieniu od wąskiej dol. Żylicy rozległa i wysłoneczniona. Nieomal spoza każdego zakrętu rozpościerają się widoki na okoliczne wierchy — Baranią Górę, Cienków, Czupel, na graniczne pasmo z wyróżniającym się Stożkiem i Kiczorami. Przejeżdżamy pod Pol. Zieleńską i wreszcie osiągamy dolinę pot. Malinka. Dalej droga wiedzie wzdłuż potoku w dół, wśród lasów i pól doliny, gęsto przetykanych góralskimi przysiółkami i domami wczasowymi. Po lewej stronie mijamy **pole namiotowe** i **parking** niestrzeżony, po przeciwnej stronie **restaurację**.

Przy wylocie doliny po lewej zwraca uwagę wielka **skocznia narciarska** na stoku Cienkowa. Na skoczni odbywają się często zawody narciarskie, m. in. o „Puchar Beskidów” i inne. Jest to największa skocznia w Beskidzie Śląskim, druga co do wielkości w kraju. Wybudowana w 1933 r., obecnie została całkowicie przebudowana. Jej rekord wynosi 93 m i ustanowiony został w 1971 r. przez Rudolfa Hoehlna z Czechosłowacji i Stanisława Hulę z Polski.

Za skocznia dojeżdżamy do dol. Wisły, do skrzyżowania dróg Wisła — Wisła Czarne, ul. Wyzwolenia (109 km). Za skrzyżowaniem po prawej stronie mijamy dom FWP „Idylla”. Ponad domem znajduje się obok śladów pogorzelniska **miejsce pamięci narodowej** — tu w 1945 r. spalono żywcem 11 osób, posądzonych o pomoc partyzantom. Dojście z drogi ok. 10 min. Za dzielnicą Nowa Osada z szeregiem nowych will wystawionych w ostatnim dziesięcioleciu, z lewej strony Jonidło, nowy **ośrodek wypoczynkowy** wybudowany w ramach banku miast w 1975 r. W ośrodku czynna jest karczma regionalna, parkingi, camping, pole namiotowe dla turystów pieszych, harcówka, strzelnica, kąpielisko, basen kajakowy, kącik zabaw, pawilon z napojami itp. Na skrzyżowaniu dróg, za mostem na Wiśle, ul. 1 Maja i ul. Kolejową docieramy na parking na pl. Bogumiła Hoffa w centrum Wisły (114 km).

Do Ustronia dojeżdżamy wg opisu wycieczki nr 14 (124 km).

14. Pętla beskidzka północna: Wisła — Ustroń — Cieszyn — Skoczów — Brenna — Skoczów — Bielsko Biala — Bystra Wilkowice — Szczyrk — Wisła

Długość trasy głównej 115 km (z wariantem do Brennej 150 km), czas przejazdu 3—4 godz., czas zwiedzania ok. 8—12 godz.

Trasa wycieczki prowadzi pn. częścią obwodnicy beskidzkiej przez uzdrowisko Ustroń, Cieszyn, stolicę regionu cieszyńskiego, Bielsko Białą — miasto wojewódzkie oraz Szczyrk, ośrodek sportów zimowych Beskidu Śląskiego. Ciekawa historia, dawne i współczesne budownictwo, pamiątki martyrologii, ładna panorama Beskidu od strony pn., zachęcają do zwiedzania tej części regionu. Droga prowadzi pagórkowatym Pogórzem Beskidzkim, z wyjątkiem odcinka Szczyrk — Wisła Malinka, który ma charakter górski i w okresie zimowym może być nieprzejezdny; również autobusy PKS nie kursują na wspomnianym odcinku od listopada do końca marca.

Z parkingu przy ul. Kolejowej w Wiśle skręcamy w prawo, w kierunku Katowic lub Cieszyna. Centrum opuszczamy ul. 1 Maja i ul. Ustrońską. W Wiśle Obłączu (5 km) przejeżdżamy wąskim prześmykiem pomiędzy Bukową (714 m) i Oborą (642 m) oraz Krzywym (639 m) i dość wyniosłym ramieniem Wlk. Czantorii (995 m). Na stokach tej ostatniej znajduje się duży kamieniołom piaskowca godulskiego, a z prawej strony tartak. Wjeżdżamy w granice administracyjne Ustronia, za ośrodkiem wypoczynkowym PKP otwiera się w prawo widok na wylot dol. Jaszowca i Równicę (patrz opis trasa 1).

W Ustroniu Polanie przejeżdżamy przez tory kolejowe, z lewej strony mijamy motel i stację CPN, dalej hotel „Czantoria”, parking pod dolną stacją wyciągu krzeselkowego na Wlk. Czantorię (7 km) (patrz opis trasa 3). Jedziemy dalej w kierunku pn. Za lekkim wzniesieniem droga jezdna znowu nieco się obniża, przecinając Młynówkę, która dostarcza wody do jeziora, obecnie wykorzystanego jako stawek do pływania kajakami, a dawniej służył

jako jeden ze zbiorników retencyjnych huty ustroniskiej. Dalej, z lewej strony u wylotu dol. Poniwca znajduje się kolejny kamieniołom piaskowca. Przejeżdżamy pod wiaduktem drogowym, przez który w przyszłości pobiegnie droga, łącząca główną obwodnicę z pętlą wiodącą przez Jaszowiec i Zawodzie. Z prawej strony, na stokach Równicy pokazują się teraz nowoczesne gmachy **ośrodka leczniczo-rehabilitacyjnego na Zawodziu**. Wąską, ocienioną drzewami ul. 1 Maja dojeżdżamy do centrum **Ustronia** (opis Ustronia i wycieczki z Ustronia — patrz str. 14). Turyści rozpoczynający wycieczkę samochodową pętlą beskidzką, w Ustroniu mogą dołączyć do opisywanej trasy w dowolnym miejscu drogi przelotowej z Wisły do Ustronia na ul. 1 Maja i ul. 22 Lipca na skrzyżowaniu z ul. Cieszyńską.

Za rynkiem w Ustroniu mijamy **kościół** parafialny, w obecnej postaci z XVIII w., dalej cmentarz, za którym osiągamy skrzyżowanie dróg (10 km). Jedziemy w lewo ul. Cieszyńską w kierunku Cieszyna. Po prawej stronie mijamy **Osiedle „22 Lipca”**, a za osiedlem **kościół** ewangelicki z XIX w. Przy podjeździe na pierwsze wzniesienie na **Gojach** warto obejrzeć pozostającą z tyłu panoramę — rozbudowującego się ośrodka leczniczo-rehabilitacyjnego na Zawodziu. Kręta droga doprowadza na skrzyżowanie w **Goleszowie Kamieńcu** (14 km).

Z **Goleszowa Kamieńca**, jedziemy dalej na zach. w kierunku Cieszyna przez **Goleszów** lub na pd. zach. przez **Dzięgielów** lub **Puńców** (patrz wariant str. 92). Po lewej stronie naszej trasy głównej zarysowuje się **Jasieniowa** (520 m), na której jeszcze po II wojnie światowej czynne były kamieniołomy wapienia. W czasie okupacji na terenie kamieniołomów pracowali więźniowie oświęcimscy. Docieramy do cementowni w centrum **Goleszowa** (17 km).

Goleszów należy do jednej z najstarszych wiosek podcieszyńskich i wzmiankowany był w XIII w. Pod koniec XIX w. założono tu cementownię, w latach trzydziestych robotnicy w niej zatrudnieni wielokrotnie występowali w obronie własnych interesów, względnie też solidaryzowali się z robotnikami z po-

bliskiego Ustronia. W czasie demonstracji w 1933 r. doszło do ostrego starcia z policją, w wyniku którego zginęło kilku robotników. Miejsca martyrologii to budynek administracyjny cementowni, pomnik przed budynkiem gminy, pomnik na cmentarzu ewangelickim oraz pomnik ofiar hitleryzmu pod Jasieniową, wg proj. Jana Hermy (dojazd do tego ostatniego drogą lokalną ok. 1,5 km w kierunku Dzięgielowa, przed cementownią w lewo). Z Golezowa prowadzi czarny szlak turystyczny przez Jasieniową i Dzięgielów na Tuł (1 godz. 30 min.) i Małą Czantorię (2 godz. 30 min.).

Obszernym łukiem w lewo okrążamy cementownię i za wioską **Bażanowice** osiągamy zabudowania Cieszyna (26 km).

Do Cieszyna dotrzeć też można wg trasy wariantu Golezów Kamieniec — Cisowica — Cieszyn.

Wariant: Golezów Kamieniec — Cisownica — Dzięgielów — Puńców — Cieszyn (16 km)

Od rozwidlenia dróg w Golezowie Kamieńcu drogą w lewo w kierunku pd.-zach., a potem w prawo na przełęczkę pomiędzy Machową i Jasieniową, stanowiących wododział między rzeką Wisłą i Odrą.

Z lewej strony pozostawiamy wzmiankowaną w XIII w. Cisownicę, w której w XVIII w. znajdowały się kopalnie rudy żelaznej i mierzce do wypalania węgla drzewnego dla huty w Ustroniu. Przez Cisownicę prowadziła też droga, do dziś nazywana „solok”. Drogą tą wozili wozacy na Słowację sól z Wieliczki, a stamtąd z Lubochni przywozili przez blisko pół wieku bogatszą niż miejscowa rudę żelaza. We wsi liczne miejsca martyrologii z ostatniej wojny, m. in. pod **Machową Górą** i na stoku **Małej Czantorii**, na miejscu bunkra partyzanckiego, gdzie 30 listopada 1943 r. hitlerowcy urządzili obławę na zdradzone stanowisko partyzantów, w wyniku bitwy 6 partyzantów zginęło.

Z przełęczki skrajem lasu obniżamy się w

dół. Po lewej stronie na drugim planie góra Zagoj, a dalej ciągnący się drugim grzbietem Tuł (621 m), na którym znajdują się dwa rezerwaty przyrody — w rezerwacie „Na Zagoju” ochronie podlegają cisy (6,39 ha), w rezerwacie łąkowym Tuł (15,69 ha) znajduje się największe w Polsce skupisko storczyków (23 gatunki), obok których występują m. in. złocień, lilia złotogłów, ziemowit i 5 gatunków goryczek. Ciekawostką są tu również drzewiaste okazy klonu polnego. Nieco w prawo widoczne ściany wyrębisk kamienia wapiennego. Pod Tuł możemy podejść ze wzniesienia ostro w lewo, za zn. czarnymi (2 km i 15 min. podejścia do schroniska). Pod Zagojem **schronisko PTTK**. Końcowy fragment drogi od kamieniołomu dostępny dla samochodów osobowych.

Za lasem skrzyżowanie koło **zameczku** Goczałkowskich z XV w., za którym w lewo, a potem w prawo. Kręta droga prowadzi teraz doliną pot. Puńcówka przez centrum wioski **Dzięgielów** (2 km) i Puńców (4 km) aż do Cieszyna (5 km). W **Puńcowie**, tuż za XVII-wiecznym **spichlerzem** z dachem polskim na lewo przy lokalnej dróżce, stoi XV-wieczny, przebudowany później **kościół** z jedynym na Śląsku Cieszyńskim sklepieniem palmowym. Pokonawszy małe wzniesienie krętej drogi, przejeżdżamy przez most i dalej wzdłuż Puńcówki wjeżdżamy do Cieszyna al. Jana Łyska.

Wjeżdżając do Cieszyna z trasy głównej na skrzyżowaniu z szosą E7 w pobliżu **motelu** jedziemy ul. Bielską w lewo w dół. Na kolejnym wzniesieniu z lewej wznosi się **Filia Uniwersytetu Śląskiego** wraz z nowym domem akademickim. W gmachu uczelni mieściła się dawniej bardzo zastróżona placówka oświatowo-wychowawcza, seminarium nauczycielskie, powstałe w 1909 r., z którego wyszło wielu zasłużonych polskich pedagogów. Na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo, po prawej **stacja**

CPN. Mijamy cmentarz ewangelicki, na którym spoczywają m. in. związani z historią ziemi cieszyńskiej obywatele — Jan Śliwka, autor pierwszych świeckich podręczników dla szkół cieszyńskich, dr Jan Kotas, jeden z założycieli Polskiego Towarzystwa Turystycznego „Beskid”, zasłużona dla regionu cieszyńskiego rodzina Michejdów. U wylotu ul. Bielskiej skręcamy w prawo, a następnie w lewo na pl. Kościelny, skąd w lewo w górę, ul. Stalmacha. W zakolu tej ulicy, pierwsze polskie gimnazjum, założone z inicjatywy Macierzy Szkolnej w 1895 r. Ul. Błogocka prowadzi wzdłuż d. koszar, dalej stromym zjazdem do dol. Puńcówki, na al. Jana Łyska, w prawo. Tu połączenie z wariantem drugim przez Dziegiełów.

Z lewej strony mijamy Wytwórnę Soków „Las”, następnie basen kajakowy i nowy camping „Olza”, oddany do użytku w 1975 r. Tuż za nim pomnik poświęcony pamięci straconych tu 20 marca 1942 r. 24 Polaków, przywódców grup konspiracyjnych. Dalej docieramy nad prawy brzeg granicznej rzeki Olzy. Z prawej strony ulicy, na skarpie lasek miejski, będący rezerwatem przyrody, gdzie ochronie podlega m. in. wiosenny kwiat, cieszyńianka (*Hacquetia epipactis*). Przy drodze basen kąpielowy, boisko KS „Cieszyn”, a następnie zabudowania cieszyńskiej fabryki Zakładów Elektromaszynowych „Celma”, słynnych z wyrobu silników elektrycznych i narzędzi rzemieślniczych zwykłych oraz z napędem elektrycznym. Na skrzyżowaniu koło mostu granicznego z 1974 r. skręcamy w prawo, gdzie u wylotu ul. K. Miarki znajduje się parking dla samochodów osobowych (parking dla autokarów na ul. Stalmacha).

Na skrzyżowaniu ul. Stalmacha i ul. 1 Maja, przy pl. Wolności rozpoczynamy wędrowkę po Cieszynie. Najbliższy przyst. PKS w Cieszynie na linii Wisła — Cieszyn, lub docelowej Dziegiełów — Cieszyn, znajduje się właśnie na pl. Wolności (w mieście także dworzec PKP i PKS).

Historia Cieszyna sięga V w. p.n.e. W IX w. istniał tu drewniany gród obronny, z biegiem lat zaś powstało miasteczko, lokowane w l. 1217—23.

W okresie 1290—1653 Cieszyn był stolicą księstwa pod rządami cieszyńskich Piastów, po których, aż do 1918 r. władzę sprawowali tu Habsburgowie. W czasach piastowskich miasto słynęło z wyrobów rzemieślniczych, głównie strzelb cieszynek (XVI—XVIII w.), okuć zamków, a także biżuterii metalowej. W połowie XVI w. dotarł tu ruch reformacyjny, zyskując dużą popularność wśród licznych zwolenników, później, przez kilkadziesiąt lat prześladowanych. Wiosna Ludów otworzyła nową kartę w dziejach ziemi cieszyńskiej. W 2 poł. XIX w. Cieszyn został poważnym ośrodkiem życia politycznego, społecznego i kulturalnego. Założona przez Pawła Stalmacha Czytelnia Polska i pierwsze polskie pismo „Tygodnik Cieszyński” (od 1851 r. „Gwiazdka Cieszyńska”), dały w kilka lat później impuls do powstania szeregu organizacji społeczno-kulturalnych oraz politycznych, z własnymi organami prasowymi. W 1918 r., w wyniku sprawnie przeprowadzonego przewrotu, władzę nad miastem i księstwem przejęła polska Rada Narodowa Księstwa Cieszyńskiego. Decyzją Rady Ambasadorów w Paryżu, w 1920 r. Śląsk Cieszyński podzielono pomiędzy Czechosłowację i Polskę. Cieszyn stał się miastem granicznym, z zach. jego części utworzono Czeski Cieszyn. Po latach okupacji znaczonej eksterminacją polskiej inteligencji, egzekucjami ludności cywilnej, fizycznym wyniszczeniem jeńców wojennych w stalagu VIII B, Cieszyn doczekał się 3 maja 1945 r. wyzwolenia. W okresie XXX-lecia PRL miasto zupełnie zmieniło swoje oblicze, stając się obecnie trzecim co do wielkości ośrodkiem przemysłowym w woj. bielskim, dającym zatrudnienie 15 000 osób, głównie w fabrykach branży metalowej. Do ważniejszych fabryk Cieszyna należą — Zakłady Elektromaszynowe „Celma”, Fabryka Automatyki Chłodniczej „Fach”, Cieszyńskie Zakłady Wyrobów Galanteryjnych „Zampol”, Fabryka Sprzętu Elektrogrzejnego „Termika”, Fabryka Nakryć Stołowych „Polvid”, Zakłady Dzieciarskie „Juwenia”, Zakłady Doświadczalne Elektromechaniki Górniczej „Elekrometal”, Zakłady Przemysłu Cukierniczego „Olza”. Warto podkreślić, że cieszyńskie fabryki uzyskały za swoje wyroby

największą ilość znaków jakości w skali krajowej. Cieszyn to także miasto ludzi uczących się — 10 000 młodzieży kształci się w 42 szkołach i jednej wyższej uczelni — Filii Uniwersytetu Śląskiego. Obok uczelni, poważną placówką naukową jest Zabytkowy Oddział Biblioteki Śląskiej, Oddział Archiwum Państwowego oraz Muzeum. Piękno folkloru rozśławia Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Cieszyńskiej. Bieżące sprawy relacjonuje tygodnik „Kronika”, który powstał w 1976 r. w wyniku połączenia „Głosu Ziemi Cieszyńskiej” i „Kroniki Beskidzkiej”. Miasto zamieszkane jest przez 33 000 mieszk.

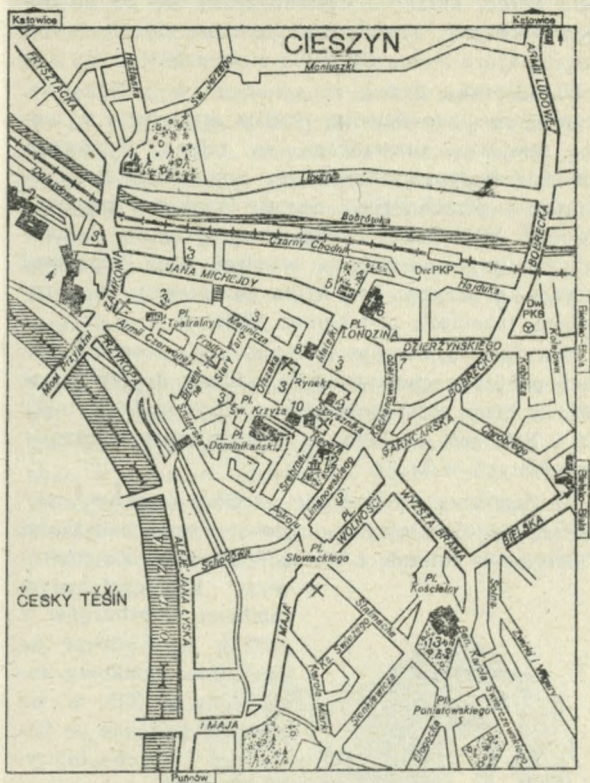

Cieszyn — pomnik poświęcony pamięci straconych pod Watką

Na zwiedzenie Cieszyna potrzeba ok. 2 godz. 30 min., a łącznie ze zwiedzeniem Muzeum 4 godz.

Zwiedzenie miasta rozpoczynamy z pl. Wolności, gdzie w cieniu drzew stoi oryginalny **pomnik** ofiar hitleryzmu, dzieło cieszyńskiego artysty — plastyka, Jana Hermy. Na pl. Wolności i na sąsiednim pl. Słowackiego zabudowania liceów ogólnokształcących.

Ul. Limanowskiego przechodzimy na ul. Pokoju, nazwaną tak na pamiątkę pokoju zawartego w Cieszynie w 1779 r. Na terenie **d. ogrodów** nowoczesna Cieszyńska Drukarnia Wydawnicza, jedna z najlepszych w kraju. Ul. Ratuszową przechodzimy na pl. Dominikański z **kościółem Marii Magdaleny** z 2 poł. XIII w., pierwotnie gotyckim, przebudowanym po pożarze w XVIII i XIX w. Nawa z transeptem o gustownym wystroju późnobarokowym, na filarze ładna rzeźba chrztu świętego Franciszka Schuberta z XVIII w., w niszy przy ołtarzu głównym, jedyna ocalała po grobowcach piastowskich pamiątka z XIV w., rzeźba nagrobna z warsztatu Parlera, przedstawiająca księcia cieszyńskiego, Przemka I. Obok **kaplicy św. Krzyża** tablica z nazwiskami duchownych, straconych w obozach hitlerowskich.

ČESKÝ TĚŠÍN

1. Kościół św. Jerzego	9. Zespół klasztorny
2. D. browar książęcy	pojezuicki
3. Zabytkowe domy	10. Ratusz
4. Zamek	11. Kościół św. Marii
5. Kościół św. Trójcy	Magdaleny
6. Zespół klasztorny	12. D. pałac Larischów
Bonifratrów	13. Kościół ewangelicki
7. Dom Karola Celesty	
8. D. Dom Polski	

Dalej ul. Sejmową do ul. Trzech Braci, na której piękna studnia bracka, zwana popularnie „studnią trzech braci”. Na ścianach altanki nad studnią tablice z legendą o założeniu Cieszyna: Roku 810 wiaropodobne założenie miasta Cieszyna przez synów Leszka III króla polskiego. Trzej bracia ksią-

żeta Bolko, Leszko i Cieszko zeszli się po długiej wędrówce przy tem źródle i ciesząc się zbudowali miasto, które miano Cieszyna otrzymało.

Ul. Młyńska Brama ze schodami w przechodzie, w miejscu gdzie dawniej istniała mała furta w murze miejskim, prowadząca do młyna zbożowego (obecnie budynek adaptowany przez Zakłady Dzielarskie) przechodzimy na ul. Przykopa, ciągnącą się nad Młynówką, z charakterystycznymi domkami nad jej brzegiem, a w stronę ul. Zamkowej z wysoką skarpą, pod którą przebiegały d. mury miasta, rozebrane pod koniec XVIII w.

U wylotu ul. Zamkowej znajduje się **most** na granicy polsko-czechosłowackiej, oddany do użytku w 1953 r. Przez most prowadzą międzynarodowe trasy E7 i E16, jest to jedno z najruchliwszych przejść granicznych w kraju.

Ul. Zamkową wychodzimy na **Górze Zamkową**, najstarszą część miasta z najcenniejszymi zabytkami Cieszyna — rotundą i Wieżą Piastowską. Za frontowym

Cieszyn — rotunda

klasycystycznym **zamkiem Habsburgów** z 1837 r. wychodzimy na dziedziniec zamkowy, zamieniony w XIX w. na **park**. W wykopie po badaniach archeologicznych wznosi się masywna bryła romańskiej **rotundy** ze zorientowaną absydą z XI w., ewentualnie początku XII w.

Obok d. **stołp** zamkowy z XIV w. (wieża wys. 37 m), z której piękny widok na polską i czeską część miasta oraz na góry Beskidu Śląskiego po obu stronach Olzy. W pasażu dolnego zamku widoki gotyckiego zamku piastowskiego i genealogia cieszyńskich Piastów. Obecnie w zamku znajdują się pomieszczenia zasłużonej w upowszechnianiu kultury muzycznej regionu, Szkoły Muzycznej.

Po zwiedzeniu Zamku idziemy ul. Armii Czerwonej, główną ulicą miasta, od najdawniejszych czasów łączącą zamek z miastem, będącą obecnie

ośrodkiem handlowym i usługowym. W górnej części ulicy zachowało się kilka domów podcieniowych z XVIII i XIX w.

Od ul. Armii Czerwonej ul. Menniczą skręcamy do pl. Teatralnego i budynku teatru z 1910 r., zbudowanego w stylu secesji. Na deskach teatru prezentują się zespoły teatrów dramatycznych i muzycznych Górnego Śląska i Bielska Białej. Naprzeciwko teatru, obok siedziby PTTK Dom Bludowskich (ul. Mennicza 46), odrestaurowany przez nich w 1719 r., gdzie do 1653 r. czynna była mennica cieszyńskich Piastów.

Dalej ul. Fredry przez pl. Stary Targ, do 1496 r. rynek cieszyński, oraz ponownie ul. Armii Czerwonej docieramy na Rynek, który od pd. zamknięty jest klasycystycznym ratuszem z barokową wieżą, skąd w południe rozlega się hejnał cieszyński. W trójkątnym naczółku widoczny herb miasta. Zach. pierzeja Rynku z podcienionymi kamienicami z XVII i XVIII w. została obecnie częściowo przebudowa-

Cieszyn — fragment zachodniej pierzei Rynku

na. Na narożnym domu nr 3 tablica, poświęcona pamięci ofiar walk z faszyzmem. Od pn. pod nr 13 Dom Kultury z 1901 r., d. Dom Polski, siedziba polskich organizacji, działających w Cieszynie za czasów austriackich. Wsch. pierzeja Rynku, w wyniku przeprowadzonych prac renowacyjnych ujawniła również starszą metrykę budynków. Najcenniejszy jest dom Kończakowskich pod nr 19, z ciekawą

sienią i dziedzińcem. Obok hotel „Pod Jeleniem” (Rynek 20), w obecnej postaci z 1912 r. Na środku Rynku d. studnia z figurą św. Floriana z 1779 r.

W pobliżu Rynku przy ul. Regeera 6 mieści się w d. domu mieszczańskim z końca XVIII w. — **Muzeum**, w którym działają: historii miasta, sztuki rzemieślniczej i ludowej, wewnątrz mieszczańskich.

Po zwiedzeniu Muzeum ul. Limanowskiego przez pl. Inwalidów Wojennych i ul. Wyższą Bramą osiągamy pl. Kościelny, z **kościółem ewangelickim** Jezusowym, wybudowanym poza ówczesnymi murami miasta w 1709 r. Jedyny to w Cieszynie obiekt o niezmienionej architekturze późnobarokowej, z ciekawym wnętrzem czterokondygnacyjnym, z galeriami w nawach bocznych oraz monumentalnym ołtarzem dłuta Józefa Prackera, skomponowanym na tle półkolistej, wypełnionej oknami ściany prezbiterium. Naprzeciwko kościoła w ogródku, d. **szkoła ewangelicka**.

Po zapoznaniu się z najstarszymi zabytkami Cieszyna kontynuujemy podóz po mieście śladami współczesnego oblicza przemysłowego (jest to zarazem kierunek wyjazdu na trasę główną). W tym celu z postoju na ul. Stalmacha, ewentualnie z parkingu przy ul. K. Miarki, wyruszamy przez pl. Wolności, ul. Wyższa Brama w lewo, a następnie przez pl. Inwalidów Wojennych w prawo na ul. Garncarską, gdzie z prawej strony wznosi się duży neoklasycystyczny gmach sądu. Dalej w dół ul. Bobrecką. Za skrzyżowaniem z prawej nowy dworzec **PKS** wybudowany w 1970 r. Za torami kolejowymi ul. Armii Ludowej z lewej Zakład Doświadczalny i biurowiec **Fabryki Narzędzi**. Przed połączeniem z **Fabryką Maszyn i Elektrycznych** był to zakład wiodący w produkcji niemal pełnego asortymentu narzędzi ślusarskich i montażowych. Od 1970 r. podjął również produkcję elektronarzędzi. Z prawej strony mijamy halę produkcyjną **Fabryki Sprzętu Elektrogrzejnego „Termika”**, znanego w kraju producenta różnego rodzaju piecyków do ogrzewania. Skręcamy w prawo na ul. Stawową (trasa E7). Wzdłuż ulicy rozlokowało się również szereg cieszyńskich zakładów pracy. Między innymi czyn-

na tu jest nowoczesna **piekarnia WSS** uruchomiona w 1975 r., budujące się Zakłady Doświadczalne Telemekhaniki Górniczej „**Elektrometal**” oraz Fabryka Automatyki Chłodniczej „**Fach**”.

Ul. Bielską wyjeżdżamy z miasta, w kierunku pn.-wsch. do Bielska. W **Ogrodzonej** (34 km) osiągamy wzgórze z rozległym widokiem na Beskid Śląski. Przy dobrej widoczności, widoczny jest na zach. „trapezowy” górotwór **Ondrzejnika**, a w dole Cieszyn. Na wsch. pokazują się wierzchołki Beskidu Małego. Przez Łączkę i Kisielów docieramy do rozwidlenia dróg w **Międzywiciu** (39 km). Do Skoczowa skręcamy w lewo na lokalny odcinek drogi. Z prawej strony, w pobliżu skrzyżowania, budynek **Szkoły Rolniczej**, założonej w 1922 r. Nad skarpą głównej drogi zagajnik, kryjący przedhistoryczne grodzisko „**Piekielko**”. Badania sondażowe ustaliły istnienie tu grodziska w V w. p.n.e. i zaszeręgowały je do grupy osad kultury łużyckiej. Poniżej zbudowana w l. 1956—60 **odlewnia „Skoczów”**, nowoczesny oddział Fabryki Samochodów Małolitrażowych.

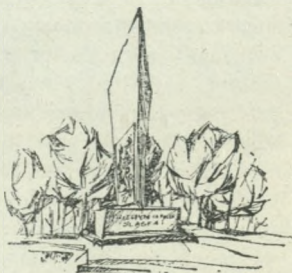
Wjeżdżamy do Skoczowa (41 km) od zach. ul. Cieszyńskiej i ul. Objazdową. Po minięciu z lewej strony XIX-wiecznego, neogotyckiego **kościółka ewangelickiego**, skręcamy tuż przed **kościółkiem** parafialnym w prawo w ul. Mickiewicza i zatrzymujemy się na parkingu w sąsiedztwie **Spółdzielczego Domu Towarowego** (wozy osobowe mogą podjechać na parking tuż za skrzyżowaniem z ul. Cieszyńskiej).

Skoczów to miasto zamieszkane przez 10 100 mieszk., siedziba miasta i gminy. Początki Skoczowa związane są z historią dawnego grodziska „**Piekielko**” w Międzywiciu. Osada przybliżyła się do Wisły prawdopodobnie w wiekach średnich. Wg legendy Skoczów powstał w 981 r., prawa miejskie uzyskał w 1327 r.; od 1573 r. na krótko był siedzibą państwa stanowego. W połowie XIX w. prosperujące od XIV w. warsztaty garncarskie zaczęły ustępować miejsca pierwszym fabrykom — garbarni, wytwórniom sukna, koców, płyt chodnikowych i in. Po wyzwoleniu z okupacji hitlerowskiej 1 maja 1945 r. miasto zostało odbudowane ze zniszczeń,

wszystkie skoczowskie fabryki zostały rozbudowane i zmodernizowane. Zbudowano też dwa nowoczesne duże zakłady produkcyjne — odlewnię i kuźnię, obecnie wchodzące w skład Fabryki Samochodów Małolitrażowych. W niedalekiej przyszłości, obok zbudowanych już osiedli na Targowisku i Kaplicówce powstanie nowoczesna dzielnica mieszkaniowa w Górnym Borze.

Zwiedzanie miasta rozpoczynamy od **Rynku** (dojście od ul. Mickiewicza), na którym wznosi się rokokowy **ratusz** z końca XVIII w. Stąd ul. Kościelną dojść można do **kościółka** parafialnego, wg przekazów założonego już w XII w., wielokrotnie przebudowywanego. Wnętrze barokowe, w ołtarzu głównym obraz włoskiego malarza Jana Lafranco. Ul. Cieszyńską dojdziemy obok kina „Podhale” i **parku** z rzeźbą Jonasza z rybą, dłuta Wacława Donaya (XVIII w.), z powrotem do ul. Mickiewicza (zwiedzanie Rynku ok. 20 min.). Można dalej kontynuować zwiedzanie ul. Mickiewicza, gdzie po lewej **szkoła** im. G. Morcinka z tablicą pamiątkową pisarza. Gustaw Morcinek mieszkał w Skoczowie ponad 30 lat. Tu rozpoczął swoją karierę jako nauczyciel, a później jako powieściopisarz. W Skoczowie, w domu przy ul. Leśnej 2 (obecnie własność prywatna) powstały prawie wszystkie jego książki. Główną zasługą Morcinka jest wprowadzanie do literatury polskiej tematyki Śląska i trudu pracy górnika.

Dalej mijamy z prawej Skoczowskie Zakłady Wyrobów Filcowych „Polkap”, produkujące rocznie ponad 700 000 kapeluszy. Na skrzyżowaniu z ul. Towarową wznosi się **pomnik** ofiar hitleryzmu, a przy ul. Towarowej nowe osiedle mieszkaniowe, zbudowane na miejscu d. targowiska. Stąd powrót tą samą drogą.

Skoczów — pomnik pamięci poległych za polskość Śląska

Z postoju zawracamy do ul. Objazdowej którą w prawo, przez skrzyżowanie i most na Wiśle, dalej znowu w prawo ul. Szewczyka w kierunku Brennej. Za torami kolejowymi mijamy skoczowską „**Kuźnię**”, nowoczesny zakład produkcyjny z 1968 r. Kuźnia produkuje poszukiwane na rynku odkuwki matrycowe dla przemysłu motoryzacyjnego. W niespełna kilometr osiągamy skrzyżowanie z szosą E7, na Bajerkach. Jedziemy dalej na pd. wsch. w kierunku Brennej (dojazd do Brennej autobusem PKS Skoczów—Brenna).

Wycieczka boczna ze Skoczowa do Brennej

Ze Skoczowa dojechać można także do ciekawej wsi Brenna. Długość tej wycieczki bocznej wynosi 18 km w jedną stronę.

7 km za Skoczowem mijamy wioskę **Górki Wielkie**, wzmiankowaną już w 1302 r. W centrum wsi (4 km od skrzyżowania na Bajerkach, najbliższy przyst. PKS Górki-spółdzielnia), przy drodze **pomnik Ofiar Faszyzmu**. Na prawym brzegu Brennicy, w pobliżu szkoły stoi na wzgórku **kościółek** z XVII w., przebudowany w 1870 r. Na **cmentarzu** powyżej kościółka, w głównej alei grób znanej pisarki Zofii Kossak Szczuckiej (1890—1968), autorki szeregu powieści historycznych. Z inicjatywy jej męża, mjr. Zygmunta Szatkowskiego, powstało we wsi **muzeum** pisarki, w którym zapoznać się można z jej biblioteką, rękopisami powieści, korespondencją, fotografiami, a także małym zbiorem obrazów jej sławnych krewnych, dziadka Juliusza i stryja Wojciecha oraz samej pisarki. Dom znajduje się przy drodze gospodarczej do Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej (najbliższy przyst. PKS Górki Sojka, skąd ok. 300 m, 2 km od skrzyżowania z szosą E7 na Bajerkach).

Zdążamy dalej na pd. wsch. dnem dol. Brennicy. Za skrzyżowaniem z drogą lokalną

do Lipowca osiągamy dużą wioskę **Brenną**, siedzibę gminy. Wioska usamodzielniała się w 1565 r. W tym czasie była tu czynna huta szkła, a w XVIII i XIX w. mielerze i sztolnie kopalni rudy żelaznej oraz słynny w okolicy folusz. Na okolicznych groniach wokół licznych szałasów pasły się owce. Na szczególne uznanie zasłużyła Brenna za patriotyczną postawę w latach okupacji hitlerowskiej. Z początkiem 1940 r. zawiązała się tu grupa partyzancka Związku Walki Zbrojnej, wykryta a następnie zlikwidowana w 1942 r. Karol i Stanisław Heller oraz Józef Paluch zorganizowali w 1943 r. 30-osobową nową grupę partyzancką. Każdą rodzinę podejrzaną o sprzyjanie partyzantom okupant likwidował razem z dobytkiem, m. in. jesienią 1944 r. zostało rozstrzelanych 11 osób i spalono domostwa rodzin Kłóska i Hellerów. Wylądowanie w sierpniu 1944 r. skoczków radzieckich pod dowództwem mjr. Wasila S. Anisimowa — „Szczepanowicza” poprawiło sytuację partyzantów w okolicy. Skoczkom udzielono natychmiastowej pomocy, unicestwiając intensywnie prowadzoną akcję przeczesywania terenu. Ścisła współpraca została przypieczętowana bohaterskim odparciem ataku oddziałów SS na zdradzony bunkier pod Orłową w dniu 21 stycznia 1945 r. W miesiąc później partyzanci uwolnili Brenną z rąk hitlerowców. Jadący w tym czasie do Brennej generał niemiecki wpadł w zasadzkę i w ręce partyzantów dostały się wówczas cenne materiały zwiadowcze. Pod naporem bardzo silnego oddziału piechoty górskiej partyzanci musieli się jednak wycofać i stoczyli bitwę pod Przeł. Salmopolską, a następnie przedarli się przez front do Jaworza. 6 kwietnia 1945 r. nastąpiło wyzwolenie Brennej. Zmagania partyzantów opisała później w pamiętniku radiotelegrafistka „Sasza” — Aleksandra Anisimowa.

Niestety wyzwolenie Brennej nie było równoznaczne z powrotem spokoju dla znękaney ludności. W okolicznych lasach działały oddziały NSZ i WiN, skupiające się szczególnie w rejonie Błotnego. Największa i zarazem ostatnia rozgrywka z reakcyjnym oddziałem „Bartka” miała miejsce na Błotnym w maju 1946 r.

Obecnie Brenna została ujęta planami kompleksowego zagospodarowania, z nastawieniem na wypoczynek i turystykę o znaczeniu regionalnym. Obok oddanego do użytku w 1974 r. parkingu i amfiteatru, przewiduje się budowę hotelu turystycznego, rozbudowę sieci gastronomicznej oraz szeregu urządzeń turystycznych.

Na rozgałęzieniu dróg Brenna-centrum — Brenna Leśnica (przyst. PKS Brenna-ośrodek zdrowia) zatrzymujemy się, aby obejrzeć **pomnik Walki i Zwycięstwa**, odsłonięty 7 maja 1972 r. wg proj. Karola Kubali z Ustronia. 15 października 1972 r. odbyła się tu uroczystość odznaczenia Brennej Krzyżem Partyzanckim.

Od pomnika można pojechać w prawo, w głąb doliny Leśnicy, aż do szkoły podstawowej (przyst. PKS Brenna-szkoła, od pomnika 4 km), skąd już najbliższej do zrekonstruowanych ziemnych **bunkrów partyzanckich** na „Diablim Młynie” pod Starym Groniem lub na Grapach pod Orłową. W obu przypadkach dojdzie za zn. żółtymi (do pierwszego dojdzie 20 min., powrót 15 min., do drugiego dojdzie 45 min., powrót 30 min.).

Dojdzie na „Diabli Młyn” — kilkadziesiąt metrów poniżej szkoły skręcamy w prawo, a następnie płytką doliną wchodzimy do lasu. Pod stromym progiem dolinki z gruzem skalnym, szlak skręca ostro w lewo. Białe pasy na drzewach doprowadzają do małej niecki (100 m od szlaku), gdzie znajduje się ziemianka oraz okolicznościowa tablica. Powrót tą samą drogą.

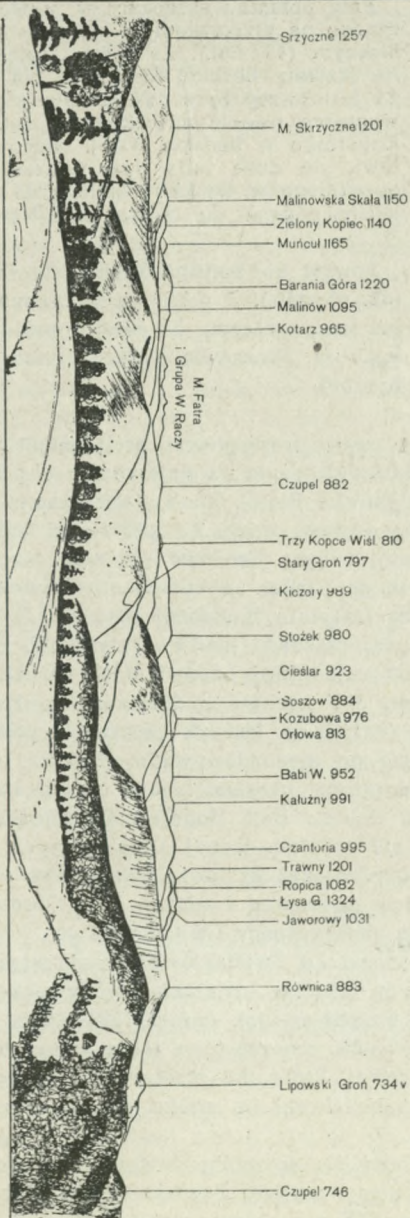
Dojście do Grapy — powyżej szkoły, za mostem na Leśnicy skręcamy w prawo, stromym kamienistym wcięciem wychodzimy na łąkę, potem w prawo i w lewo, dość stromo w górę, skrajem lasu aż do samotnego domostwa. Nieco poniżej tego domu wchodzimy w prawo do lasu na połągą ścieżkę leśną, którą zdążamy aż do szerokiej stromej przecinki, którą prowadzi dalej szlak żółty. Za białymi pasami na drzewach od przecinki do ziemianki na Grapach (ok. 50 m od szlaku). Powrót tą samą drogą.

Wracając z Leśnicy, przy pomniku skręcamy w prawo, do centrum Brennej, mijając po lewej stronie drewniany barak **d. kina** (nr 410) z płytą, upamiętniającą egzekucję sekretarza PPR, Józefa Szewczyka (11 kwietnia 1946 r.), napadniętego przez oddział NSZ w czasie zebrania partyjnego, poświęconego sprawom referendum. Pół kilometra dalej osiągamy centrum Brennej z siedzibą Urzędu Gminy, hotelem, parkingiem i amfiteatrem. Na wprost **kościół** z XVIII w., a za kościołem po lewej stronie **cmentarz**, na którym zbiorowa mogiła partyzantów (w prawym sektorze pod ogrodzeniem). Z centrum Brennej prowadzą szlaki turystyczne na Stary Groń (797 m) i Przeł. Salmopolską (934 m) — zn. czarne, Kotarz (965 m) — zn. niebieskie, przeł. Karkoszczonka (736 m) — zn. żółte oraz czarne, a dalej zielone do schroniska na Błotnym (917 m).

Wycieczka piesza do schroniska na Błotnym (1 godz. 30 min.)

Z parkingu w centrum Brennej kierujemy się na dróżkę poza hotelem za zn. czarnymi dolinką potoku, wychodząc pod stok z brzo-zowym zagajnikiem. Stąd pniemy się w lewo w skos na pagórek, do połączenia ze szlakiem zielonym (ok. 20 min.). Szlak zielony, biegnący drogą leśną prowadzi dość stromo do przełęczki pomiędzy Błotnym a Cisowym, gdzie spotkamy szlak czerwony (ok. 30—40 min.). Na skrzyżowaniu szlaków **pomnik** poświęcony pamięci milicjantów poległych w walkach z ugrupowaniem NSZ.

Panorama spod schroniska na Błotnym

Przy pomniku skręcamy w prawo do widocznego na przeciwległym stoku **schroniska na Błotnym** (45 min.). Ze szczytu piękny widok na grzbiety Beskidu Śląskiego. Na pn. widok na jezioro-zaporę w Wapiennicy i piękne nowoczesne osiedle mieszkaniowe im. Mikołaja Kopernika w Bielsku Białej. Nieco dalej rozlewa się duża tafla Jez. Goczałkowickiego, powstałego w wyniku zbudowania zapory na Wiśle, oddanej do użytku w 1955 r.

Powrót do centrum Brennej tą samą drogą (ok. 45 min.). Z parkingu w Brennej, opisaną już trasą wracamy do skrzyżowania na Bajerkach w Skoczowie, gdzie koniec wycieczki bocznej.

Kontynuując trasę główną pętlą północną beskidzką od skrzyżowania na Bajerkach szosą E7 w kierunku Bielska Białej. Znowu wjeżdżamy na pagórkowaty odcinek trasy. Za pierwszym wzniesieniem osiągamy wioskę **Grodziec** (48 km). Na sąsiednim wzgórzu w parku, średniowieczny zamek, obecnie siedziba Instytutu Zootechnicznego PAN. Prace tej zasłużonej placówki naukowej pozwoliły na wyhodowanie najbardziej odpowiednich gatunków bydła i owiec dla terenów podbeskidzkich. Zamek wystawił w XVI w. Henryk Grodziecki, później wielokrotnie go przebudowywano. Wokół zamku park z kilkunastoma okazami drzew, między innymi 700-letnim dębem. Brat Henryka Grodzieckiego, Wacław, był autorem jednej z najstarszych map Polski, dedykowanej królowi Zygmunтови Augustowi.

Dojście do zamku z przyst. PKS Grodziec drogą lokalną obok gospody GS (15 min).

Na prawo od **Świętoszówki**, rozciągającej się na sąsiednim pagórku, znajduje się wioska **Biery**, w której urodził się Jan Bożek (1782—1835), uzdolniony mechanik, zegarmistrz a także wynalazca maszyny parowej, którą, ku przerażeniu praskich mieszczan, zainstalował na statku pływającym po Wełtawie.

Zbliżamy się do gminy Jaworze **Jasienica**. Z prawej mijamy zakłady **Fabryki Mebli Giętych**, założone w XIX w., obecnie zmodernizowane, produku-

jące również na eksport przeróżne modele pięknych foteli. Spoza zabudowań fabrycznych u stóp beskidzkich wzgórz rozciąga się wieś Jaworze, do niedawna mająca status uzdrowiska (53 km) (przyst. PKS Jaworze-poczta oraz st. PKP Jaworze Jasienica).

Jaworze wzmiankowane było już w 1305 r., a w XVII w. zostało włączone do „państwa” bielskiego. Przechodząca z rąk do rąk wieś, niejednokrotnie mająca kilku właścicieli, w 1754 r. została w całości wykupiona przez Jerzego Ludwika Laszowskiego, który obok folwarku wybudował w 1782 r. ewangelicki dom modlitwy, pierwszy na tym terenie po ogłoszeniu aktu tolerancyjnego. Następcy, rodzina Saint Genois, wybudowali tu klasycystyczny pałac (1793 r.), drugi folwark (1802 r.), nowy murywany kościół katolicki, szkołę. Wreszcie, dzięki ich zabiegom, decyzją Urzędu Krajowego w Opawie, Jaworze uzyskało w 1862 r. status uzdrowiska. Jednym z kuracjuszy był Wincenty Pol, który słowem i piórem głosił sławę nie tylko uzdrowiska, ale i walory tutejszego krajobrazu oraz ludzi mówiących po polsku. Niestety ostatni potomek rodu Saint Genois przegrał cały majątek w gry hazardowe i drogą licytacji kupił go w 1906 r. ostatni dziedzic Jaworza, Henryk Larisch-Mönnich z Karwiny, nie dbający zupełnie o losy uzdrowiska. W 1910 r. powstała tu z inicjatywy Towarzystwa Szkół Ludowych polska szkoła.

Obecnie w d. folwarku siedziba PGR; pałacyk przejęły w 1946 r. władze oświatowe na pierwszy w województwie Państwowy Dom Dziecka (od 1956 r. mieści się tu placówka wychowawcza). W pomieszczeniach zakładu przyrodoleczniczego znajduje się sanatorium dla dzieci. W centrum Jaworza wznosi się pomnik ku czci 56 mieszkańców wioski i okolic, straconych przez okupanta.

Po zwiedzeniu Jaworza kontynuujemy jazdę w kierunku wsch. do Wapienicy, od 1977 r. dzielnicy Bielska Białej wymienionej już w XVI w. (56 km). Czynnych jest tu obecnie wiele zakładów przemysłowych, m. in. jedyna w Polsce Fabryka Pił i Narzędzi „Globus”, Fabryka Artykułów Ściernych,

Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Allen” oraz Bielskie Zakłady Futrzarskie „Beskidiana”. W górnym biegu pot. Wapienica, wzdłuż której rozlokowała się osada, zbudowano w 1931 r. zaporę. Z drogi jezdnej dobrze są widoczne pn. stoki Beskidu z najwyższym w tej partii szczytem Klimczoka (1119 m) i Szyndzielnią (1026 m), na którą prowadzi kolejka linowa.

Dalej dzielnica Bielska Białej — Aleksandrowice. Z prawej strony mijamy Doświadczalne Zakłady Szybowcowe „Delta”, w których powstały prawie wszystkie znane na całym świecie, znakomite polskie szybowce, w tym produkowany obecnie „Jan-tar”, pierwszy polski szybowiec wykonany z tworzywa sztucznego. Z lewej strony wyrasta przed nami nowe osiedle mieszkaniowe im. Mikołaja Kopernika.

Na skrzyżowaniu jedziemy w lewo w skos na ul. Konopnickiej, gdzie u wylotu tej ulicy, na budynku liceum medycznego znajduje się tablica pamiątkowa, przypominająca, że bezpośrednio po zajęciu przez okupanta siedziby V Obwodu PPR i straceniu jej czołowych działaczy w 1944 r., na koszary uderzyła grupa partyzancka AL, zdobywając znaczną ilość broni i amunicji. Z ronda na pl. Zwycięstwa skręcamy ostro w lewo na ul. Jana Sobieskiego. Dojeżdżamy do głównej ul. Piastowskiej, wzdłuż której powstało w minionym trzydziestoleciu pięć nowych osiedli mieszkaniowych.

Jedziemy dalej na wprost. Tuż przed klasycystycznym kościołem ewangelickim z początku XIX w. stoi obelisk dla upamiętnienia rozstrzelanych tu 16 stycznia 1945 r. mieszkańców miasta. Wspomniany kościół zbudowany jest na pd. obrzeżu bielskiego grodziska przedlokacyjnego z XI w. Część fosy i wałów otaczających dość obszerny plac, zachowało się po dzień dzisiejszy. Jedziemy dalej w dół pod wiadukt, za którym po prawej stronie, na wzniesieniu cmentarnym znajduje się gotycki kościół św. Stanisława z XIV w., najcenniejszy zabytek Starego Bielska (ok. 2 km od skrzyżowania z ul. Piastowską). We wnętrzu kościoła zachowała się bardzo interesująca polichromia gotycka, renesansowa i barokowa. W prezbiterium oryginalne

sklepienie spięte zwornikiem z godłem orła piastowskiego, cenny tryptyk późnogotycki z XVI w., gotyckie tabernakulum ścienne oraz XVI-wieczne stalce. Powrót do ul. Piastowskiej tą samą drogą.

Z ul. Sobieskiego skręcamy w dół ul. Piastowskiej w lewo. Na skrzyżowaniu z ul. Miczurina, po lewej kolejno **pomnik** ku czci 25 Polaków straconych tu w listopadzie 1939 r. W głębi ul. Miczurina, siedziba władz wojewódzkich. Ul. Piastowską dojeżdżamy do skrzyżowania z ul. Lenina (po drodze z prawej strony DW PTTK przy ul. Krasieńskiego 38). W 1972 r. podjęto na szeroką skalę przebudowę śródmieścia Bielska Białej. Jednym z pierwszym etapów jest budowa arterii komunikacyjnej północ-południe. W 1974 r. oddano do użytku przebudowany odcinek ul. Armii Czerwonej, okolicz dworca PKP i ul. Lenina, w 1975 r. otworzono ruch przebudowaną ul. Zamkową i ul. Partyzantów. Również węzeł kolejowy uległ znacznej przebudowie. W 1885 r. dotarł do Bielska pierwszy pociąg, w 1963 r. pierwszy pociąg elektryczny, w 1971 r. oddano do eksploatacji dalszy odcinek zelektryfikowanej linii kolejowej Bielsko Białe — Żywiec.

Skręcamy teraz w prawo na ul. Lenina (58 km). Z prawej strony ulicy przeszklony **pawilon wystawowy** artystów plastyków, a nad nim, założony w 1947 r., cieszący się dużą popularnością **Teatr Lalek „Banialuka”**. Za kolejnym skrzyżowaniem po prawej otwiera się odsłonięta i odrestaurowana skarpa z zamkiem Sułkowskich. U jej krańca wjeżdżamy w rozszerzenie ul. Zamkowej, na pl. Zwirki i Wigury, gdzie skręcamy dwukrotnie w lewo, w wąską ul. Sukienniczą, a następnie zamkniętą deptakiem ul. 1 Maja. Samochody osobowe mogą zatrzymać się na parkingu tuż przed teatrem lub na parkingu za pasażem domu z lewej strony (autokary skręcają w prawo na ul. H. Kołłątaja i mogą zatrzymać się na wysepce za torami kolejowymi). Dojazd do Bielska Białej autobusem na dworzec PKS przy ul. Armii Czerwonej na linii Cieszyn — Bielsko Białe lub Wisła — Bielsko Białe, albo też pociągiem z Cieszyna lub Wisły na dworzec PKP.

Bielsko Białe stolica woj. bielskiego zamieszkała przez 156 000 mieszk., największy po Łodzi ośrodek przemysłu włókienniczego a pierwszy w branży wełnianej w kraju. Czynnych jest tu 9 zakładów przemysłu wełnianego, noszących imiona działaczy ruchu robotniczego, członków KPP i PPR: Stanisława Bularza, Pawła Findera, Ludwika Gawlika, Leona Kluski, Józefa Magi, Józefa Niedzielskiego, Tadeusza Rychlińskiego, Andrzeja Zmożka oraz „Bewelana” (powstała z ZPW im. Małgorzaty Fornalskiej i Leona Laska). Drugą poważną gałęzią przemysłową jest rozbudowująca się z wielkim rozmachem Fabryka Samochodów Małolitrażowych. Przemysł maszynowy i elektrotechniczny reprezentują: Fabryka Maszyn Włókienniczych „Befama”, Fabryka Maszyn Elektrycznych „Indukta”, Fabryka Aparatów Elektrycznych „Apena”, Fabryka Wyrobów Śrubowych „Bispol” i in. Znajduje się tu także Studio Filmów Rysunkowych, produkujące znane filmy animowane. 118 fabryk Bielska Białej zatrudnia ponad 50 000 osób, wartość produkcji na jednego pracownika osiąga tu najwyższy wskaźnik w kraju (w 1970 r. — 126 714 zł). Szybki przyrost ludności miasta (od 1960 r. ludność miasta wzrosła 3-krotnie) idzie w parze z intensywnie rozwiniętym budownictwem mieszkaniowym (ponad 60% mieszkańców mieszka w nowym budownictwie). Podjęto też szeroko zakrojone prace nad budową nowej siatki dróg przelotowych i okężnych oraz przebudową śródmieścia.

Założkiem Bielska był przedhistoryczny gród, datowany na XI w. Pod nim, na lewym brzegu Białej rozwinęła się osada, uzyskująca w 1263 r. prawa miejskie. Do 1571 r. należało Bielsko do Piastów cieszyńskich, sprzedane Karolowi Promnitzowi z Pszczyzny, stało się państwem stanowym w ręku kilku rodzin magnackich. W 1752 r. przejęli Bielsko Sułkowscy. Począwszy od XVI w. zaznaczył się szczególny rozkwit rzemiosła sukienniczego, w XIX w. gwałtownie rugowanego przez produkcję przemysłową, co przyczyniło się do zmiany stosunków produkcyjnych, a w końcu do otwartej walki robotników o bardziej godziwe warunki pracy. Strajk w 1890 r. nie obył się bez rozlewu

krwi. Po odzyskaniu niepodległości coraz ostrzej występowały napięcia pomiędzy miejscowymi robotnikami a właścicielami fabryk i urzędnikami, przeważnie związanymi z kapitałem niemieckim. Odbiciem narastającej radykalizacji wśród robotników było powstanie w Bielsku w 1921 r. Komitetu Okręgowego KPRP oraz rozłam najsilniejszej w tym terenie PPS i utworzenie PPS-lewicy (1926 r.). Do tej pory wystąpienia robotników inicjowane przez branżowe związki zawodowe miały przeważnie charakter ekonomiczny (w 1923 r. w demonstracjach wzięło udział 16 850 robotników z Bielska i Białej), później dzięki działalności lewicy, demonstracje nabrały również zabarwienia politycznego. Największym sukcesem KPP było zorganizowanie generalnego strajku solidarnościowego robotników Bielska i Białej dla poparcia żądań robotników sezonowych, zatrudnionych przy regulacji rzeki Wisły. Po wybuchu II wojny żołnierze polscy musieli odpierać ataki z dwóch stron — wkraczających wojsk hitlerowskich i działających z przygotowanych wcześniej stanowisk bojówek. Już w listopadzie rozpoczęły się pierwsze egzekucje Polaków. Akcję represyjną prowadzono skrupulatnie, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami. W takich warunkach, w grudniu 1940 r. powstała organizacja Kółka Przyjaciół Związku Radzieckiego, w której kierownicze funkcje objęli: Leon Wieczorek, Leon Lasek, Stanisław Bularz i Józef Kluska. Dwa lata później członkowie koła utworzyli KO PPR, który inicjował w fabrykach akcje sabotażowe oraz prowadził szeroką propagandę między innymi poprzez wydawanie w Bielsku „Trybuny Śląskiej”, a później „Trybuny Robotniczej”. 29 maja 1944 r. w wyniku zdrady „Ofika”, okupant zajął lokal Komitetu Obwodowego nad Niwką, gdzie poniosło śmierć 7 działaczy PPR z Leonem Laskiem na czele. Podobny los spotkał przedtem inne komórki konspiracyjne ZWZ i AK, mające swoje siedziby w Bielsku i Białej. Odpowiedzią peperowców na akcję okupanta był brawurowy atak oddziału AL pod dowództwem Józefa Farugi na niemieckie koszary nocą 22/23 sierpnia 1944 r. Nękania coraz mocniej

okupant (ok. 300 akcji partyzanckich w 1944 r.), mścił ponoszone straty podczas licznych egzekucji ulicznych. 10 lutego 1945 r. wojska IV Frontu Ukraińskiego, znajdujące się na przedpolu Bielska i Białej ruszyły do ataku i w trzecim dniu zaciętych walk ulicznych Bielsko zostało oswobodzone.

Zupełnie inaczej przedstawiają się dzieje drugiej części miasta — Białej. Od momentu usamodzielnienia się jako osady nad Niwką (1613 r.) należała ona do Królestwa Polskiego, a od czasów rozbioru stanowiła nadgraniczne miasto Galicji. Prawa miejskie uzyskała Biała w 1723 r. W 2 poł. XIX w. miasto stało się centrum życia narodowego i patriotycznego na zach. pograniczu Galicji, załączkiem tej działalności była założona w 1873 r. Czytelnia Polska. Powstałe w 1893 r. Koło Towarzystwa Szkoły Ludowej, dzięki osobistym zabiegom Adama Asnyka, doprowadziło do otwarcia pierwszych szkół polskich. Niemalże znaczenie miała też działalność ks. Stanisława Stojałowskiego, inicjatora ruchu ludowego, założyciela Partii Chrześcijańsko-Ludowej oraz Spółki Ochrony i Pomocy Narodowej w Białej. Dzięki jego poparciu działała tu założona w 1901 r. drukarnia, a przeniesienie w 1904 r. redakcji pism „Pszczółka” i „Wieniec” do Białej, było istotnym czynnikiem propagandowym, konsolidującym polskie społeczeństwo. Po odzyskaniu niepodległości Biała należała do woj. krakowskiego. W 1951 r. nastąpiło połączenie sąsiadujących ze sobą miast Bielska i Białej w jeden organizm miejski. O słuszności decyzji władz PRL świadczy dynamiczny rozwój Bielska Białej, jako głównego ośrodka produkcyjnego, kulturalnego i naukowego Bielskiego Okręgu Przemysłowego.

Zwiedzanie Bielska Białej, na które przeznaczyć trzeba 2—3 godz. (ok. 4 km) rozpoczynamy od parkingu przy ul. 1 Maja, skąd dalej ul. Kołłątaja i ul. Bohaterów Warszawy dochodzimy do kładki nad Białą, do 1950 r. rzeki granicznej pomiędzy dwoma miastami — Bielskiem i Białą. Na drugim brzegu skręcamy w lewo, na skwer przy ul. Bohaterów Stalingradu, gdzie znajduje się secesyjny

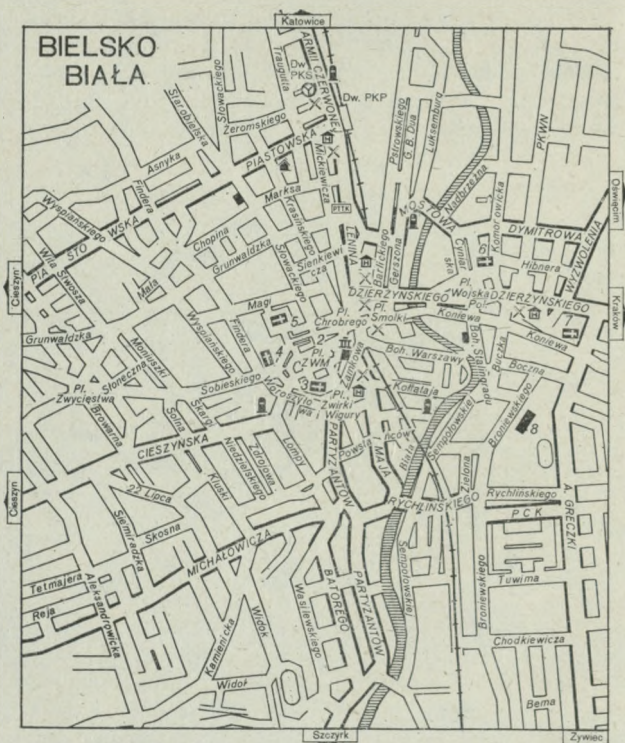
ratusz w Białej, obecnie siedziba Urzędu Miejskiego. W sąsiedztwie pomnik Wdzięczności Armii Radzieckiej oraz bliżej rzeki pomnik, poświęcony pamięci działaczy V Komitetu Obwodowego PPR, którzy zginęli 29 maja 1944 r., w wyniku zdrady miejsca siedziby Komitetu.

Bielsko Biala — ratusz

Dalej ul. Koniewa, przebudowaną arterią komunikacyjną, która do 1970 r. była dwoma wąskimi ulicami biegnącymi równolegle, z płynącym pośrodku pot. Niwką. Jest to historycznie najstarsza część Białej. Po lewej stronie pod nr 33 dom z XVIII w., najstarsza szkoła w Białej z 1812 r. Po prawej stronie, w pasażu domu nr 66, widoczny zamek bielski przy ul. Broniewskiego, wzniesiony w XIX w. przez Habsburgów na miejscu d. zamku Piotra Komorowskiego z XVI w. Od 1893 r. mieści się tu klasztor żeński i zakład opiekuńczy dla dzieci upośledzonych. Obok klasztoru budynek liceum ogólnokształcącego im. A. Asnyka. W pobliżu przy pl. Kościelnym dwuwieżowy kościół Opatrzności Bożej z 1769 r., rozbudowany w XIX w., o pięknym barokowym wystroju wnętrza.

Dalej ul. Dzierżyńskiego przez dwa kolejne place — pl. Wolności i pl. Wojska Polskiego na most na rzece Białej. Przy pl. Wolności zwraca uwagę d. dom cechowy, obecnie Urząd Stanu Cywilnego.

1. Zamek Sułkowskich	6. Kościół ewangelicki z XVIII w.
2. Zabytkowe domy	7. Kościół Opatrzności Bożej
3. Kościół św. Mikołaja	8. Zamek biały z XIX w.
4. Kościół św. Trójcy	
5. Kościół ewangelicki z XIX w.	

Na rogu pl. Wojska Polskiego i ul. Staszica kościół ewangelicki z 1788 r., o gustownym klasycystycznym wystroju wnętrza z połowy XIX w. Obok kościoła d. szkoła ewangelicka z 1783 r.; przy pl. Wolności 2 siedziba zasłużonej placówki kulturalnej Czytelnia Polskiej, założonej w 1873 r. Nad rzeką Białą przechodzimy bulwarem w lewo na równoległą ul. Bohaterów Getta, dalej przez pl. Smolki i ul. Kosmonautów, na ul. Orkana z piękną

rokokową kamieniczką z XVIII w. oraz zachowanymi w głębi ulicy fragmentami murów miejskich z XIV—XVI w.

Na pl. Ks. Ściegiennego na uwagę zasługuje **kościół ewangelicki**, neogotycki, w postaci z 1882 r., przed kościołem **pomnik Marcina Lutra**, a obok kościoła **plebania** z XVIII w. (nr 8) i **d. szkoła ewangelicka** z 1794 r. (nr 6).

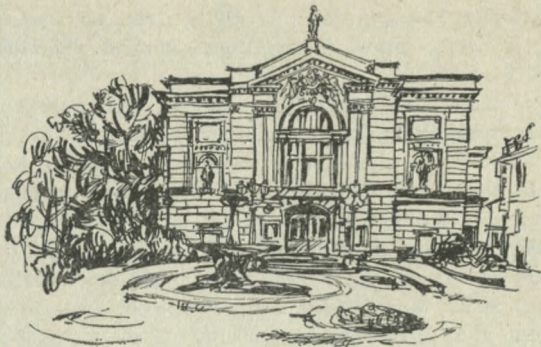
Wychodzimy na kolejny plac miasta — pl. Bohaterów Armii Czerwonej z **pomnikiem Wdzięczności Armii Radzieckiej**, która wyzwoliła miasto 12 lutego 1945 r. Poniżej **kościół św. Mikołaja** z XV w., wielokrotnie przebudowany. Od strony pn. wznosi się **kaplica** byłych właścicieli Bielska, wybudowana na przełomie XVI/XVII w., z tablicą fundacyjną Sunneghów.

Dalej ul. Cieszyńską przez pl. Związku Walki Młodych wychodzimy na ul. Podcienia, której lewa pierzeja wąskiej uliczki zabudowana jest **kamienicami podcieniowymi** z XVII w., stanowiącymi jęden z najcenniejszych fragmentów starej zabudowy Bielska.

Na ul. Kosmonautów 16a **zamek**, wzniesiony przez księcia cieszyńskiego Wacława w XV w., wielokrotnie niszczone pożarami i odbudowany. Ostatniej gruntownej przebudowy dokonano w połowie XIX w. Dwupiętrowy, zbudowany był na rzucie trapezu z dziedzińcem pośrodku, z wieżą od strony pn.-zach. i kaplicą na przedłużeniu skrzydła wsch. Część pomieszczeń zamku zajmuje muzeum z następującymi działami: historia miasta, historia tkactwa i sukienictwa bielskiego, etnografia regionu oraz galeria malarstwa (m.in. obrazy Lubieńskiego, Michałowskiego, Siemiradzkiego, Fałata). W związku z budową przelotowej arterii komunikacyjnej wyburzono domy wzdłuż ul. Zamkowej, odsłaniając wsch. pierzeję wzgórza zamkowego.

Przy ul. Zamkowej secesyjny **teatr** zbudowany w 1890 r., obecnie Państwowy Teatr Polski. Za teatrem, przy ul. 1 Maja (ewentualnie ul. Kołłątaja) parking, z którego wyruszyliśmy na zwiedzanie miasta.

Z parkingu wyruszamy ul. Kołłątaja i ul. Boha-

Bielsko Biala — Teatr Polski

terów Warszawy do ul. Zamkowej, skąd w prawo na ul. Koniewa, następnie w lewo na ul. Wyzwolenia, ok. 2 km. Po prawej stronie cmentarz, na którym spoczywa 11 000 żołnierzy i oficerów Armii Radzieckiej, poległych w drugiej części operacji na Bramę Morawską. W 1968 r. odsłonięto tu monumentalny pomnik projektu Ryszarda Sroczyńskiego, przedstawiający nadnaturalnej wielkości żołnierza, wskazującego kierunek natarcia.

Zawracamy do ul. F. Dzierżyńskiego, gdzie w lewo, a następnie ul. Marszałka Greczki w kierunku Żywca. Za kościołem mijamy basen kąpielowy, stadion BKS, osiedle Grunwaldzkie i elektrociepłownię. Z lewej widoczne jest najbardziej reprezentacyjne osiedle mieszkaniowe Złote Łany z l. 1969—74.

W dzielnicy Mikuszowice (65 km) ul. Morelową i ul. Cyprysową (ok. 1 km od ul. Marszałka Greczki) można dojść do drewnianego kościółka z 1690 r. z ciekawą polichromią mieszczkańską z 1723 r. pędzla Jana Mentila (najbliższy przyst. PKP lub PKS na linii Bielsko Biala — Żywiec — Mikuszowice).

Mikuszowice, rozdzielone w 1655 r. rzeką Białą na Śląskie i Krakowskie, w 1969 r. włączone zostały do miasta Bielsko Biala. Najstarszym i największym zakładem tej dzielnicy jest „Bewelana”.

Niebawem opuszczamy Bielsko Białą, wjeżdżamy do gminy Bystra Wilkowice. Z lewej strony cha-

rakterystyczny wysokościowiec „Stalownik”, Państwowe Sanatorium Chorób Płucnych (na 320 miejsc), oddane do użytku w 1967 r. Nieco dalej gmach dużego domu wypoczynkowego „Kolejarz”.

Wilkowice założył podobno w XII w. opat cysterski, Wilk. W XVI w. wieś odkupił starosta lipnicki, Jan Komorowski. Przez 9 lat, od 1868 r., Wilkowice były stacją końcową dla specjalnych pociągów, dowożących z Bielska niedzielnych wycieczkowiczów, skąd konnymi powozami zdążali oni do sąsiedniej Bystrej. W czasie okupacji stacjonowała tu góraska grupa partyzancka GL pod dowództwem Józefa Habdasa, dająca się mocno we znaki niemieckiej administracji. Zdradzenie miejsca schronienia zakończyło się śmiercią 5 partyzantów, a właściciela domu wraz z rodziną wysłano do Oświęcimia (5 sierpnia 1944 r.).

Druga wioska gminy — Bystra, wymieniona w dokumencie w XVI w., wykupiona została przez Bielsko w 1570 r., podobnie zresztą jak Mikuszowice, od drugiej połowy XIX w. stała się atrakcyjną miejscowością letniskową. W 1910 r. osiadł tu Julian Fałat (1853—1929), znakomity malarz polski, były rektor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. Bystrzański okres Juliana Fałata dalej cechowała żywotność nie tylko w życiu publicznym, ale przede wszystkim w obrazach-impresjach beskidzkiego świata. W 1973 r. w domu Juliana Fałata otworzono muzeum, w którym zgromadzono ocalałe po wojnie płótna i akwarele.

W Wilkowicach (68 km) skręcamy w prawo na drogę lokalną, przecinając tory linii kolejowej Bielsko Biała — Żywiec. Z lewej mijamy pomnik 5 zabitych partyzantów odsłonięty w 1961 r. na skrzyżowaniu z główną drogą w Bystrej (70 km). Skręcamy w prawo i następnie za mostem ostro w lewo. Przy drodze lokalnej sanatorium z okresu międzywojennego, w 1968 r. znacznie rozbudowane. Nieco wyżej, tuż przy drodze „Fałatówka” (71 km). Dojazd bezpośrednim autobusem PKS na linii Bielsko Biała — Bystra do przyst. Bystra-sanatorium lub na linii do Szczyrku do przyst. Bystra-spółdzielnia. Wracamy do skrzyżowania, skręcamy w prawo w

kierunku pd. Na wzniesieniu otwiera się dość rozległy widok na Bramę Wilkowicką (za nami), oddzielającą Beskid Mały od Beskidu Śląskiego (po prawej). Przy dobrej pogodzie widoczne są w oddali szczyty Beskidu Żywieckiego. Minąwszy obniżenie Mesznej, osiągamy skrzyżowanie w **Buczkwicach** (76 km), gdzie skręcamy w prawo, do **Szczyrku**. Dalszą podróż do **Wisły** (105 km) i **Ustroń** (115 km) kontynuujemy wg opisu wycieczki samochodowej trasą 14.

INFORMATOR *

USTROŃ

Ważniejsze adresy

- WPT „Beskidy”, pl. Ratuszowy 1, tel. 399 (28 83)
(także informacja turystyczna)
Dom Książki, ul. 22 Lipca 65, tel. 474 (35 74) **
MO, ul. 1 Maja, tel. 413 (24 13), pogotowie MO,
tel. 87 (997)
Poczta, ul. Kościuszki, tel. 03 (913)
PKP — dworzec Ustroń, ul. Dworcowa, tel. 385
(23 85); dworzec Ustroń Polana, ul. 1 Maja
PKS — Ustroń Rynek; Ustroń Polana
Straż Pożarna, ul. Ogrodowa 11, tel. 408 (24 08); po-
gotowie 08 (998); Polana, tel. 260 (22 60)
Taxi, postój, pl. Ratuszowy, tel. 445 (24 45)
Urząd Miejski, pl. Ratuszowy, tel. 415 (24 15)

Noclegi

- Hotel „Czantoria”, Polana, 1 Maja 99, tel. 268 (34 68)
Hotel „Równica”, 22 Lipca 63, tel. 437 (24 37)
Motel, Ustroń Polana, tel. 546 (25 46)
Stacje turystyczne i kwatery prywatne — informa-
cja w WPT, „Beskidy”, pl. Ratuszowy, tel. 399 (28 82)
Schronisko PTTK, Równica, tel. 448 (24 48)

* Przy opracowywaniu informatora autorzy korzystali z uwag oraz materiałów dostarczonych przez Wydziały Kultury Fizycznej i Turystyki Urzędów Miejskich, Biura Obsługi Ruchu Turystycznego PTTK oraz inne terenowe przedsiębiorstwa turystyczne.

** W nawiasach podano numery telefoniczne, które będą obowiązywały po wprowadzeniu nowej centrali telefonicznej.

Usługi sanatoryjne i lecznicze

Uzdrowisko „Ustroń Jastrzębie”, Zakład Przyrodolecznicy, ul. Mickiewicza 2, tel. 458 (24 58)

Państwowe Prewentorium dla dzieci, Poniwiec 12, tel. 489 (35 89)

Śląski Szpital Reumatologiczny, Zawodzie, tel. 847 (28 47)

Ośrodek Zdrowia, ul. Mickiewicza 2

Apteka, ul. 1 Maja 10, tel. 459 (24 59)

Domy wypoczynkowe FWP

„Belweder”, Zawodzie 13, tel. 478 (24 73)

„Wypoczynek”, ul. 9 Listopada 17, tel. 442 (35 34)

„Źródło Żelaziste”, Zawodzie, tel. 436 (24 36)

Domy wypoczynkowe zakładowe, branżowe, domy leczniczo-rekreacyjne

„Barbara”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Bolesław Śmiały”, Jaszowiec, tel. 491 (35 91)

„Chemik”, Rafineria Nafty Czechowice, Jaszowiec, tel. 513 (35 13)

„Dąb”, Związek Zawodowy Pracowników Łączności, Jaszowiec, tel. 465 (24 65)

„Dom Nauczyciela”, Związek Nauczycielstwa Polskiego, Jaszowiec, tel. 227 (22 27)

„Elektron”, Przedsiębiorstwo Energetyczne w Bielsku Białej, Zawodzie, tel. 899 (28 99)

„Górnik”, Przedsiębiorstwo Robót Górniczych, Brzezi 22, tel. 379 (23 79)

„Gwarek”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Mysłowice”, Jaszowiec, tel. 589 (25 89)

„Jawor”, Zakłady Azotowe w Puławach, Jaszowiec, tel. 393 (23 93)

„Juhas”, Rybnickie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, Jaszowiec, tel. 732 (33 32)

„Kaskada”, Zakłady Energetyczne, Polana 51, tel. 578 (25 78)

„Kolejarz”, Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych, Jaszowiec, tel. 530 (35 30)

„Krokiew”, Przedsiębiorstwo Usług Budownictwa Społecznego w Katowicach, Zawodzie, tel. 611 (26 11)

„Krokus”, Zjednoczenie Przemysłu Cementowego, Jaszowiec, tel. 356 (25 36)

„Leśnik”, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych, Jaszowiec, tel. 572 (25 72)

„Mazowsze”, Mazowieckie Zakłady Rafineryjne i Petrochemiczne, Jaszowiec, tel. 559 (25 59)

„Ondraszek”, Bytomskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, Jaszowiec, tel. 480 (25 59)

„Pałacyk”, ul. Mickiewicza 4, tel. 434 (35 34)

„Pokój”, Huta „Pokój” w Rudzie Śląskiej, Jaszowiec, tel. 627 (26 27)

„Przodownik”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Jan-kowice”, Jelenica 49, tel. 512 (35 12)

„Relaks”, Rybnicka Fabryka Maszyn „Ryfama”, Jaszowiec, tel. 671 (26 71)

„Sasanka”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolnego, Jaszowiec, tel. 503 (25 03)

„Wiecha”, Bielskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego, Jaszowiec, tel. 402 (24 02)

„Zagłębie”, Dąbrowskie Zjednoczenie Przemysłu Węglowego, Jaszowiec, tel. 543 (25 43)

„Zameczek”, Fabryka Palenisk Mechanicznych, Zawodzie

OW Fabryki Automatyki Chłodniczej w Cieszynie, Jelenica, tel. 987 (29 87)

DW Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, Jelenica, tel. 991 (29 91)

OW Kaleciańskich Zakładów Celulozowo-Papierniczych, Zawodzie, tel. 537 (25 37)

DW Kopalni Rud Nieżelaznych, Nierodzim, tel. 02 525

DW Kopalni Węgla Kamiennego „Ziemowit”, Zawodzie, tel. 286 (34 86)

OW Przedsiębiorstwa Wtórnych Surowców Ogniotrwałych, Nierodzim, tel. 02 579

OW Przedsiębiorstwa Remontowo-Montażowego Handlu Wewnętrznego, Polana, tel. 28 27

DW Śląskiego Wydawnictwa Prasowego, Zawodzie, tel. 569 (25 69)

DW Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego, ul. 9 Listopada 16, tel. 786 (27 86)

DW Zakładów Remontowo-Montażowego Przemysłu Chemicznego „Kotłomontaż”, ul. Gwardii Ludowej, tel. 669 (26 69)

DW Zasłużonego Leśnika, Poniwiec 42, tel. 383 (23 83)

Dom Rehabilitacyjno-Lecznicy Fabryki Obrabiarek

„Rafamet”, Zawodzie, tel. 967 (29 67)

Dom Rehabilitacyjno-Lecznicy Kopalni Węgla Kamiennego „Moszczenica”, Zawodzie, tel. 895 (28 95)

Dom Rehabilitacyjno-Lecznicy Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Spółdzielczości, Zawodzie, tel. 846 (28 46)

Dom Rehabilitacyjno-Lecznicy „Elektron” Zakładów Energetycznych Okręg Południe — Zawodzie, tel. 899

Dom Rehabilitacyjno-Lecznicy „Krokiew” Przedsiębiorstwa Usług Budownictwa Socjalnego, Zawodzie, tel. 611

Ośrodek Wczasów Wagonowych PKP, Polana, tel. 837 (28 37)

Restauracje, kawiarnie, bary

Restauracje: „Beskid”, ul. 1 Maja 5; „Gazdówka” (karczma), Nierodzim; „Jelenica”, ul. Partyzantów; „Jaszowiec”, Jaszowiec; Motel, Polana; „Parkowa”, ul. Hutnicza 2; Gospoda GS Nierodzim

Kawiarnie: „Diana”, Dobka; „Jaszowiec”, Jaszowiec; „Kuźnik”, ul. 22 Lipca 63; „Równica”, ul. 22 Lipca; „Watra”, ul. 22 Lipca; „Zocha”, Polana, ul. 1 Maja

Bary: „Bistro”, ul. 1 Maja; „Czantoria”, Polana, ul. 1 Maja 99; „Żywiecki”, ul. Hutnicza; „Goje”, Goje, ul. Cieszyńska; „Hermanice”, Hermanice, ul. Skoczowska; jadalnia „Wrzos”, ul. 1 Maja

Obiekty sportowe

Basen kąpielowy, ul. Świerczewskiego, tel. 380 (23 80)

Kąpieliska nie strzeżone wzdłuż rzeki Wisły

(Wyciągi narciarskie, kolejki górskie, trasy zjazdowe — patrz str. 142)

Stacje benzynowe, parkingi, usługi motoryzacyjne CPN, Brzegi, tel. 221 (22 21); motel, Ustroń Polana, tel. 546 (25 46)

Parkingi: Oaza, ul. Świerczewskiego; Ustroń Polana, ul. 1 Maja; Jaszowiec

Warsztaty samochodowe: Motel, Polana, tel. 546 (25 46)

Józef Heczko, Nierodzim, tel. 02 579; Franciszek Rybica, ul. Cieszyńska 3; Antoni Suszka, ul. Cieszyńska 3a

Kina, kluby, domy kultury

Kino „Uciecha”, ul. 22 Lipca 52

Dom Kultury Kuźni „Ustron”, ul. 22 Lipca; Międzyzakładowy, Jaszowiec

WISŁA

Ważniejsze adresy

Dom Zdrojowy, pl. Hoffa 1
BORT PTTK, Dom Zdrojowy, pl. Hoffa 1, tel. 24 60
PBP „Orbis”, ul. 1 Maja 59, tel. 26 49
WPT „Beskidy”, ul. 1 Maja 45, tel. 27 33
MO, pl. B. Hoffa 2, tel. 997 (pogotowie MO)
Pamiętki, sklep CPLiA, ul. 1 Maja 60
PKP — dworzec Wisła Uzdrowisko, ul. 1 Maja 69, tel. 28 24; dworzec Wisła Głębcze, ul. Dworcowa 7, tel. 25 70
PKS — dworzec, ul. Lipowa 4, tel. 27 15
Straż Pożarna, ul. 1 Maja 3, tel. 998 (pogotowie)
Taxi — postój, pl. Handlowy, tel. 24 30
Urząd Miejski, pl. Hoffa 2, tel. 24 25
Poczta, ul. 1 Maja 54, tel. 25 10
WOP (placówka), ul. Kopydło 51/53, tel. 26 19

Noclegi

Hotel „Centrum”, ul. 1 Maja 57, tel. 27 77
Hotel „Piast”, ul. 1 Maja 45, tel. 27 78
Dom Wycieczkowy PTTK „Nad Zaporą”, ul. Czarne 3, tel. 24 11
Schronisko PTTK „Pod Przysłopiem”, tel. 25 15 (w budowie)
Schronisko PTTK, Stożek, ul. Turystyczna 19, tel. 27 10
Schronisko młodzieżowe, Osiedle Koziańce 12, tel. 21 89
Stacje turystyczne i kwatery prywatne — informacje w biurach podróży

Usługi sanatoryjne i lecznicze

Ośrodek zdrowia, ul. Dziehcinka 4, tel. 24 93
Pogotowie ratunkowe, ul. Dziehcinka 4, tel. 999
Apteka, pl. B. Hoffa 11, tel. 24 10; ul. Dziehcinka 4, tel. 22 13

Domy wypoczynkowe FWP*

„Olszynka”, dyrekcja, ul. Dziehcinka 17, tel. 26 08
„Anita” (1,2,3*), ul. Klonowa 1 (3,4), tel. 26 28

* W nawiasach podano dalsze numery tego samego domu FWP

- „Elżbietanka” (1,2), ul. Głębcze 1 (9), tel. 27 28
 „Idylla” (1, 2, 3), ul. Wyzwolenia 6 (8) oraz ul. Na
 stoku 6, tel. 26 26
 „Irys” (1,2), ul. Wyzwolenia 48 (34), tel. 25 28
 „Jodła”, ul. Groniczek 2, tel. 27 02
 „Kaskada” (1,2,3,4), ul. Dziehcinka 44 (50, 52, 23),
 tel. 25 24
 „Małgorzatka” (1,2,3,4), ul. Kopydło 58 (60,62,103),
 tel. 24 36
 „Marysienka” (1,2,3), ul. Spokojna 11 (12), tel. 27 30
 „Ognisko”, ul. Jawornik 7, tel. 25 50
 „Orlik” (1,2,3), ul. Dziehcinka 3 (5) oraz ul. 1 Ma-
 ja 19, tel. 24 28
 „Ostoja” (1,2), ul. Słoneczna 1, ul. Czarne 12,
 tel. 25 81
 „Patria” (1,2), ul. Kopydło 16, tel. 25 65
 „Pod Baranią”, ul. Biała Wiselka 865, tel. 28 37
 „Wierchy” (1,2), ul. Spacerowa 4 (14), tel. 25 27

Domy wycieczkowe zakładowe i branżowe

- „Agawa”, PBP „Orbis”, ul. Słoneczna 6, tel. 25 18
 „Almira”, KW PZPR w Katowicach, ul. Górnoślą-
 ska 1a, tel. 23 93
 „Arkona”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Gospodar-
 ki Mieszkaniowej Budownictwa Miejskiego w Cze-
 ladzi, ul. Stroma 2
 „Barbarka”, Profilaktyczny Dom Zdrowia Minister-
 stwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie, ul.
 Dziehcinka 9, tel. 27 57
 „Barbórka”, Kopalnia Węgla Kamiennego „1 Maja”,
 Wilchwach, ul. Świerkowa 8, tel. 26 65
 „Belweder”, Wojskowy Dom Wycieczkowy, ul.
 Wyzwolenia 4, tel. 26 79
 „Beskidy”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Bobrek”
 w Bytomiu, ul. Wycieczkowa 10, tel. 22 85
 „Bukowina”, Zakłady Elektromaszynowe „Celma”
 w Cieszynie, ul. Bukowa 5, tel. 20 07
 „Centrostal”, Centrala Stali Jakościowej w Kato-
 wicach, ul. Kopydło 42, tel. 24 42
 „Dymitrow”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Dymi-
 trow” w Bytomiu, ul. Jawornik 52, tel. 20 29
 „Energetyk”, „Energoprojekt” w Katowicach, Kopy-
 dło 44, tel. 24 66

- „Ewa”, „Arged” w Chorzowie, ul. Brzozowa 14, tel. 25 51
- „Ewunia”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Dębieńsko”, Czerwionka, ul. Wyzwolenia 100, tel. 24 05
- „Gawra”, Przedsiębiorstwo Robót Kolejowych nr 5 w Katowicach, ul. Górnośląska 44, tel. 23 92
- „Gazownik”, Górnośląskie Zakłady Gazownicze w Zabrze, Osiedle Bajcary 14, tel. 24 45
- „Grań”, Huta „Batory” w Chorzowie, ul. 22 Lipca 17, tel. 22 43
- „Gronik”, Zjednoczenie Przemysłu Włókienniczego w Bielsku Białej, ul. Słoneczna 10, tel. 21 29
- „Halny”, Rybnickie Przedsiębiorstwo Budownictwa Węglowego „PeBeROW”, w Rybniku, ul. 22 Lipca 38, tel. 24 38
- „Hutnik”, Huta „Ferrum” w Katowicach, Osiedle Bajcary 13, tel. 27 35
- „Janka”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Kleofas” w Katowicach, ul. Bukowa 3, tel. 25 39
- „Jubilat”, Usługowa Spółdzielnia Inwalidów w Chorzowie, ul. Bukowa 9, tel. 22 84
- „Kasztelanka”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Michał” w Siemianowicach, ul. Kasztanowa 5, tel. 24 02
- „Kłos”, Wojewódzki Związek Gminnych Spółdzielni w Katowicach, ul. Na stoku 2, tel. 27 38
- „Kontakt”, Południowe Zakłady Sprzętu Elektrotechnicznego w Czechowicach Dziedzicach, ul. Kopydło 28, tel. 25 84
- „Krokus”, Zakłady Urządzeń Socjalnych w Łodzi, ul. Górnośląska 9, tel. 22 66
- „Lechia” „Polifarb” w Cieszynie Markłowicach, ul. Dworcowa 13, tel. 23 03
- „Limba”, Zjednoczenie Zakładów Gazów Technicznych „Polgaz” w Gliwicach, ul. Górnośląska 5, tel. 21 74
- „Limba”, „Elektrobudowa” w Katowicach, ul. Ma-linka 35, tel. 24 61
- „Lotos”, Okręgowy Zarząd Wodny w Gliwicach, ul. 22 Lipca 31, tel. 24 77
- „Łada”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Transportu Handlu Wewnętrznego w Katowicach, ul. Dziechcin-ka 54, tel. 26 41

„Milowice”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Milowice” w Czeladzi, ul. Górnośląska 4, tel. 20 36

„Potok”, Śląskie Zakłady Jajczarsko-Drobiarskie w Chorzowie, ul. Bukowa 14, tel. 20 97

„Przedwiośnie”, Profilaktyczny Dom Zdrowia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie, ul. Dziehcinka 7, tel. 26 06

„Regle”, Zakład Usług Socjalnych Śląskiego Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego w Katowicach, ul. 22 Lipca 12, tel. 22 83

„Relaks”, Urząd Wojewódzki w Katowicach, ul. 22 Lipca 35, tel. 22 05

„Rena”, Profilaktyczny Dom Zdrowia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie, ul. Wyzwolenia 72, tel. 27 04

„Rozbarczanka”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Rozbark” w Bytomiu, ul. Dziehcinka 48, tel. 22 58

„Rymer”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Rymer” w Niedobczycach, ul. Wyzwolenia 38, tel. 26 98

„Silesia”, Rybnickie Zakłady Metalowe „Silesia” w Rybniku, ul. Bukowa 4

„Skalnica”, Przedsiębiorstwo Robót Górniczych w Mysłowicach, ul. Górnośląska 42, tel. 21 55

„Smrek”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Staszic” w Katowicach, ul. 22 Lipca 21, tel. 27 65

„Storczyk”, Huta Metali Nieżelaznych w Szopienicach, ul. Górnośląska 3, tel. 24 81

„Start”, Ośrodek Przygotowań Olimpijskich, ul. Olimpijska 1, tel. 24 14

„Szombierki”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Szombierki” w Bytomiu, ul. Wyzwolenia 96, tel. 26 24

„Tęcza”, Wojewódzka Spółdzielnia Spożywców w Katowicach, ul. Miła 2, tel. 26 66

„Turnia”, Zakłady Azotowe w Chorzowie, ul. Gimnazjalna 14, tel. 25 69

„Tyszanka”, Tyskie Zakłady Piwowarskie w Tychach, ul. Turystyczna 34, tel. 25 42

„Uroczą”, Przedsiębiorstwo Robót Górniczych w Jastrzębiu, ul. 22 Lipca 30 (32), tel. 27 42

„Uroczysko”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Katowicach, ul. 22 Lipca 33, tel. 22 71

„Uśmiech”, Kombinat Budownictwa Ogólnego ROW w Rybniku, ul. Chałupiańska 1, tel. 23 52

„Walenty-Wawel”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Walenty-Wawel” w Rudzie Śląskiej, ul. Jawornik 50, tel. 25 87

„Zameczek”, Urząd Rady Ministrów, w Warszawie, ul. Zamkowa, tel. 24 33

„Eos”, Zakłady Prefabrykatów Przemysłu Węglowego w Rybniku, ul. Willowa 16

„Rubin”, PBP „Orbis”, ul. Willowa 20, tel. 21 04

„Cisówka”, DW Pracowników NBP, ul. Górnośląska tel. 21 03

Restauracje, kawiarnie, bary

Restauracje: DW PTTK „Nad Zaporą”, ul. Czarne 3; „Gospoda” (karczma regionalna), ul. Wyzwolenia 63; „Fojtula”, ul. Biała Wisełka; „Malinka”, ul. Malinka 73; „Ogrodowa”, ul. 1 Maja 45; „Turystyczna”, ul. Kopydło 69; „Zdrojowa”, pl. Hoffa 1

Kawiarnie: „Aleksandra”, ul. 1 Maja 26; „Anita” — FWP „Anita”, ul. Klonowa 1; „Centrum”, ul. 1 Maja 57; „Halny”, DW „Halny”, ul. 22 Lipca 38; „Jarzębata”, ul. Gimnazjalna 15; „Smrek”, DW „Smrek”, ul. 22 Lipca 21; „Femina”, ul. Wyzwolenia 33

Bar „Wisła”, park Kopczyńskiego; jadłodajnia „Zacisze”, ul. 1 Maja 57; smażalnia ryb, pl. Handlowy.

Obiekty sportowe

Basen kąpielowy, park Kopczyńskiego

Kąpieliska nie strzeżone wzdłuż rzeki Wisły

(Wyciągi narciarskie, kolejki górskie, trasy zjazdowe — patrz str. 142).

Stacje benzynowe, parkingi, usługi motoryzacyjne

CPN, Wisła Oaza, ul. 1 Maja 50, tel. 27 89

Parkingi: pl. Handlowy, ul. Czarne (naprzeciwko DW PTTK); ul. Kolejowa, ul. Wyzwolenia; Kubalonka

Warsztaty samochodowe: Jan Cieślak, ul. Żwirowa 1, tel. 23 40; Rudolf Orliński, ul. Ochorowicza 1, tel. 22 80; Jan Penkała, Czarne; Jan Pilch, ul. Wyzwolenia 4, tel. 23 60

Kina, kluby, muzea

Dom Książki, ul. 1 Maja 51, tel. 24 53

Kino „Marzenie”, Dom Zdrojowy, pl. Hoffa 1,
tel. 25 46

Muzeum Beskidzkie, ul. 1 Maja 55, tel. 22 50.

SZCZYRK

Ważniejsze adresy

WPT „Beskidy”, ul. Myśliwska, tel. 124 lub tel.
Bielsko 26 937

Dom Książki, ul. Myśliwska, tel. 125

MO, ul. Beskidzka, tel. 37

Poczta, ul. Beskidzka, tel. 100

Górskie Pogotowie Ratunkowe, Centralna Stacja
Ratunkowa w DW PTTK, ul. Górska, tel. 62 (w se-
zonie zimowym czynna całą dobę, w okresie letnim
w niedziele i święta)

Stacje GOPR w sezonie zimowym — schronisko
PTTK na Skrzycznym, Hala Jaworzyna (stacja po-
średnia wyciągu krzesełkowego), Hala Skrzyczeń-
ska, Hala Sucha, Dolina Czyrnej, dolna stacja wy-
ciągu orczykowego na Palenicę, Górniczy Ośrodek
Narciarski przy ul. Narciarskiej.

Górniczy Ośrodek Narciarski, ul. Narciarska, tel. 130

Szkoła Narciarska PTTK, tel. 66

PKS, dworzec — ul. Dworcowa

Taxi — postoje: ul. Dworcowa (obok dworca PKS);
ul. Myśliwska (obok stacji kolejki linowej)

Urząd Miejski, ul. Myśliwska, tel. 83

Naprawa sprzętu narciarskiego: Kazimierz Cembala,
ul. Myśliwska, tel. 116; Józef Kaim, ul. Myśliwska;
Jan Mysłajek, ul. Myśliwska; Szymon Wieczorek,
ul. Olimpijska; Adam Więzik, ul. Jasna

Wypożyczalnia sprzętu narciarskiego: Dom Wyciecz-
kowy PTTK, ul. Górska; WPT, ul. Myśliwska, tel.
124; DW FWP „Maria” 6, ul. Beskidzka, tel. 142

Noclegi

Dom Wycieczkowy PTTK, ul. Górska, tel. 47

Schronisko młodzieżowe PTSM, ul. Beskidzka, tel.
55 (repcja w godz. 8—15 z wyjątkiem dni świą-
tecznych)

Schronisko PTTK na Skrzycznem, tel. 49
Kwatery prywatne — informacje w biurach podróży

Usługi lecznicze

Pogotowie ratunkowe, ul. Zdrowia, tel. 143
Ośrodek zdrowia, ul. Zdrowia, tel. 126
Apteka, ul. Beskidzka, tel. 20

Domy wypoczynkowe FWP

„Halka”, ul. Sosnowa (dojście od ul. Myśliwskiej)
„Maria”, ul. Beskidzka, tel. 29
„Skalite”, ul. Beskidzka, tel. 57
„Zakopianka”, ul. Górska, tel. 81

Domy wypoczynkowe zakładowe i branżowe*

„Drukarz”, Związek Zawodowy Pracowników Poli-
grafii w Katowicach, ul. Górska, tel. 76
„Ewa”, Kopalnia Węgla Kamiennego w Sosnowcu,
ul. Beskidzka tel. 17
„Elektromontaż”, Przedsiębiorstwo Robót Elektrycz-
nych „Elektromontaż” w Katowicach, ul. Skalista
„Gronie”, Kombinat Usług Socjalnych „Beskid” w
Bielsku Białej, ul. Salmopolska, tel. 71
„Gliwiczanka”, Gliwickie Zakłady Tworzyw Sztucz-
nych, ul. Widokowa
„Iza”, Gliwickie Zakłady Izolacyjne „Izola”, ul. Sło-
neczna, tel. 105
„Orle gniazdo”, Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Bu-
downictwa Miejskiego, w Tychach, ul. Wrzosowa,
tel. 25
„Radosna”, Kombinat Górniczo-Hutniczy „Orzeł Bia-
ły” w Brzezinach Śl., ul. Spacerowa, tel. 112
„Silesia”, Zakłady Cynkowe „Silesia” w Katowi-
cach, ul. Uzdrowskowska, tel. 78
„Zacisze”, Katowicka Fabryka Mebli, ul. Myśliw-
ska, tel. 98
„Zagórzanka”, Kopalnia Węgla Kamiennego „Morti-
mer — Porąbka” w Zagórzcu, ul. Zdrowia, tel. 88
„Zagroń”, Zabrzezańskie Zjednoczenie Przemysłu Wę-
glowego, ul. Wrzosowa, tel. 43 i 109

* UWAGA! W spisie nie podano domów i stacji turystycz-
nych będących od 1 I 1976 r. w gestii WPT

DW Czechowickich Zakładów Przemysłu Zapałczanego w Czechowicach Dziedzicach, ul. Salmopolska
DW Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice”,
ul. Poziomkowa, tel. 12 71 29

DW Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodno-Kanalizacyjnego w Bielsku Białej, ul. Myśliwska

DW Przedsiębiorstwa Materiałów Posadzkowych Przemysłu Węglowego w Katowicach, ul. Poziomkowa

DW Zjednoczenia Przemysłu Włókienniczego „Lenko” w Bielsku Białej, ul. Willowa, tel. 44

Restauracje, kawiarnie, bary

Restauracje: Dom Wycieczkowy PTTK, ul. Górska; „Myśliwska”, ul. Myśliwska; „Patria”, ul. Beskidzka; „Pod Skrzycznem”, ul. Myśliwska; „Żylica”, ul. Beskidzka; „Letnia”, ul. Myśliwska

Kawiarnie: „Arkadia”, ul. Górska; „Diabelski Młyn” (klubokawiarnia regionalna w DK), ul. Myśliwska; DW PTTK, ul. Górska; Dom Handlowy „Żylica”, ul. Beskidzka; DW „Gronie”, ul. Salmopolska; „Maria” DW FWP, ul. Beskidzka; „Zagroń” DW, ul. Wrzosowa

Bary: „Bagatela” (bistro), ul. Beskidzka; „Goplana” (jadłodajnia), ul. Myśliwska; „Limba”, ul. Myśliwska; „Pod Klimczokiem”, ul. Górska; „Pod wyciągiem”, ul. Myśliwska (w budynku dolnej stacji); „Solisko”, ul. Wiślańska

Obiekty sportowe

Basen kąpielowy, ul. Spacerowa

Kąpieliska nie strzeżone wzdłuż pot. Żylica

(Wyciągi narciarskie, kolejki górskie, trasy zjazdowe — patrz str. 142, 143).

Stacje benzynowe, parkingi, usługi motoryzacyjne

CPN, ul. Myśliwska, tel. 137 (napełnianie butli gazem propan-butan)

Parkingi: ul. Myśliwska (naprzeciwko stacji wyciągu krzesikowego); ul. Górska (obok domu wycieczkowego PTTK); ul. Salmopolska (obok DW „Gronie”); ul. Dworcowa (obok dworca PKS); ul. Narciarska (obok Górniczego Ośrodka Narciarskiego); ul. Bes-

kidzka (obok domu handlowego „Żylica”); ul. Wiślańska.

Naprawa samochodów, ul. Górska (parking obok DW PTTK)

Kina, domy kultury

Kino „Beskid”, ul. Myśliwska, tel. 125

Dom Kultury, ul. Myśliwska

BIELSKO BIAŁA

Ważniejsze adresy

BORT PTTK, ul. Dąbrowskiego 4, tel. 23 648

„Orbis”, ul. Lenina 9a, tel. 24 270

„Gromada”, ul. Zamkowa 6, tel. 27 191

„Turysta”, ul. 1 Maja 10, tel. 29 634

PKP — dworzec główny, ul. Armii Czerwonej, tel. 21 051

PKS — dworzec, ul. Armii Czerwonej, tel. inf. 22 825

MPK, tel. 23 409

Taxi — postoje: ul. Armii Czerwonej (koło dworca PKP); ul. Krasińskiego (od pl. Chrobrego); pl. Wojska Polskiego

MO ul. Rychlińskiego 17, tel. 24 041, pogotowie MO, tel. 997

Poczta główna, ul. 1 Maja, tel. 23 353

Pogotowie ratunkowe, ul. Emilii Plater 14, tel. 999

Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, ul. Piastowska 3, tel. 23 611

Pogotowie Pomocy Drogowej, tel. 22 736

Urząd Miejski, pl. Bohaterów Stalingradu 10, tel. 27 291

Urząd Wojewódzki, ul. Miczurina 2, tel. 21 876

Noclegi

Dom wycieczkowy PTTK, ul. Krasińskiego 38, tel. 26 262

Schronisko młodzieżowe, ul. Komorowicka 25, tel. 27 466

Hotel „Beskid”, ul. Piastowska 1, tel. 26 937

Hotel „Pod Orłem”, ul. Dzierżyńskiego 46c, tel. 26 081

Hotel „Pod Poczta”, ul. 1 Maja 4a, tel. 26 037

Hotel „Prezydent”, ul. Lenina 12, tel. 27 211

Restauracje, kawiarnie, bary

Restauracje: „Patria”, ul. Kosmonautów 19; „Italia”, ul. Kosmonautów 3; „Pod Orłem”, ul. Dzierżyńskiego 46; „Prezydent”, ul. Lenina 12; „Teatralna”, ul. 1 Maja 4; „Starówka”, pl. Smolki 5.

Kawiarnie: „Beskid”, ul. Dzierżyńskiego 46; „Klubowa”, ul. Lenina 10; „Mimoza”, pl. Chrobrego 2; „Murzynek”, ul. Dzierżyńskiego 21; „Parkowa”, ul. Marksa 19; „Prezydent”, ul. Lenina 12.

Bary mleczne: „Ekspress”, ul. Lenina 39; „Krokus”, ul. Marszałka A. Greczki 89; „Wrzos”, pl. Smolki 5

Obiekty sportowe

Stadion BKS „Stal”, ul. Marszałka A. Greczki; boisko BBTS „Włókniarz”, ul. W. Wasilewskiej; boisko KS „Beskid”, Mikuszowice Śl.; sala sportowa BBTS „Włókniarz”, ul. Słowackiego 17; korty tenisowe, ul. Partyzantów 57; pływalnie: ul. Konopnickiej 3, ul. Marszałka A. Greczki

Stacje benzynowe, parkingi, usługi motoryzacyjne
CPN: ul. Armii Czerwonej, tel. 25 588; ul. Cieszyńska, tel. 22 368; ul. Kołłątaja, tel. 26 288; ul. Mostowa, tel. 22 341

Parkingi: ul. Koniewa, ul. Lenina (obok hotelu „Prezydent”), pl. Wojska Polskiego, ul. Krasieńskiego, ul. 1 Maja, pl. Żwirki i Wigury

Warsztaty samochodowe: TOS, ul. Partyzantów 111, tel. 23 217, Baza PKS, ul. PKWN 54, tel. 22 091

Kina, kluby, domy kultury, muzea, teatry

Kina: „Apollo”, ul. 1 Maja 5; „Rialto”, ul. 1 Maja 7; „Krokus”, ul. Bystrzańska 8; „Sportowiec”, ul. Marszałka A. Greczki; Dom Muzyki, ul. Słowackiego 27; „Wanda”, ul. Marszałka A. Greczki

Dom Kultury Włókniarzy, ul. 1 Maja 12; Pawilon ZPAP, ul. Lenina 11a; Klub Studencki „Westa”, ul. Czarneckiego 3; Muzeum, Zamek, ul. Kosmonautów 16a; Państwowy Teatr Polski, ul. 1 Maja 1; Państwowy Teatr Lalek „Baniałuka”, ul. Mickiewicza 20.

BŁOTNY

Schronisko PTTK, Brenna, tel. 12 284

BRENNA

PKS na linii Skoczów — Brenna Bukowa i Brenna Leśnica

WPT „Beskidy”, centrum, tel. 12 276

MO, tel. 12 227

Hotel „Beskid”, centrum, tel. 12 276

Parking, centrum (naprzeciwko hotelu „Beskid”)

Poczta, centrum, tel. 12 290

Urząd Gminy, tel. 12 222

Ośrodek zdrowia, tel. 12 211

Restauracje: „Beskid”, centrum; „Leśnica”, Leśnica; „Pod Kotarzem”, Bukowa; „Spalona”, Spalona

BUCZKOWICE

PKS na linii Bielsko Biała — Szczyrk

Poczta, tel. 12 570

Ośrodek zdrowia, tel. 12 596

Restauracja „Na Kolanie”, tel. 12 597

BYSTRA-WILKOWICE

PKP na linii Bielsko Biała — Żywiec

PKS lub MPK na linii Bielsko Biała — Bystra — Wilkowice lub Bielsko Biała — Szczyrk

MO, tel. 63

Urząd Gminy, tel. 46

Ośrodek zdrowia, tel. 42

Restauracja „Bystrzanka”

CIESZYN

Ważniejsze adresy

BORT PTTK, ul. Mennicza 48, tel. 10 86

„Orbis”, Rynek 19, tel. 12 40

PZMot, Delegatura Graniczna, ul. Zamkowa 4, tel. 17 36

CPN: ul. Armii Ludowej, tel. 11 13; ul. Bielska, tel. 19 88; ul. Bielska (motel), tel. 541

PKP — dworzec, ul. Hajduka, tel. 13 71
PKS — dworzec, ul. Dzierżyńskiego, tel. 12 79
Taxi — postój, Rynek, tel. 18 00
MO, pl. Wolności, tel. 11 09
Poczta, Rynek 13, tel. 03
Pogotowie ratunkowe, ul. Bielska 4, tel. 09
Urząd Miejski, Rynek 1, tel. 17 01

Noclegi

Hotel „Pod Jeleniem”, Rynek 20, tel. 11 40
Motel, ul. Bielska 200, tel. 541

Restauracje, kawiarnie, bary

Restauracje: „Centralna”, ul. Mennicza 1; „Pod Jeleniem”, ul. Regeera 1; „Nowa”, ul. J. Krasickiego 6; „Strzecha”, ul. 1 Maja 6; „Targowa”, pl. Stary Targ 1; „Zamkowa”, ul. Armii Czerwonej 64
Kawiarnie: „Baszta”, ul. Zamkowa; „Pod Jeleniem”, Rynek 20; „Pod Arkadami” Rynek 4; „Filipinka”, ul. Armii Czerwonej 7; „Nowa”, ul. J. Krasickiego 6
Bary: „Pod Jeleniem”, ul. Szeroka; „Tempo”, ul. Garncarska 1; „Garmażeryjny”, Rynek 17; mleczny, ul. Szersznika 5

Obiekty sportowe

Boisko KS „Cieszyn”, al. Jana Łyska; basen pływacki, al. Jana Łyska; hala sportowa KS „Cieszyn”, al. Jana Łyska

Stacje, benzynowe, parkingi, usługi motoryzacyjne

Parkingi: ul. Michejdy, Rynek, pl. Dominikański, Stary Targ, pl. Teatralny, ul. Garncarska, al. Jana Łyska, ul. Bolesława Chrobrego, ul. Stalmacha, pl. Kościelny

Warsztaty samochodowe: „Autoservice”, ul. Filasiewiczza 2, tel. 505; Baza PKS, ul. Świerczewskiego 21, tel. 12 61 (wjazd ul. Solną); Motel, ul. Bielska 200 (pogotowie drogowe), tel. 541

Kina, kluby, muzea, domy kultury

Kino „Zacisze”, ul. Błogocka; Muzeum, ul. T. Regeera 6; Dom Kultury, Rynek 12; Klub „Włóknierz”, ul. Armii Czerwonej 15

GÓRKI WIELKIE

PKS na linii Skoczów — Brenna
Pocza, tel. 12 396
Restauracja „Centrum”
Muzeum Biograficzne Zofii Kossak, tel. Skoczów 12 444

ISTEBNA

PKS na linii Wisła — Koniaków lub Jaworzynka
MO, tel. 13
Stacje turystyczne — informacje BORT PTTK w
Wiśle lub WPT w Istebnej, tel. 83
Pocza, centrum, tel. 72
Urząd Gminy, centrum, tel. 17
Ośrodek zdrowia, centrum, tel. 56
Restauracje: „Andziółówka”, Andziółówka; „Kuba-
lonka”, Kubalonka; „Rogowiec”, centrum; „U Ujca”,
centrum

JAWORZE-JASIENICA

PKP — dworzec, tel. 269
PKS — przyst. na linii Bielsko Biała — Cieszyn;
przyst. MPK na linii Bielsko Biała — Jaworze
MO, centrum, tel. 215
Pocza, Jaworze Dolne, tel. 244
Urząd Gminy, Jaworze, tel. 265
Ośrodek zdrowia, Jaworze, tel. 234
Restauracje: „Pod Gruszką”, centrum, tel. 216; „Na
rozdrożu”, Jasienica, tel. 139

KLIMCZOK

Schronisko PTTK, tel. Bielsko Biała

KONIAKÓW

PKS — przyst. na linii Wisła — Koniaków lub Ży-
wiec
Stacje turystyczne i kwatery prywatne — informa-
cja BORT PTTK w Wiśle lub WPT w Istebnej
Pocza, centrum, tel. 6

Restauracja „Pod Ochodzitą”, centrum, tel. 8
Ośrodek zdrowia, centrum, tel. Istebna

ŁODYGOWICE

PKP — przyst. na linii Bielsko Biała — Żywiec
PKS — przyst. na linii Bielsko Biała — Żywiec
MO, tel. 7
Urząd Gminy, tel. 9
Ośrodek zdrowia, tel. 16

MILÓWKA

PKP — na linii Żywiec — Zwardoń
PKS — przyst. na linii Żywiec — Wisła i Żywiec —
Rajcza, Rycerka, Ujszoły, Złatna
MO, tel. 7
Urząd Gminy, tel. 1
Ośrodek zdrowia, tel. 14
Restauracja „Milówka”

NIERODZIM

PKS — przyst. na linii Skoczów — Ustroń — Wisła
Poczta, tel. 12 597
Wyżywienie — patrz Ustroń

RADZIECHOWY-WIEPRZ

PKP na linii Żywiec — Zwardoń
PKS — przyst. na linii Żywiec — Rajcza i Żywiec
— Wisła
Urząd Gminy, Wieprz, tel. Bystra 4
Ośrodek zdrowia, Wieprz, tel. 10
Restauracja GS, Wieprz

RAJCZA

Biuro zakwaterowań WPT (k. Zoń), ul. Górską 16
CPN, ul. Ujsolska, tel. 65
PKP na linii Żywiec — Zwardoń
PKS — przyst. na linii Żywiec — Rajcza, Ujszoły,
Złatna, Rycerka

Taxi, Rynek
MO, ul. Górską, tel. 7
Noclegi — informacje w BORT PTTK Żywiec i WPT
„Beskidy” w Rajczy
Poczta, ul. Ujsolska 2
Urząd Gminy, Rynek, tel. 3
Restauracja „Parkowa”, ul. Górską; kawiarnia „Baj-
ka”, ul. Górską 14; bar, ul. Górską, tel. 68

RÓWNICA

Schronisko PTTK, tel. Ustroń 448

RYBARZOWICE

PKS — przyst. na linii Żywiec — Szczyrk
MO
Poczta
Gospoda GS

RYCERKA DOLNA

PKP — przyst. na linii Żywiec — Zwardoń
PKS — przyst. na linii Żywiec — Rajcza — Ry-
cerka Górna
Hotel
Bar „Rycerski”, tel. 26

SKOCZÓW

CPN, ul. Katowicka, tel. 204
PKP, ul. Mickiewicza, tel. 428
WPT „Beskidy”, ul. Gwardii Ludowej 10, tel. 681
PKS — dworzec, ul. Katowicka, tel. 288
Taxi — postój, Rynek, tel. 441
MO, ul. Łęgowa 9, tel. 213
Hotel Miejski, ul. Gwardii Ludowej 10, tel. 681
Poczta, ul. Mickiewicza, tel. 500
Pogotowie Ratunkowe, ul. Mickiewicza, tel. 09 lub
209
Urząd Miejski, Rynek 1, tel. 495
Warsztaty samochodowe: Józef Gorgosz, ul. Połu-
dniowa 2; Karol Krzok, ul. Bielska 42; Władysław
Mieszek, ul. Szewczyka 21

Restauracje: „Hotelowa”, ul. Gwardii Ludowej 10;
„Nowa”, ul. Mickiewicza; „Klubowa”, ul. Cieszyńska 4; „Staromiejska”, Rynek 13

SÓL

PKP na linii Żywiec — Zwardoń
PKS na linii Żywiec — Rajcza — Rycerka Górna
Restauracja „Solanka”

SZYNDZIELNIA

Schronisko PTTK, tel. Bielsko Biała

WĘGIERSKA GÓRKA

CPN, ul. Kościuszki, tel. 72
PKP na linii Żywiec — Zwardoń
PKS na linii Żywiec — Rajcza lub Wisła
Obozowisko PTTK „Zielone” (czynne latem) tel. 82
— informacje w BORT PTTK w Żywcu oraz WPT
„Beskidy” w Żywcu
Poczta, ul. Kościuszki 37, tel. 47
Ośrodek zdrowia, pl. Wyzwolenia 2, tel. 41
Urząd Gminy, ul. Kościuszki 32, tel. 13
Zajazd turystyczny „Nad Sołą”, ul. Kościuszki; bar
„Harnaś”, ul. Kościuszki; kawiarnia, ul. Zielona 6a

ZWARDOŃ

PKP na linii Żywiec — Zwardoń
PKS na linii Żywiec — Zwardoń
Dom Wycieczkowy PTTK, tel. 5; stacje turystyczne — informacje w BORT PTTK w Żywcu
Kwatery prywatne — informacje WPT „Beskidy” w Żywcu
Poczta
Ośrodek zdrowia, tel. 11
Bar „Turystyczny”, tel. 2

ŻYWIEC

BORT PTTK, pl. Zjednoczenia 1a, tel. 29 66
BPP „Orbis”, ul. Zamkowa 23, tel. 39 70

WPT „Beskidy”, pl. Zjednoczenia 12, tel. 27 01
CPN, ul. Wesoła 3, tel. 28 72; ul. Sienkiewicza
PKP — dworzec główny, ul. Marchlewskiego; dworzec PKS, ul. Marchlewskiego, tel. 28 43; MPK na linii Żywiec Browar — Żywiec Sporysz
Taxi — postoje, ul. Marchlewskiego; pl. Zjednoczenia
MO, pogotowie, tel. 97
Muzeum, ul. Kościuszki 31
Hotel „Polonia”, ul. Kościuszki 42, tel. 20 63; Hotel turystyczny WPT, pl. Zjednoczenia 12, tel. 27 01
Schronisko młodzieżowe, ul. Waryńskiego 4 (czynne latem)
Schronisko młodzieżowe, ul. Beskidzka, Góra Burgałowska (czynne latem)
Stacje turystyczne — informacje w BORT PTTK
Parkingi: ul. Kościuszki, ul. Słowackiego, ul. Zamkowa
Poczta, ul. Kościuszki 31
Pogotowie ratunkowe, ul. Handlowa, tel. 23 74
Szpital, ul. Sienkiewicza, tel. 30 36
Urząd Miejski, pl. Zjednoczenia 2, tel. 29 96
Warsztaty samochodowe: baza PKS, ul. Grunwaldzka 3, tel. 20 49; ul. Marchlewskiego 24; ul. Słowicza 10; ul. Wesoła 2; ul. Węglowa 4
Wypożyczalnia sprzętu turystycznego, ul. Kościuszki 33
Restauracje: „Beskid”, ul. Browarna 278; „Jubileuszowa”, ul. Nowotki bl. 9; „Pod Filarem”, ul. Mickiewicza 1; „Polonia”, ul. Kościuszki 38; „Turystyczna”, ul. Marchlewskiego 65
Bar: „Ekspresowy”, ul. Marchlewskiego 65; (mleczny), „Dworcowy”, ul. Browarna 1; „Szarotka” (mleczny) pl. Zjednoczenia 4
Kawiarnie: „Carmen”, ul. Kościuszki; „Malwa”, pl. Zjednoczenia

WYKAZ KOLEJEK I WYCIĄGÓW NARCIARSKICH

Miejscowość	Rodzaj wyciągu	Gestor	Długość w metrach	Różnica wzniesień w metrach
Ustron	Wyciąg krzeselkowy Ustron Polana — Czantoria	COSTIW	1640	474
Wisła	Wyciąg orczykowy Ustron Jaszowiec — Palenica	KWK „Anna” Pszów	964	200
	Wyciąg orczykowy Wisła Nowa Osada — Czupel	KWK „Bobrek” Bytom	950	240
	Wyciąg orczykowy Wisła Partecznik — stok Kamiennego	KWK „Staszic” Katowice	365	900
	Wyciąg orczykowy Wisła Jawornik — stok Wielkiej Czantorii	KWK „Walenty-Wawel” Ruda Sl. COSTIW	760	180
Szczryk	Wyciąg krzeselkowy Szczryk — Hala Jaworzyna	COSTIW	1500	710
	Wyciąg krzeselkowy Hala Jaworzyna — Skryzyczne	ZZPW Zabrze	1200	385
	Wyciąg orczykowy nr 1 Czerna — Hala Skrzyżeńska	ZZPW Zabrze	1260	182
	Wyciąg orczykowy nr 2 Czerna — Młaki	ZZPW Zabrze	960	182
	Wyciąg orczykowy nr 3 Hala Skrzyżeńska — Małe Skrzyżczne	ZZPW Zabrze	1400	
	Wyciąg orczykowy nr 4 Hala Sucha — Hala Skrzyżeńska	ZZPW Zabrze	1100	210
	Wyciąg orczykowy nr 5 Hala Pośrednia — Pośredni	ZZPW Zabrze	1100	175
	Wyciąg orczykowy na Dolinach	COSTIW	505	110
	Wyciąg orczykowy na Zapalenicę	COSTIW	490	167
	Wyciąg orczykowy — Szczryk stok Beskidka	BETS „Włókniarz” Bielsko Biała	700	240
Bielsko Biała	Wyciąg orczykowy Szczryk Białe — Wyrębiska	GKN „Beskidy” Szczryk	300	90
	Wyciąg orczykowy nr 7 Szczryk Solisko — Hala Pośrednia	ZZPW Zabrze	840	
	Wyciąg orczykowy nr 8 Szczryk Solisko — Hala Sucha	ZZPW Zabrze	525	
	Kolej linowo-gondolowa Oliszówka — Szyndzielnia	PKL	1940	
	Wyciąg zaczepowy na stoku Szyndzielni	PTTK Bielsko Biała		451

WYKAZ NARCIARSKICH TRAS ZJAZDOWYCH

Miejsco-wość	Przebieg trasy	Długość w metrach	Kolor	Stopień trudności
Ustroń	Czantoria Stokłosica — Ustroń Polana	1900	czerwony	trudna
	Czantoria — Stokłosica — Ustroń Polana	2300	niebieski	średnio trudna
Wisła	Palenica — Ustroń Jaszowiec	900	czerwony	średnio trudna
	Palenica — Ustroń Jaszowiec	900	niebieski	trudna
	Stok Czantorii — Wisła Jawornik	800	—	średnio trudna
	Czupel — Doliny	900	—	trudna
Szczyrk	Stożek — Nowa Osada	1300	—	trudna
	Trasa zjazdowa nr 13 „FIS” Skrzyczne — Doliny	2850	—	bardzo trudna
	„Ondraszek” — Skrzyczne — dolna stacja wyciągu krzesełkowego	5200	niebieski	średnio trudna
	Szczyrk, nr 11	3100	czerwony	trudna
	„Kaskada” — Skrzyczne — Szczyrk (wyciąg), nr 12	3900	zielony	łatwa
	„Relaks” Hala Jaworzyna — Zapalenica — Szczyrk, nr 14	2300	niebieski	średnio trudna
	„Widokowa” — Hala Jaworzyna — Doliny, nr 15	5000	zielony	łatwa
	„Skrzyżeńska” — Skrzyczne — Hala Skrzyżeńska — Młaki — Szczyrk Górny, nr 3	4400	niebieski	średnio trudna
	„Małoskrzyżeńska” — Małe Skrzyczne — Hala Skrzyżeńska — Młaki — Szczyrk Górny, nr 2	2100	zielony	łatwa
	„Leśna” — Hala Skrzyżeńska — Hala Sucha, nr 6	1600	czerwony	trudna
	„Młaki” — Hala Skrzyżeńska — Stara Łąka — Szczyrk Górny, nr 1	1300	czarny	bardzo trudna
	„Bieńkula” — Hala Skrzyżeńska — Szczyrk Górny, nr 5	1700	niebieski	średnio trudna
„Na Suche” — Hala Skrzyżeńska — Hala Sucha — Szczyrk Solisko, nr 4	3100	czerwony	trudna	
„Mactiejówka” — Hala Skrzyżeńska — Hala Sucha — Szczyrk Solisko, nr 7	1600	zielony	łatwa	
„Pośrednia” — Pośredni — Hala Pośrednia — Szczyrk Solisko, nr 8	1300	niebieski	średnio trudna	
„Przez Hale” — Pośredni — Hala Pośrednia — Szczyrk Solisko, nr 9	1150	czerwony	trudna	
„Salmopolska” Pośredni — Szczyrk Solisko, nr 10				

Oprócz wymienionych wyżej narciarskich tras zjazdowych, na terenie Beskidu Śląskiego istnieją szlaki letniej turystyki górskiej, które w okresie zimowym są przydatne również dla narciarzy. Tylko w rejonie Baraniej Góry i Stożka przebiegi szlaków zimowych nie pokrywają się ze szlakiem letnim. Przed wyruszeniem na szlak należy zawsze zapoznać się z aktualnym komunikatem GOPR o stanie pokrywy śnieżnej i ewentualnych przeszkodach na trasie (np. roboty leśne).

LITERATURA

- Anisimowa A.: *Na krótkiej iali*, Katowice 1966.
- Bąk S.: *Mowa polska na Śląsku*, Wrocław 1974.
- Bielsko-Biała. *Zarys rozwoju miasta i powiatu*, Katowice 1971.
- Cieszyn. *Zarys rozwoju miasta i powiatu*, Katowice 1973.
- Chlebowczyk J.: *Nad Olzą — Śląsk Cieszyński w wiekach XVIII, XIX i XX*, Katowice 1971.
- Chlebowczyk J.: *Dwa wieki Kuźni Ustroń*, Katowice 1972.
- Cygański M.: *Hitlerowska V kolumna w województwie śląskim i krakowskim w 1939 roku*, Opole 1972.
- Drzał M., Smólski S.: *Przewodnik po województwie krakowskim, „Nasza przyroda”*, Warszawa 1973.
- Dubiel P.: *Wrzesień na Śląsku*, Katowice 1963.
- Dubiel P.: *Wyzwolenie Śląska w 1945 roku*, Katowice 1969.
- Gajdzik B.: *Wisła, Szczyrk i okolice — przewodnik*, Warszawa 1962.
- Guerquin B.: *Zamki w Polsce*, Warszawa 1974.
- Jurkiewicz A., Ziemia S.: *Województwo katowickie — przewodnik*, Warszawa 1962.
- Kantyka J., Konieczny A.: *Dzień wczorajszy*, Katowice 1973.
- Konečný Z., Mainus F.: *Obozy jenieckie na Górnym Śląsku — Z dziejów stalagu cieszyńskiego*, Katowice 1969.
- Krygowski W.: *Beskidy, Śląski — Żywiecki — Mały i Makowski (część zach.)*, Warszawa 1974.
- Kubarek J.: *Możliwości rozwoju bazy turystycznej w województwie katowickim*, Katowice 1972.
- Meres M., Studencki J.: *Muzeum w Żywcu — informator*, Żywiec 1971.
- Ozgowicz E.: *Śląska rzeźba ludowa w drewnie*, Warszawa 1973.

- Piasecki Z.: *Byli chłopcy byli...*, Kraków 1973.
- Polczkova B.: *Muzeum Beskidzkie w Wiśle, Wisła 1973.*
- Popiołek K.: *Historia Śląska*, Katowice 1972.
- Ruch oporu w Beskidzie Śląskim w latach 1939—1945. Materiały z sesji naukowej, Katowice 1968.
- Ruch oporu w rejencji katowickiej 1939—1945. Wybór dokumentów, Warszawa 1972.
- Sosna E. i W.: *Ziemia Cieszyńska — przewodnik*, Katowice 1974.
- Sosna W.: *Cieszyn — przewodnik*, Warszawa 1974.
- Szefer A.: *Miejsca straceń ludności cywilnej województwa katowickiego (1939—1945)*, Katowice 1969.
- Szefer A.: *Przesiedleńcy niemieccy na Górnym Śląsku w latach 1939—45*, Katowice 1974.
- Szefer A.: *Śląski wrzesień 1939*, Katowice 1970.
- Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w walce z okupantem hitlerowskim 1939—45, Katowice 1970, SIN.
- Thullie C.: *Zabytki architektoniczne województw katowickiego i opolskiego*, Katowice 1969.
- Tomaszewski A.: *Romańskie kościoły z emporami zachodnimi na obszarze Polski, Czech i Węgier*, Wrocław 1974.
- Z biegiem Wisły, przewodnik geologiczno-krajoznawczy, Warszawa 1967, WG.
- Zieliński T.: *Zagospodarowanie przestrzenne województwa katowickiego*, Katowice 1974.
- Ziemańska Z.: *Stosunki wodne w Polskich Karpatach Zachodnich*, Wrocław 1973.
- Ziętara T.: *Krajobraz Kotliny Żywieckiej*, Warszawa 1971.
- Żaki A.: *Archeologia Małopolski wczesnośrednio-wiecznej*, Wrocław 1974.

INDEKS WAŻNIEJSZYCH NAZW GEOGRAFICZNYCH

Skróty: doł. — dolina, dz. m. — dzielnica miasta, g. — góra, h. — hala, m. — miasto, pol. — polana, pot. — potok, przeł. — przełęcz, rz. — rzeka, w. — wieś.

- Babia Góra, g. — 61
Barania Góra, g. — 49—50
Beskid Śląski — 5
Beskid Mały — 5
Beskid Węgierski — 66
Beskid Żywiecki — 5
Beskidek, g. — 56
Bielsko Biała, m. — 109
Bielsko Biała Mikuszowice, dz. m. — 118
Bielsko Biała Wapienica, dz. m. — 109
Biała, rz. — 5
Biła, pot. — 53
Błotny, g. — 106
Brenna, w. — 104
Brennica, rz. — 24
Buczkowice, w. — 87
Bukowa, g. — 40
Bystra, w. — 118
Cienków, g. — 45
Cieślar, g. — 46
Cieszyn, m. — 93
Cięcina, w. — 79
Cisiec, w. — 78
Cisownica, w. — 92
Czadeczką, pot. — 6
Czantoria (Wielka), g. — 29
— 30
Czantoria (Mała), g. — 30
Dobka, pot. — 14
Dziehcinka, pot. — 34
Dzięgielów, w. — 93
Gahura, pot. — 34
Gańczorka, g. — 8
Gilowice, w. — 79
Glinne, g. — 5
Glinne, przeł. — 9
Głębiczek, pot. — 34
Goleszów, w. — 91
Gościejów, pot. — 34
Gościeradowiec, pot. — 22
Górki Wielkie, w. — 103
Grabowa, g. — 54
Grodziec, w. — 108
Istebna, w. — 69
Jabłonkowska Przełęcz, przeł. — 5
Jarzębata, pol. — 36
Jasienica, w. — 108
Jasieniowa, g. — 92
Jaszowiec, pot. — 30
Jawornik, pot. — 34
Jaworze, w. — 108
Jaworzyna, h. — 60
Jaworzynka, w. — 72

- Kamesznica, w. — 77
 Kamesznica, pot. — 74
 Kamienny, g. — 14
 Karkoszczonek, przeł. — 65
 Kiczory, g. — 6
 Klimczok, g. — 67
 Koczy Zamek, g. — 74
 Koniaków, w. — 73
 Koniakowska Przełęcz — 73
 Kopydło, pot. — 33
 Koszarawa, rz. — 80
 Kotarz, g. — 66
 Krężelka, pot. — 6
 Kubalonka, g. — 45
 Kubalonka, przeł. — 69

 Laliki, w. — 74
 Leszna, w. — 15
 Leśna, dol. — 62
 Leśnica, pot. — 28
 Lipowa, w. — 86

 Łabajów, pot. — 34
 Łękawica, w. — 85
 Łodygowice, w. — 87
 Łysa Góra — 5

 Machowa Góra — 92
 Magura, g. — 67—68
 Magurka Wiślańska, g. — 30
 Malinka, pot. — 8
 Malinowska Skała, g. — 62
 Malinów, g. — 62—63
 Mieszna, w. — 120
 Milówka, w. — 77
 Międzywieć, w. — 101

 Ochodźta, g. — 73
 Oczków, w. — 86
 Odra, rz. — 5, 92
 Ogrodzona, w. — 101
 Olza, rz. — 6
 Ondrzejnik, g. — 101
 Orłowa, g. — 28

 Partecznik, pot. — 34
 Pietrzykowice, w. — 86
 Pilsko, g. — 74
 Poniwiec, pot. — 14
 Przysłop, g. — 50
 Puńców, w. — 93

 Rachowiec, g. — 75
 Racza Wielka, g. 74—75

 Radziechowy, w. — 80
 Rajcza, w. — 76
 Równica, g. — 23
 Rybarzowice, w. — 87
 Rycerka, w. — 76

 Salmopolska Przełęcz — 63
 Skalite, g. — 58
 Skoczów, m. — 101
 Skrzyczne, g. — 61
 Skrzyczne Małe, g. — 62
 Soła, rz. — 5
 Soszów, g. — 46
 Sól, w. — 76
 Stary Groń, g. — 28
 Stecówka, pol. — 49
 Stokłosica, pol. — 30
 Stożek, g. — 47
 Szare, w. — 77
 Szczyrk, m. — 53
 Szczyrk Biła, dz. m. — 7
 Szczyrk Salmopol, dz. m. —
 7
 Szczyrk Solisko, dz. m. — 88
 Szyndzielnia, g. — 67

 Tokarnia, pot. — 34
 Trawny, g. — 24
 Tresna, w. — 86
 Trzy Kopce, g. — 8
 Trzy Kopce Wiślańskie, g. —
 42
 Tuł, g. — 93

 Ustroń, m. — 14
 Ustroń Dobka, dz. m. — 14
 Ustroń Hermanice, dz. m. —
 14
 Ustroń Nierodzim, dz. m. —
 15
 Ustroń Lipowiec, dz. m. — 15
 Ustroń Polana, dz. m. — 14
 Ustroń Jaszowiec, dz. m. —
 26
 Ustroń Zawodzie, dz. m. — 91

 Wawrzaczów Groń, g. — 6
 Węgierska Górka, w. — 78
 Wieprz, w. — 80
 Wilkowice, w. — 118
 Wilkowicka Brama, przeł. —
 120
 Wisielka Biała, dol., pot. —
 43—44

Wisłoka Czarna, dol., pot. —
43—44	Wisła Obłaziec, dz. m. —
27
Wisła, dol., rz. — 5	Zabawa Wielka, g. — 76
Wisła, m. — 33	Zadni Gaj, g. — 8
Wisła Czarne, dz. m. — 44	Zadni Groń, g. — 43
Wisła Dziechcinka, dz. m. —
7	Zadziele, w. — 85
Wisła Głębcze, dz. m. — 7	Zebrzydka, g. — 5
Wisła Gościejów, dz. m. —
41	Złoty Groń, g. — 69
Wisła Jawornik, dz. m. — 46	Zwardoń, w. — 75
Wisła Jurzyków, dz. m. — 7	Zwardońska Przełęcz — 5
Wisła Kopydło, dz. m. — 34	Zabnica, w. — 79
Wisła Łabajów, dz. m. — 34	Zar, g. — 86
Wisła Malinka, dz. m. — 43	Zylica, pot. — 5
Wisła Nowa Osada, dz. m.
— 7	Żywiec, m. — 80
	Żywieckie Jezioro — 86
	Żywiecka Kotlina — 5

SPIS PLANÓW I PANORAM

Legenda do planów	4
Panorama Beskidów spod Równicy	25
Widok z polany szczytowej na Wielkiej Czantorii	31
Panorama spod Kozińców	45
Widok z polany na Stożku	47
Widok z Malinowskiej Skały	63
Plan Żywca	81
Plan Cieszyna	97
Panorama spod schroniska na Błotnym	107
Plan Bielska Białej	116

Załącznik — mapa „Ustroń, Wisła, Szczyrk i okolice”, plan Wisły, plan Szczyrku, plan Ustronia.

SPIS TREŚCI

OD AUTORÓW	3
WIADOMOŚCI OGÓLNE	
Położenie	5
Komunikacja	6
Klimat	7
Przyroda Beskidu Śląskiego	8
Historia	9
Kultura regionu	10
Zagospodarowanie turystyczne	12
USTROŃ	
Położenie	14
Historia uzdrowiska	15
Oblicze współczesne	17
Spacer po Ustroniu	19
Wycieczki z Ustronia	22
1. Ustroń — Równica — Ustroń Jaszowiec — Ustroń Polana	22
2. Ustroń — Wisła Obłaziec — Ustroń Dob- ka — Orłowa — Palenica — Ustroń Polana	27
3. Ustroń Polana — Wielka Czantoria — Ma- ła Czantoria — Ustroń	29
WISŁA	
Położenie	33
Z przeszłości Wisły	34
Oblicze współczesne	36
Spacer po Wiśle	38
Wycieczki z Wisły	41
4. Wisła Gościejów — Gościejów — Trzy Kopce Wiślańskie — Kamienny — Wisła	41
5. Wisła Malinka — Cienków — Wisła No- wa Osada	43

6. Wisła Czarne — Polana Szarcuła — Kozinice — Gronik — Wisła	44
7. Wisła Jawornik — Soszów Wielki — Stożek — Wisła Łabajów	46
8. Wisła — przełęcz Kubalonka — Barania Góra — Wisła Czarne	48

SZCZYRK

Położenie (charakterystyka) miejscowości	53
Historia	54
Oblicze współczesne	56
Spacer po Szczyрку	57
Wycieczki ze Szczyрку	60
9. Szczyrk — Skrzyczne — Malinowska Skała — Milanów — Przełęcz Salmopolska — Szczyrk	60
10. Szczyrk — Hala Jaworzyna — Skrzyczne — Szczyrk	64
11. Szczyrk — Przełęcz Karkoszczonka — Beskidek — Kotarz — Przełęcz Salmopolska	65
12. Szczyrk Biła — Przełęcz Karkoszczonka — Klimczok — Szczyrk	67
Wycieczki samochodowe	68
13. Pętla Beskidzka południowa: Ustroń — Wisła — Istebna — Koniaków — Milówka — Węgierska Górka — Żywiec — Tresna — Szczyrk — Wisła — Ustroń	68
Wariant: Laliki przez Zwardoń i Rajcęg do Milówki	75
14. Pętla beskidzka północna: Wisła — Ustroń-Cieszyn — Skoczów — (Brenna) — Bielsko Biała — Bystra Wilkowice — Szczyrk — Wisła	90
Wariant: Goleiszów Kamieniec — Cisownica — Dziegielów — Puńców — Cieszyn	92
Wycieczka boczna ze Skoczowa do Brennej	103
INFORMATOR	121
LITERATURA	145
INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH	147
SPIS PLANÓW I PANORAM	150

**Seria przewodników
po uzdrowiskach
i miejscowościach
wczasowych**

**W ostatnich latach ukazały
się:**

- W. Krygowski: „Krynica,
Zegiestów, Płwniczna
i okolice” wyd. IV
J. Rąb: „Iwonicz Zdrój, Ry-
manów Zdrój i okolice”
wyd. II
J. Nyka: „Szczawnica, Kro-
ścienko i okolice” wyd. II
R. Mazurski: „Swieradów
Zdrój i okolice”
A. Paczkowski: „Zakopane
i okolice” wyd. II

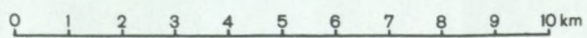
W przygotowaniu:

- J. Umiński: „Ciechocinek
i okolice”
J. Rąb: „Iwonicz Zdrój, Ry-
manów Zdrój i okolice”
wyd. III

USTRŃ, WISŁA, SZCZYRK I OKOLICE

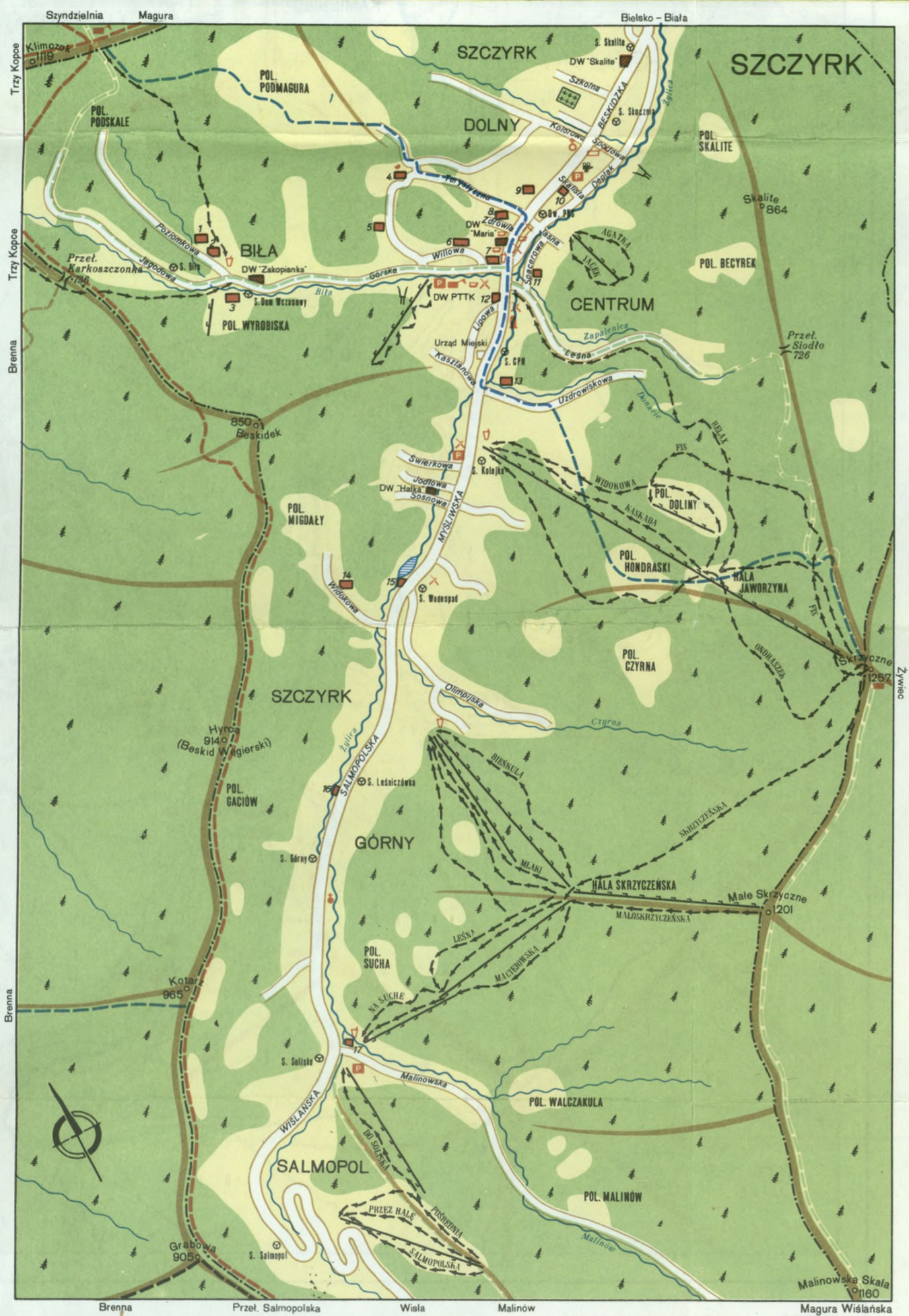
SZKICOWA MAPA SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH

	granice państw		zabytki świątynie		schroniska turystyczne
	Linie kolejowe normalnotorowe		zabytkowe kościoły, kaplice		domy wycieczkowe
	drogi główne		zabytki budownictwa drewnianego		stacje turystyczne
	drogi drugorzędne		miejsca martyrologii		rezerwy przyrody
	drogi inne		grodziska		pomniki przyrody
	stacje benzynowe		izby pamięci regionalnej		samolne skały
	przystanki PKS		hotele		wyciągi narciarskie
	muzea		motele		kolejki linowe
	grzbiezy górskie i szczyty		szlaki turystyczne:		czerwony,
	przełęcze		niebieski,		zielony,
	czarny,		żółty		

WYDAWNICTWO „SPORT I TURYSTYKA”

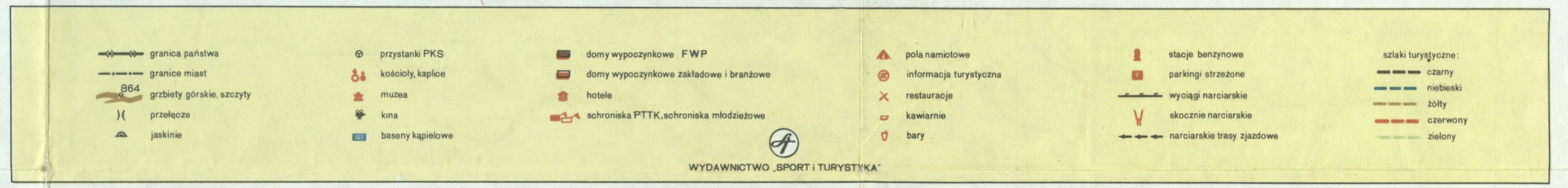

	granica państwa		baseny kąpielowe		informacja turystyczna		wyciągi narciarskie
	granice miast		domy wypoczynkowe FWP		restauracje		skocznie narciarskie
	grzbiety górskie, szczyty		domy wypoczynkowe zakładowe i branżowe		kawiarnie		narciarskie trasy zjazdowe
	przełęcze		hotele		bary		szlaki turystyczne:
	jaskinie		schroniska PTTK, schroniska młodzieżowe		stacje benzynowe		czarny
	przystanki PKS		pola namiotowe		parkingi strzeżone		niebieski
	kościół, kaplice						żółty
	muzea						czzerwony
	kina						zielony

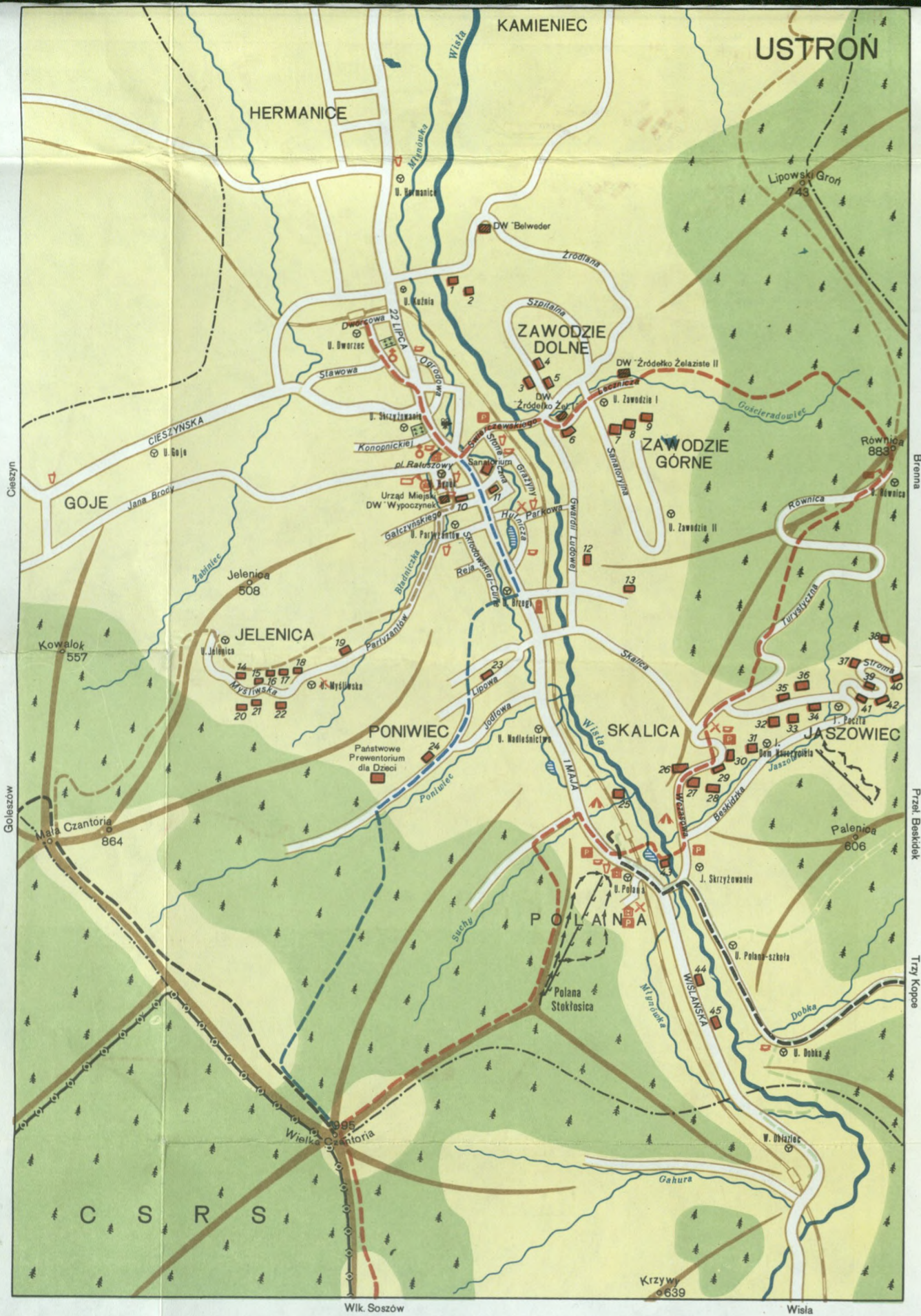
WYDAWNICTWO „SPORT I TURYSTYKA”

SZCZYRK – wykaz domów wypoczynkowych

- DW Kopalni Węgla Kamiennego „Siemianowice” w Siemianowicach
- DW Przedsiębiorstwa Materiałów Podsadzkowych Przemysłu Węglowego w Katowicach
- DW „Drukarz” Związku Zawodowego Pracowników Poligrafii
- DW „Orle gniazdo” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Miejskiego w Tychach
- DW „Zagroń” Zabrzeńskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego w Zabrze
- DW Zjednoczenia Przemysłu Włókienniczego „Lenko” w Bielsku-Białej
- DW „Ewa” Kopalni Węgla Kamiennego w Sosnowcu
- DW „Zagórzanka” Kopalni Węgla Kamiennego „Mortimer-Porąbka” w Zagórz
- DW „Iza” Gliwickich Zakładów Izolacyjnych „Izola” w Gliwicach
- DW „Elektromontaż” Przedsiębiorstwa Robót Elektrycznych „Elektromontaż” w Katowicach
- DW „Radosna” Kombinat Górnictwo-Hutniczego „Orzeł Biały” w Brzezinach Śląskich
- DW „Zacisze” Katowickiej Fabryki Mebli
- DW „Silesia” Zakładów Cynkowych „Silesia” w Katowicach
- DW „Gliwiczanka” Gliwickich Zakładów Tworzyw Sztucznych w Gliwicach
- DW Miejskiego Przedsiębiorstwa Wodno-Kanalizacyjnego w Bielsku-Białej
- DW „Gronie” Kombinat Usług Socjalnych „Beskid” w Bielsku-Białej
- DW Czechowickich Zakładów Przemysłu Zapalczanego w Czechowicach-Dziedzicach

- WISŁA** – wykaz domów wypoczynkowych
1. DW „Dymitrow” Kopalnia Węgla Kamiennego „Dymitrow” w Bytomiu
 2. DW „Walenty-Wawel” Kopalni Węgla Kamiennego „Walenty-Wawel” w Rudzie Śląskiej
 3. DW „Barbórka” Kopalni Węgla Kamiennego „1 Maja” w Wilchowach
 4. DW „Ewa” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Usług Handlowych „Arged” w Chorzowie
 5. DW „Arkonka” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Mieszkaniowej Budownictwa Miejskiego w Czeladzi
 6. DW „Janka” Kopalni Węgla Kamiennego „Kleofas” w Katowicach
 7. DW „Bukowina” Zakładów Elektromaszynowych „Celma” w Cieszynie
 8. DW „Jubilat” Usługowej Spółdzielni Inwalidów w Chorzowie
 9. DW „Silesia” Rybnickich Zakładów Metalowych „Silesia” w Rybniku
 10. DW „Potok” Śląskich Zakładów Jajczarsko-Drobiarskich w Chorzowie
 11. DW „Almira” KW PZPR w Katowicach
 12. DW „Krokus” Zakładów Urzędzeń Socjalnych w Łodzi
 13. DW „Cisówka” Pracowników NBP
 14. DW „Gawra” Przedsiębiorstwa Robót Kolejowych Nr 5 w Katowicach
 15. DW „Skalnica” Przedsiębiorstwa Robót Górniczych w Mysłowicach
 16. DW „Limba” Zjednoczenia Zakładów Gazy Technicznej „Polgaz” w Gliwicach
 17. DW „Storczyk” Huty Metali Nieżelaznych w Szopienicach
 18. DW „Start” Ośrodek Przygotowań Olimpijskich
 19. DW „Milowice” Kopalni Węgla Kamiennego „Milowice”
 20. DW „Grań” Huty „Batory” w Chorzowie
 21. DW „Smrek” Kopalni Węgla Kamiennego „Staszic” w Katowicach
 22. DW „Uroczysko” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Katowicach
 23. DW „Regle” Zakładu Usług Socjalnych Śląskiego Zjednoczenia Budownictwa Miejskiego w Katowicach
 24. DW „Lotos” Okręgowego Zarządu Wodnego w Gliwicach
 25. DW „Rubin” PBP „Orbis”
 26. DW „Eos” Zakładów Prefabrykatów Przemysłu Węglowego w Rybniku
 27. DW „Tęcza” Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców w Katowicach
 28. DW „Urocz” Przedsiębiorstwa Robót Górniczych w Jastrzębiu
 29. DW „Relaks” Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach
 30. DW „Halny” Rybnickiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Węglowego „PoBoROW” w Rybniku
 31. DW „Turnia” Zakładów Azotowych w Puławach
 32. „Rena” Profilaktyczny Dom Zdrowia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie
 33. DW „Ewunia” Kopalni Węgla Kamiennego „Dębieńsko” w Czerwionce
 34. DW „Szombierki” Kopalni Węgla Kamiennego „Szombierki” w Bytomiu
 35. „Przedwiośnie” Profilaktyczny Dom Zdrowia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie
 36. „Barbarka” Profilaktyczny Dom Zdrowia Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej w Warszawie
 37. DW „Rozbarczanka” Kopalni Węgla Kamiennego „Rozbark” w Bytomiu
 38. DW „Łada” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Transportu Handlu Wewnętrznego
 39. DW „Rymer” Kopalni Węgla Kamiennego „Rymer” w Niedobczycach
 40. DW „Beskidy” Kopalni Węgla Kamiennego „Bobrek” w Bytomiu
 41. DW „Kontakt” Południowych Zakładów Sprzętu Elektrotechnicznego w Czechowicach-Dziedzicach
 42. DW „Centrostal” Centrali Stali Jakościowej w Katowicach
 43. DW „Kasztelanka” Kopalni Węgla Kamiennego „Michał” w Siemianowicach
 44. DW „Energetyk” Biura Studiów i Projektów Energetycznych „Energoprojekt” w Katowicach
 45. DW „Tyzanka” Tyskich Zakładów Piwowarskich w Tychach
 46. DW „Lechia” Fabryki Farb i Lakierów „Polifarb” w Cieszynie-Markłowicach
 47. DW „Kłos” Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni w Katowicach
 48. „Belweder” Wojskowy Dom Wypoczynkowy
 49. DW „Gazownik” Górnośląskich Zakładów Gazowniczych w Zabrze
 50. DW „Hutnik” Huty „Ferrum” w Katowicach
 51. DW „Uśmiech” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Miejskiego, Kombinat Budownictwa Ogólnego ROW w Rybniku
 52. DW „Limba” Przedsiębiorstwa Montażu Elektrycznego „Elektrobudowa” w Katowicach
 53. DW „Gronik” Zjednoczenia Przemysłu Włókienniczego w Bielsku-Białej
 54. DW „Agawa” PBP „Orbis”
 55. DW „Zameczek” Urzędu Rady Ministrów w Warszawie

USTROŃ – wykaz domów wycieczkowych

1. DW Kaleciańskich Zakładów Celulozowo-Papierniczych
2. DW Śląskiego Wydawnictwa Prasowego
3. DW Kopalni Węgla Kamiennego „Ziemowit”
4. DR-L Fabryki Obrabiarek „Rafamet”
5. DR-L Związku Zawodowego Pracowników Handlu i Spółdzielczości
6. DW „Zameczek” Fabryki Palenisk Mechanicznych
7. DR-L „Elektron” Zakładów Energetycznych Okręg Północny
8. DR-L „Krokiew” Przedsiębiorstwa Usług Budownictwa Społecznego
9. DR-L Kopalni Węgla Kamiennego „Moszczenica”
10. DW Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego
11. DW „Pałacyk”
12. OW Cieszyńskich Zakładów Kartonarskich
13. DW Zakładów Remontowo-Montażowego Przemysłu Chemicznego „Kotłomontaż”
14. OW Fabryki Automatyki Chłodniczej FACH
15. OW Sosnowickich Zakładów Budowy Kotłów
16. OW SPCz „Politex”
17. OW ZTSz „Krywald-Erg”
18. OW Instytutu Spawalnictwa
19. OW „Pracownik” Kopalni Węgla Kamiennego „Jankowice”
20. OW PAN IPIS
21. OW Huty „Bobrek”
22. OW OSHZ „Relax”
23. DW „Górnik” Przedsiębiorstwa Robót Górniczych
24. DW Zasłużonego Leśnika
25. Ośrodek Wczasów Wagonowych PKP
26. DW „Leśnik” Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych
27. DW „Krokus” Zjednoczenia Przemysłu Cementowego
28. DW „Pokój” Huty „Pokój”
29. DW „Sasanka” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Rolnego
30. DW „Chemik” Rafinerii Nafty „Czechowice”
31. DW „Dom Nauczyciela” Związku Nauczycielstwa Polskiego
32. DW „Jawor” Zakładów Azotowych „Puławy”
33. DW „Gwarek” Kopalni Węgla Kamiennego „Mysłowice”
34. DW „Dąb” Związku Zawodowego Pracowników Łączności
35. DW „Barbara” Kopalni Węgla Kamiennego „Bolesław Śmiały”
36. DW „Zagłębie” Dąbrowskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego
37. DW „Ondraszek” Bytomskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego
38. DW „Relaks” Rybnickiej Fabryki Maszyn „Ryfama”
39. DW „Wiecha” Bielskiego Przedsiębiorstwa Budownictwa Przemysłowego
40. DW „Juhas” Rybnickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego
41. DW „Kolejarz” Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych
42. DW „Mazowsze” Mazowieckich Zakładów Rafinerijno-Petrochemicznych
43. OW Przedsiębiorstwa Remontowo-Montażowego Handlu Wewnętrznego
44. DW „Kaskada” Zakładów Energetycznych
45. OW Pracowników PKP